

T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
İŞLETME PROGRAMI

**TÜRKİYE'DEKİ TARIMSAL İŞLETMELERDE FINDIK
ÜRETİM TEKNİKLERİ VE DÜNYA'DAKİ
BENZERLERİYLE KARŞILAŞTIRILMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Pınar SAĞLAM**

**Danışmanı
Yrd. Doç.Dr. Mehmet KAHVECİ**

İstanbul - 2012

T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İşletme Anabilim Dalı İşletme Programı Tezli Yüksek Lisans öğrencisi **Pınar SAĞLAM** tarafından hazırlanan “**Türkiye’deki Tarımsal İşletmelerde Fındık Üretim Teknikleri ve Dünya’daki Benzerleriyle Karşılaştırılması**” adlı bu çalışma jürimizce Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Tarihi : 08.08.2012

(Jüri Üyesinin Ünvanı , Adı , Soyadı ve Kurumu) :

İmzası :

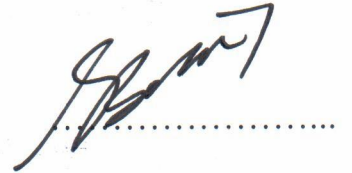
Jüri Üyesi: Yrd.Doç.Dr.Mehmet KAHVECİ
Danışman-HAL.Üniv. İşletme ABD Öğr.Üyesi

Jüri Üyesi :Prof.Dr.Zeki AKSAN
HAL Üniv. Ulus. Tic. ve İşl. ABD Öğr.Üyesi

Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr.Hakan BATUR
HAL.Üniv.Siy.Bil.ve Ulus.İliş. ABD Öğr.Üyesi

Jüri Üyesi :Yrd.Doç.Dr.Fevzi ER
HAL.Üniv. Turizm İşl.ABD Öğr.Üyesi (Yedek)

.....

Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr.Ferimah Y.YILMAZ
HAL.Üniv. İşletme ABD Öğr.Üyesi (Yedek)

.....

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
KISALTMALAR.....	iv
TABLO LİSTESİ.....	v
ŞEKİL LİSTESİ.....	vi
ÖZET.....	vii
ABSTRACT.....	viii
1 GİRİŞ.....	1
2. FINDIK.....	2
2.1. Fındığın Tarihçesi.....	2
2.2. Fındığın Tarım Tarihi.....	3
2.3. Fındığın Yetiştirme Alanları.....	4
2.3.1. Yetiştirme Şartları Ve Çeşitleri.....	5
2.3.1.1. İklim İstekleri.....	5
2.3.1.2. Toprak İstekleri.....	5
2.3.1.3. Çeşitleri.....	6
2.4. Önemli Fındık Türleri Ve Yetiştirildiği Ülkeler.....	6
2.5. Fındıkta Hasat, Harman, Depolanma.....	8
2.5.1. Hasat.....	8
2.5.2. Harman.....	8
2.5.3. Depolama.....	9
2.6. Fındığın Birleşimi ve Faydaları.....	9
2.7. Fındığın Kullanım Alanları.....	10
3. DÜNYA'DA FINDIK ÜRETİMİ ve ÜRETİM TEKNİKLERİ.....	12
3.1. Dünya'da Fındık.....	12
3.2. Türkiye.....	15
3.2.1. Türkiye'de Fındık Üretimi ve Üretim Teknikleri.....	17
3.2.2. Türkiye'de Fındık Üretimi Yapan İşletmelerin Özellikleri.....	29

3.2.3. Dünya Fındık Piyasasında Türkiye'nin Rolü	31
3.3. İtalya.....	33
3.3.1. İtalya'da Fındık Üretimi ve Üretim Teknikleri.....	34
3.3.2. İtalya Fındık Sektörünü Etkileyen Faktörler.	36
3.3.3. İtalya Türkiye Karşılaştırması.....	38
3.4. Amerika Birleşik Devletleri.....	40
3.4.1. ABD'de Fındık Yetiştiriciliğinin Tarihi.....	41
3.4.2. ABD'de Fındık Üretimi ve Üretim Teknikleri.	42
3.4.3. ABD Türkiye Karşılaştırması.....	44
3.5. İspanya.	46
3.5.1. İspanya'da Fındık Üretimi ve Üretim Teknikleri	46
3.5.2. İspanya Türkiye Karşılaştırması.....	49
3.6. Diğer Ülkeler.	50
3.7. Dünya'da Verimlilik.	51
3.8. Dünya Fındık Tüketimi	54
4. DÜNYA'DA FINDIK TİCARETİ.....	58
4.1. Dünya'da Fındık Dış Ticaretinin Gelişimi.....	58
4.2. Dünya'da Fındık Dikim Alanları	59
4.3. Dünya'da Fındık İhracatı.....	61
4.4. Dünya'da Fındık İthalatı.....	71
4.5. Avrupa Birliği ve ABD'de Uygulanan Politikalar	74
4.6. Türkiye'de Uygulanan Politikalar.	75
4.6.1. Fındıkta Alternatif Ürün Projesi.	76
4.7. Dış Ticaret Politikaları	78
5. DÜNYA FINDIK ÜRETİCİMİ YAPAN ÜLKELERİN İSTATİSTİKSEL KARŞILAŞTIRMASI VE YORUMLANMASI.	80
6. SONUÇ VE ÖNERİLER.	98
7. KAYNAKLAR.....	100
8. ÖZGEÇMİŞ	111

KISALTMALAR

TMO	: Toprak Mahsülleri Ofisi
FAE	: Fındık Araştırma Enstitüsü
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
KİBGS	: Karadeniz İhracatçılar Birliği Genel Sekreterliği
FAO	: Food and Agriculture Organization
İZO	: İzmir Ziraat Odası
DOKAP	: Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı
TUIK	: Türkiye İstatistik Kurumu
FEOGA	: French: European Agricultural Guidance & Guarantee Fund
DFİF	: Destekleme Fiyat İstikrar Fonu
EUREPGAP	: European Good Agricultural Practices
HACCP	: Hazard Analysis and Critical Control Points
FOB	: Free on Board
INC	: International Nut Council
ar-ge	: Araştırma Geliştirme
FTG	: Fındık Tanıtım Grubu
USDA	: United States Department of Agriculture
FKB	: Fiskobirlik

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 3.1. I. Standart Bölgede Yer Alan İllerin Fındık Üretimi İstatistikleri	20
Tablo 3.2. Türkiye’de Fındık Üretim Alanlarındaki Değişim	25
Tablo 3.3. Tarım ve Köyşleri Bakanlığı Tahmini Türkiye Fındık Rekoltesi	26
Tablo 3.4. Fındık Ürün-Denge Tablosu	27
Tablo 3.5. Türkiye’de Ocak Başına Düşen Fındık Üretim Değerleri.....	28
Tablo 3.6. Dünya Fındık Tüketimi (Ton/İç).....	55
Tablo 3.7. Dünya Fındık Tüketimi (Ton/Kabuklu).....	56
Tablo 3.8. Türkiye’de Kabuklu Fındık Tüketimi.....	57
Tablo 3.9. Türkiye’nin Uzun Dönem Fındık Üretim-Tüketim Projeksiyonu	57
Tablo 4.1. Dünya Fındık Dikim Alanları	60
Tablo 4.2. Dünya Fındık İhracatı (Kabuklu/Ton).....	63
Tablo 4.3. Türkiye’nin AB Üyesi Ükelere Yaptığı İhracat Miktarı	65
Tablo 4.4. Kib Üyesi 2011 Yılı En Fazla İhracat Yapan İlk 20 Firma	69
Tablo 4.5. Türkiye’nin Kabuksuz Fındık İhracatının Ükelere Göre Değişimi.....	70
Tablo 5.1. Ükelere Göre Son 10 Yılda Gerçekleşen Üretim Miktarları	81
Tablo 5.2. Dünya Hasat Edilen Fındık Alanları	84
Tablo 5.3. Dünya Toplam Verimlilik Değerleri	86
Tablo 5.4. Dünya Fındık İhracat Miktarı.....	90
Tablo 5.5. Dünya Fındık Piyasası Net İhracat Değerleri.....	93
Tablo 5.6. Dünya Fındık İthalat Miktarı	94
Tablo 5.7. Dünya Fındık Piyasası Net İthalat Değerleri.....	96
Tablo 5.8. Dünya Fındık Üretici Fiyatları	96

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa No.
Şekil 3.1. Türkiye Üretim Alanı I.Standart Bölge.	19
Şekil 3.2. 2001-2010 Yılları Arasında I.Standart Bölgede Yer Alan İllerin Toplam Üretimi	21
Şekil 3.3. Türkiye Üretim Alanı II. Standart Bölge	22
Şekil 3.4. 2001-2010 Yılları Arasında II. Standart Bölgede Yer Alan İllerin Toplam Üretimi	23
Şekil 3.5. Türkiye’de Çerezlik Bölge Üretim Alanı.....	24
Şekil 3.6. Türkiye’de Üretim-İhracat-İthalat Dengesi.....	32
Şekil 3.7. İtalya’nın Üretim-İhtacat-İthalat Dengesi	37
Şekil 3.8. ABD’nin Üretim-İhracat-İthalat Dengesi	44
Şekil 3.9. İspanya’nın Üretim-İhracat-İthalat Dengesi.....	49
Şekil 3.10. Dünya’da ve Türkiye’de Fındık Tüketimi	55
Şekil 4.1. AB Üyesi Ülkelere Yapılan İhracat Miktarları.....	66
Şekil 4.2. Türkiye’nin İhracattan Kazandığı Değerler	68
Şekil 5.1. Fındık Üreticisi Dört Büyük Ülkenin Üretim Değerleri	82
Şekil 5.2. 2011 Yılı Dünya Fındık Üretimi	83
Şekil 5.3. Fındık Üreticisi Dört Büyük Ülkenin Hasat Alanları	85
Şekil 5.4. Fındık Üreticisi Dört Büyük Ülkenin Verimlilik Değerleri	87
Şekil 5.5. Türkiye’de Verimlilik.....	88
Şekil 5.6. İtalya’da Verimlilik	88
Şekil 5.7. ABD’de Verimlilik.....	89
Şekil 5.8. İspanya’da Verimlilik.....	89
Şekil 5.9. Türkiye’nin İhracat Yaptığı Ülkelerin İhracat Payları	91
Şekil 5.10. Türkiye’nin 2011 Yılında En Fazla İhracat Yaptığı Ülkeler	92
Şekil 5.11. Dünya Fındık İthalatı.....	95
Şekil 5.12. Fındık Üreticisi Dört Büyük Ülkenin Üretici Fiyatları	97

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Pınar SAĞLAM
Anabilim Dalı : İşletme
Programı : İşletme
Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Mehmet KAHVECİ
Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans – Ağustos 2012

TÜRKİYE'DEKİ TARIMSAL İŞLETMELERDE FINDIK ÜRETİM TEKNİKLERİ VE DÜNYA'DAKİ BENZERLERİYLE KARŞILAŞTIRILMASI

ÖZET

Fındık Dünya'da özellikle çikolata ve şekerleme sanayinde kullanılan, çerezlik olarak da tüketilen sert kabuklu meyve türüdür ve yetiştirilişi M.Ö. 2838 yılına dayanmaktadır. Dünya'da fındık yetiştiriciliği için en iyi yetişme koşullarına sahip olan ülkemiz 1960'lı yıllardan itibaren en büyük fındık üreticisi ve ihracatçısı ülke konumunda yer almakta ve dünya fındık sektörüne yön vermektedir. Bu çalışmada özellikle fındık üretimi yapan dört büyük üretici olan Türkiye, İtalya, Amerika Birleşik Devletleri ve İspanya'nın fındık üretimi ve fındık üretiminde kullandığı yetiştirme teknikleri karşılaştırmalı olarak incelenmiş, üretimin yapıldığı tarımsal işletmelerde uygulanan üretim teknikleri sonucunda elde edilen nihai ürünün, fındık sektöründeki yeri istatistiksel veriler ile karşılaştırmalı olarak yorumlanmıştır. Fındık üretiminde Avrupa Birliği, ABD ve Türkiye'de uygulanan tarımsal politikalarla fındık sektörünün geleceği için üretimde, ihracatta ve ithalatta uygulanması gereken yöntemler hakkında çözüm önerilerine de yer verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Üretim Teknikleri, Fındık Sektörü, İstatistiksel Veriler, Tarımsal Politikalar.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Pınar SAĞLAM
Field : Business Administration
Program : Business Administration
Supervisor : Assist. Prof. Mehmet KAHVECİ
Degree Awarded and Date : Master – August 2012

COMPARISON OF HAZELNUT PRODUCTION TECHNIQUES IN AGRICULTURAL ENTERPRISES BETWEEN TURKEY AND THE WORLD

ABSTRACT

Hazelnut, specifically used in chocolate and confectionery industry in World, is a type of hard-shell fruit also consumed as a snack, was first farmed at dates back on 2838 BC. Turkey has the best growing conditions for the cultivation of hazelnuts in the world. It is the largest hazelnut producer and exporter, giving the market share direction to hazelnut sector since 1960s. In this study, four major manufacturers Turkey, Italy, United States and Spain, which are engaged in the production of hazelnuts, are examined by comparing the cultivation techniques used in the production of nuts and position of final product in world market interpreted with statistically data as per the product obtained by manufacturing techniques, applied in the agricultural enterprises. Solution proposals have been submitted about the methods to be applied in European Union, United States and Turkey, for the future of agricultural politics in production, exports and imports in hazelnut industry.

Keywords: Production Techniques, Hazelnut Sector, Statistical Data, Agricultural Policies.

1. GİRİŞ

Fındık dünyada bademden sonra en fazla yetiştirilen sert kabuklu meyve çeşidi olup insan sağlığı bakımından besleyici özelliği ve içeriğinde bulunan vitaminler ile birlikte oldukça önemli bir sert kabuklu meyvedir.

Dünya’da fındığın en büyük üretim payına sahip olan ülke Türkiye’dir. Türkiye’yi İtalya, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve İspanya izlemektedir. Son yıllardaki üretim artışıyla bu ülkelere ek olarak Gürcistan, Azerbaycan, İran ve Çin’de üretim miktarlarını arttırarak dünya üretiminde önemli yükselişler kaydetmektedir. Türkiye’nin fındık üreticisi olarak dünyanın en önemli üreticisi olmasına rağmen verim ve tüketim bakımından aynı başarıyı gösterememiştir. Fındığı verimlilik açısından incelediğimizde en büyük payı ABD’nin aldığı görülmektedir. ABD’nin kullandığı modern üretim teknikleri üretiminden aldığı verimi üst seviyelere taşımaktadır. ABD’yi verimlilikte İtalya izlemektedir. Son yıllarda Gürcistan ve Azerbaycan da üretimdeki payları arttırarak dekara verimlilik alanında önemli gelişmeler göstermişlerdir.

Araştırmada öncelikli olarak üretimde dünya lideri olan ülkemizin tarımsal işletme yapısı, fındık üretimi ve üretiminde kullandığı teknikler ele alınmış, Türkiye’nin ardından fındık üretiminin yapıldığı ülkelerin uyguladığı teknikler ile karşılaştırmalı istatistikî analizi yapılarak fındığın üretiminde, ticaretinde ve verimliliğinde elde edilen sonuçlar yorumlanarak fındık üretimi için en uygun teknikler ve tarımsal üretim politikaları hakkında bilgilere yer verilmiştir.

2. FINDIK

Fındık, bitkiler aleminin Fagales takımında yer alan Betulaceae familyasında bulunan *Corylus* cinsine ait sert kabuklu meyvedir (Berber, 1996).

Dünyanın çeşitli ülkelerinde yapılan araştırmalar sonucunda, fındığın kültürel kaynağının Çin olduğu ve ardından İran'a geçtiği, oradan da Anadolu'nun Doğu Karadeniz kıyılarında dikiminin yapıldığı belirlenmiştir. Yaratılış kaynağı Çin olmasına karşın, fındığın anavatanı olarak Türkiye'nin Karadeniz kıyıları gösterilmektedir. Çin kaynaklarına göre fındığın, M.Ö 2838 yılında yetiştirildiği ifade edilmektedir (Sobutay, 2006).

Fındık; dünya üzerinde 36-41 kuzey enlemlerinde yetişen, iklim isteği kendine özgü, çalı formunda, uzun ömürlü bir kültür bitkisidir. Fındık meyvesinin Kuzey yarım kürenin ılıman iklim kuşağını, Japonya'dan, Çin, Kafkasya, Türkiye, Avrupa ve Kuzey Amerika'ya kadar yabancı formlar biçiminde kapladığı bilinmektedir (Sobutay, 2006).

2.1. Fındığın Tarihçesi

Fındık sözcüğü, Antik Çağda Karadeniz'in adı olan Pont Exinus'tan türetilen "pontik" sözcüğünden meydana gelmiştir. Plinius da, Pontos kıyılarından getirildiği için, fındığa "Pontos Cevizi" denildiğini kaydetmiştir. Fındık adını da beraberinde getirerek Akdeniz, Ortadoğu ve Avrupa ülkelerine Doğu Karadeniz'den yayılmıştır (Savran, 2010).

Fındığın ülkemizde ticari olarak yetiştirilmesi, 14.yy'da başlamıştır. Dış ticaretimiz için önemi ise 18.yy'dan itibaren değer kazanmıştır (Zaman, 2004).

Fındığın anavatanı hakkında birçok yazar, tabiat bilgini ve tarihçi değişik görüşler ileri sürmüşlerdir. Arkeolojik kazılar M.Ö. 10.000'li yıllarda fındığın mezolitik

diyetlerin bir parçası olduğunu kanıtlamaktadır. Çin yazılı kaynaklarında M.Ö. 2838 yıllarında Çin’de yetiştiriciliğinin yapıldığı ifade edilen fındığın Tanrı’nın insanlara bağışladığı beş kutsal meyveden birisi olduğu bildirilmektedir (Savran, 2010).

Yüzyıllardan beri tüketilen fındığın asıl kaynağının neresi olduğu konusunda kesin bir kaynak bilinmemektedir. Bilinen en eski kaynak Çin’de bulunan bir el yazmasından M.Ö. 2838 yılında Doğu Asya’da fındığın bilindiği bilgisi edinilmiştir. Fındık daha sonra Türklerin göç etmesiyle beraber İran’a kadar yayılmıştır. 15.yy’da tasavvuf bilgini ve şair Molla Cami’nin beyitlerinden İran’da fındık yetiştirildiği anlaşılmaktadır. Karadeniz kıyılarında fındık tarımı yapıldığına dair en eski belge ise 13.yy’a ait Ispartalı Seyranı’nın destanıdır. Evliya Çelebi’nin Seyahatnamesi de bunu doğrular niteliktedir (Kulaç, 1997).

İran üzerinden Anadolu’ya geçmiş olan fındık tarımı yurdumuzun kuzey kısmında aradığı en iyi coğrafi şartları bularak gelişme göstermiştir (Türkoğlu, 1961).

Fındık Karadeniz kıyılarına ulaştıktan sonra Yunanistan ve İtalya’ya götürülmüş ardından Araplar tarafından da öğrenilerek, Abbasilerin İspanya ve Sicilya’yı almasıyla beraber buralarda da tanınmıştır (Yalçın, 2009).

Zaman zaman hükümdar sofralarına giren fındık meyveleri sonraları Akdeniz bölgesinde ticaretin artması ve genişlemesi ile bir servet ve bereket simgesi haline almıştır. Fındık dünya çapında yetiştirme alanları sürekli gelişerek ithalatta ve ihracatta yer almış ve talep gören bir ürün olup tarımla uğraşan birçok küçük işletmeli ailelerin geçim kaynağı olmuştur (Gürsoy Tarımsal Ürünler, 2012).

2.2. Fındığın Tarım Tarihi

Fındığın ülkemizde en iyi yetişme koşullarına sahip olmasından yola çıkılarak tarımının kaynağının Türkiye olduğunu savunan birçok araştırmacı vardır. Buna karşılık fındık tarımının Türkiye’ye dışarıdan gelmediğini savunanlar da vardır. Örneğin P. Zhukovski’nin 1951 yılında Türkiye Şeker Fabrikaları A.O tarafından Türkçe çevirisi yayınlanmış Türkiye’nin Zirai Bünyesi isimli eserinde fındığın kökeninin Anadolu olduğunu, fındık tarımının çok eski tarihlerden beri yapıldığını, kültür fındığının atası olan *Corylus Avellana*, *Corylus Colurna*, *Corylus Maxima* çeşitlerinin üçünün bir arada sadece Türkiye’de yetiştiğini anlatılmaktadır (Türkoğlu, 1961).

Bir başka çalışmada kültür fıncının Doğu Karadeniz'den Yunanistan ve İtalya'ya götürüldüğü, İtalya'da özellikle Avella şehrinde yetiştiriciliğinin yaygınlaştırdığı ve Romalıların Avellona adını verdikleri İtalyan ve İspanyol fıncık çeşitlerini, ülkemizin fıncıklarından teşkil ettiği görüşünü ileri sürmüşlerdir. Sicilya ve İspanya'ya Arapların eliyle ulaştığı bilinmekte, Fransa'da ise çok yakın zamana kadar önemli bir kültür bitkisi olarak ele alınmadığı kayıtlara geçmiştir. İngiltere ve Almanya'da çoğunluğu *Corylus Maximanın* türleri ilgi uyandırmıştır (Özbek, 1978).

ABD'de ise, fıncık yetiştiriciliği son 70 yıl içinde gelişme göstermiş, güçlü araştırma ve geliştirme programları ile desteklenerek önemli bir sıçrama yapmıştır (Gürsoy Tarımsal Ürünler, 2012).

Fıncık Amerika'ya, Avrupa'dan özellikle İngiltere'den göç eden göçmen kolonileri ile götürülmüştür. Oregon'da ilk fıncık bitkileri 1847 yılında İngiltere'den ve Avusturya'dan ithal edilen tohumlardan elde edilmiştir (Erdoğan, 2004).

2.3. Fıncık Yetiştirme Alanları

Anadolu fıncının anavatanı olmakla beraber en değerli yabancı türlerinin doğal yetiştirme ortamını ve kültür çeşitlerinin kaynağını oluşturmaktadır. Fıncık üretimine elverişli geniş ekolojik alanlara ve dünyanın en kaliteli fıncık çeşitlerine sahip yerdur. Ayrıca Anadolu, ekonomik anlamda fıncık yetiştiriciliği ve fıncık ticaretinin yapıldığı Dünya'daki ilk yerdur (Ayfer ve diğ., 1986; Köksal, 2002).

Yeryüzünde çok geniş bir alana yayılmış kültür fıncığı;

- 36-41 kuzey paralelleri arasında,
- 750 metreyi aşmayan yükseklikte,
- Yıllık ortalama ısısı 13° -16°C'de ılıman ve nemli iklim koşullarında,
- Derin, tınlı, humuslu pH değeri 5-7 arası olan besin maddelerince zengin topraklarda yetişir.
- 8-10 °C, +36-37°C sıcaklıkların dışında zarar görür (Fiskobirlik, 2012).

2.3.1. Yetiştirme Şartları ve Çeşitleri

Fındık, 6-7 m'ye kadar boylanabilen bir ağaççık bitkisidir. Bahçeler kurulduktan 5-6 yıl sonra ürün vermeye başlamakta, en yüksek verimine 8-10 yıl içerisinde ulaşmaktadır. Fındık ağaçları yaklaşık 80-100 yıl ürün vermelerine rağmen, 50 yaşını aşan ağaçlarında verim güçleri ekonomik olarak azalmaktadır (Doğanay, 1995).

Karadeniz Bölgesi'nin geleneksel ürünü olan fındığın, bölgede yaklaşık 5000 yıldır yetiştiriciliği yapılmaktadır. Karadeniz bölgesinde fındık tarımı yapılan bölge sahil, orta ve yüksek kuşak olmak üzere üç kola ayrılmıştır. Çok verimli ve derin bir toprak isteği olmamakta ancak kil ve kum oranı yüksek topraklar fındık yetiştiriciliğine uygun değildir. Fındığın en iyi yetiştiği toprak reaksiyonu pH 6-7 arasındadır. Don olaylarına maruz kalan yerlerde fındık bahçelerinin kurulmaması gerekmektedir (Karadeniz ve diğ., 2009: 1).

2.3.1.1. İklim İstekleri

Fındık meyvesi nemli ve ılıman bölgelerde iyi gelişme göstermekte olup bol ürün vermektedir. Karadeniz kıyı bölgesi bol yağış alması ve ılık iklimi sebebi ile dünyanın en uygun fındık ekolojisini oluşturmaktadır (Karadeniz ve diğ., 2009: 2).

Yıllık ortalama 13-16 °C sıcaklığın olduğu yöreler fındık için en uygun yetiştirme şartlarını oluşturmaktadır. Ayrıca en düşük sıcaklığın -8, -10 °C'yi, en yüksek sıcaklığın 36-37 °C'yi geçmemesi, yağışın yıllık 700 mm'nin üstünde olması ve yağış dağılımının aylar bazında dengeli olması gerekmektedir (Karadeniz ve diğ., 2009: 2).

2.3.1.2. Toprak İstekleri

Fındık kökleri çok fazla derinlere inmeyen saçak köklü bir bitkidir. Toprak istekleri seçici olmamakla birlikte besin maddelerince zengin, tınlı-humuslu ve derin topraklarda iyi gelişme gösterdiği bilinmektedir (Karadeniz ve diğ., 2009: 11).

2.3.1.3. Çeşitleri (FTG, 2012)

1-Kabuklu fındıklar

- a) Yuvarlak fındıklar
- b) Sivri fındıklar
- c) Badem fındıklar

2-İç fındıklar

- a) Standart 1; Kabuklu fındıkların sert meyve kabuğundan çıkarılmış 13-15 mm çapındaki fındıklardır.
- b) Standart 2: Kabuklu fındıkların sert meyve kabuğundan çıkarılmış 11-13 mm çapındaki fındıklardır.
- c) Standart 3: Kabuklu fındıkların sert meyve kabuğundan çıkarılmış 9-11 mm çapındaki fındıklardır.

3-İşlenmiş fındıklar

Fındık türlerinden ticareti yapılan önemli çeşitleri aşağıda gösterilmiştir. Bunlar (Kulaç, 1997);

- **Türkiye:** Giresun Tombulu, Sivri, Badem, Değirmendere, Çakıldak, Foşa ve Kuş Fındığı.
- **İtalya:** Tarragens, Negrata, Grivada ve Cummun.
- **ABD:** Barselona Tombulu, Du Chilly ve Royal Jumbo.
- **Fransa:** Merveill de Bolviller ve Bergerie

2.4. Önemli Fındık Türleri ve Yetiştirildiği Ülkeler

(Çingiroğlu Tarım, 2011)

Adi fındık (Corylus Avellana L):

Dünya'da en geniş yayılma alanı bulmuş fındık türüdür. Trakya'dan Doğu Karadeniz'e kadar uzanan dağlarda, Kafkas Dağları'nda ve İtalya'da yabanilerine rastlanılmaktadır. Avrupa'nın hemen hemen tamamına yayılmıştır.

Corylus Avellana'nın kültür varyeteleri İspanya ve Amerika'nın esas çeşitlerini oluşturmaktadır (Barcelona, Daviana, Du Chilly, Bolwyllerve İtalian Red). Türkiye'nin kültür çeşitleri ise Corylus avellana ile Corylus Maxima'nın melezleridir.

Türk Fındığı (Corylus Colurna L):

Ana vatanı Karadeniz sahilleri, Trakya ve Makedonya olarak bilinmektedir. Bu fındık türü 1582 yılında İstanbul'dan Avusturya'ya götürüldüğünden Türk fındığı adını almıştır. Daha çok süs ağacı olarak yetiştirilmektedir. Kerestesi mobilya sanayisinde kullanılmaktadır.

Türk Fındığı (*Corylus colurna L.*) ABD fındık yetiştiriciliğinde anaç olarak kullanılmaktadır (Bozkurt, 2011).

Kan fındığı (Corylus maxima Mill. 'C. tubulosa Wild. –Lambert): Kültür ve yabani formları olan kan fındığı Balkan yarımadasının kuzeyinde, Anadolu'nun kuzey doğusunda ve İtalya'da rastlanmaktadır. Güney Asya'da yetiştiriciliği yaygın olarak yapılmaktadır.

Corylus ferox Wall.: Bu tür Himalaya'larda yaygın olup varietesi Çin'de yaygındır.

Corylus chinensis Franch.(C.colurna var. chinensis Burk.): Bu tür Çin'de yaygın olarak yetiştirilmektedir.

Corylus pontica Koch.: Genellikle Batı Asya'da rastlanmakta olup ve çalı formunda yetiştiriciliği yapılmaktadır.

Corylus heterophylla Fisch.: Japonya'dan batı Çin'e kadar yayılım göstermektedir.

Corylus americana Walt: Kanada'dan Florida'ya kadar yayılım göstermektedir.

Corylus mandschurica Maxim. (C. rostrata Var. mandschurica Regel.): Mançurya ve Kore'de yaygındır.

Corylus Sieboldiana Blume (C.rostrata var. sieboldiana): Japonya'da yaygındır.

Corylus Rostrata Ait.: Kuzeydoğu Amerika'da yaygındır.

Corylus Californica Rose (C.rostrata var.californica D.C.): Kaliforniya'dan Washington'a kadar yayılmıştır.

Fındığın en önemli yabani türlerinin ve kültür çeşitlerinin anavatanı olan Türkiye, çok zengin bir çeşitliliğe sahiptir (Demir, 1997). Ülkemizde yetiştirilen fındık çeşitleri meyve şekil ve özelliklerine göre yuvarlak fındıklar, sivri fındıklar ve badem fındıklar olmak üzere üç grupta toplanır.

2.5. Fındıkta Hasat, Harman, Depolama

2.5.1. Hasat

Fındık bol yağışlı bölgelerde yetiştiğinden bu topraklar yağış ile birlikte yabancı otların ve bitkilerin büyümesine oldukça elverişlidir. Hasadın rahat yapılabilmesi için 5-10 gün önce uygun şekilde temizlik yapılması hasadı kolaylaştırmaktadır.

Fındık hasadı ülkemizde genellikle elle ve silkeleyerek toplama şeklinde yapılmakta olup henüz diğer üretici ülkelerde oldu gibi makineli hasat uygulaması kullanılmamaktadır. Bunun sebebi hem mevcut fındıklarımızın büyük bir kısmının düzgün kurulmuş olmaması, hem bir çeşit karışıklığının söz konusu olması ve de arazilerin genellikle meyilli olmasından kaynaklanmaktadır (Karadeniz ve diğ., 2009: 105).

Fındığın üretim maliyeti içinde girdi maliyetlerinin payı sınırlı olmakta ve en büyük payı hasat (toplama) masrafları oluşturmaktadır. Eğimli arazilerde üretim yapılan ve daha yaşlı fındık ocaklarının bulunduğu doğu bölgesi ile eğimsiz, taban arazilerde, yeni fındıklıklarda üretim yapılan batı bölgesi arasında verimde görülen farklılık, birim alandan elde edilen ürün için üretim maliyetlerinin farklılaşması sonucunu doğurmaktadır (T.C.Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü, 2010).

Ülkemizde hasadı yörelere göre Ağustos ve Eylül aylarında yapılan fındık, güneş enerjisi ile doğal koşullarda kurutulmaktadır (Deniz, 2009).

2.5.2. Harman

Harmanlama dönemi yine yöreye ve yağış durumuna bağlı olarak ekim ayına kadar sarkmaktadır (Deniz, 2009).

Hasat edilen fındıklar büyük sepetler veya jüt çuvallar içerisinde saklanmalı naylon çuvallar içinde ve sıkışık bir vaziyette bahçede bekletilmemeli, hasat edilen gün harmana girmelidir. Bunun en büyük sebebi bekletilen hasat sonucunda küflenme ve çürümenin başlayacak olmasıdır (Karadeniz ve diğ., 2009: 109).

Harmanlama için en uygun yerler toprak zeminli beton ve yağmur suyunun birikmemesi için hafif meyilli alanlardır. Fakat ülkemizde fındık harmanlarının büyük

çoğunluğu ev önlerinde ve diğer zamanlarda avlu olarak kullanılan düz veya hafif meyilli çim veya toprak alanlarda makineler ile yapılmaktadır (Karadeniz ve diğ., 2009: 109).

2.5.3. Depolama

Fındık kabuklu olarak jüt çuvallar içerisinde serin, kuru ve havalanabilir ortamda, en fazla 1 yıl bozulmadan korunabilmektedir (Karadeniz ve diğ., 2009: 113).

Fındık saklamaya dayanıklı bir tür olmasına karşın içerdiği yüksek oranda yağ sebebiyle, gerekli koşullar sağlanmadığı takdirde depolanma ömrü kısalmaktadır. Fındığın uzun süre depolanması için çok iyi kurutulması gerekmektedir (Demirbaş, 2010). Nem oranının kabuklu fındıkta %12'yi, iç fındıkta %6'yı geçmemesine dikkat edilmelidir (Kaya, 2001).

Türkiye'de fındığın depolanmasında en büyük kapasiteye sahip kurum Fiskobirlik olup, depo kapasitesi 300 bin ton mülk ve 116 bin ton kira olmak üzere toplam 416 bin tondur (Tanrıvermiş, 2004).

2.6. Fındığın Birleşimi ve Yararları

Fındık meyvesi birleşiminde %55-66 yağ, %14-16 protein, %11-12 karbonhidrat, %4,5-5 oranında su, %2 kül ile fosfor, kalsiyum, magnezyum, mangan, çinko, demir ve sodyum gibi madensel maddeler bulundurmaktadır. Vitamin açısından da zengin olan fındık B1, B2 ve E vitaminlerini içermektedir (Karadeniz ve diğ., 2009: 2).

Fındıkta bulunan yağ yüksek oranda doymamış yağ asitlerinden oluşmaktadır. %60-70 oranındaki bu yağ, tamamen vücuda yararlı olan yağdır ve vücut ısısının korunmasından yağda eriyen vitaminlerin taşınmasına kadar birçok görevi yerine getirmektedir. Fındık yağında bulunan linoleik asit vücut tarafından üretilemez ve dışarıdan alınır. Linoleik ve oleik asitler kanda kolesterolün yükselmesini önleyerek, kalp ve damar hastalıklarına karşı koruyucu etki yaptığı bilinmektedir (Karadeniz ve diğ., 2009: 21).

Carter'm (1978) yaptığı çalışmada, yağlı tohumlarda bulunan en önemli yağ asitlerini doymuş yağ asitleri (palmitik C16:0, stearik C18:0 gibi) ve doymamış yağ asitleri olarak (oleik C18:1 linoleik C18:2 gibi) ayırma tabi tutmaktadır. Fındıkta en

fazla olan yağ asitleri oleik ve linoleik asittir. Oleik asit kan kolesterol düzeyinin düşmesini sağlarken linoleik asit insan beslenmesinde vücutta sentezlenmemesi ve mutlaka dışarıdan alınmak zorunda olmasıdır (Sekin, 1983).

Fındık çok iyi bir enerji kaynağı olup vücuda güç ve enerji vermektedir. Beden ve zihin yorgunluğunu giderir, kalp ve damar sağlığı açısından çok faydalı bir besindir. Düzenli olarak her gün fındık tüketimi kalp krizi geçirme riskini azaltmakta çok etkilidir. Fındık, soğuk algınlığı ve akciğer hastalıklarına da faydalı olmakta, vücut ve kemik gelişimini desteklemekte ve cildi güzelleştirdiği bilinmektedir. En önemli özelliği ise kansızlığa çok iyi gelmesidir (Vikipedi, 2012).

Fındık kan yapımı ve ruhsal sağlık için gerekli olan B2 ve B6 vitaminlerini içermesi açısından da gelişme çağındaki çocukların beslenmesinde büyük önem taşımaktadır. Kalp ve diğer kasların sağlığı için en iyi besinlerden biri olup E vitamini açısından çok zengindir. E vitamini kalp ve diğer kasların sağlığı ve üretim sisteminin normal çalışması için gerekli olup alyuvarların parçalanmasını önleyerek kansızlığa karşı koruyucu etki yapmaktadır. Ayrıca E vitamini, kanser yapıcı etmenlerin oluşmasını önleyerek ya da oluştuktan sonra onları etkisiz hale getirerek vücudu korumaktadır. Fındık kan yapımında görev alan demir, kemiklerin ve dişlerin yapımı için gerekli olan kalsiyum, büyüme ve cinsiyet hormonlarının gelişmesinde rol oynayan çinko için çok önemli bitkisel kaynaklardan birisidir. Sinirlerin uyarılması ve kas dokusunun çalışması için gerekli olan potasyumca zengindir (Karadeniz ve diğ., 2009: 21).

2.7. Fındığın Kullanım Alanları

Fındık dünyada en çok aranan kuru meyvedir. Kuru meyveler arasında kullanım alanı %35 civarında olup yaklaşık %75'i ülkemizden ihraç edilmektedir (Kutkan, 2002).

Türkiye ve Dünya'da çerez olarak da tüketilen fındığın %90'a yakın kısmı işlenerek kavrulmuş, kıyılmış, beyazlatılmış, un ve püre halinde şekerleme sanayinde, çikolata, bisküvi, tatlı, pasta ve dondurma yapımında ayrıca yemek ve salatalarda da yardımcı olarak kullanılmaktadır. Yaklaşık beş bin yıldır bilinmekte olan fındık, meyvesinden kabuğuna, odununa kadar birçok yerde kullanılmakta ve insanlığa büyük yararlar sağlamaktadır (Sobutay, 2006).

Fındığın kabuğu ülkemizde özellikle fındık üretiminin yapıldığı bölgelerde çok değerli ve yüksek kalorili bir yakacak olarak kullanılmaktadır. Fındık yaprağı ile meyve zuruflerinden de, gübre olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca fındığın odunundan sepet, baston, sandalye, çit ve el aletleri imalatında faydalanılmaktadır. Fındığın bazı türleri park ve bahçelerde süs bitkisi olarak yetiştirilir. Üretim fazlası fındıklar yağlık olarak değerlendirilmekte, fındık ham yağı rafine edilerek yemeklik yağ olarak, fındık küspesi ise yem sanayisinde katkı maddesi olarak kullanılmaktadır (Sobutay, 2006).

Fındık kabuğundan özellikle İtalya, ABD ve Almanya gibi tekniği gelişmiş ülkelerde kontralit ve muşamba yapılmakta ve boya sanayinde kullanılmaktadır (Karadeniz ve diğ., 2009: 19).

Fındıktan yağ çıkarılması ile ortaya çıkan küspe, yüksek oranda protein içermesi nedeniyle (%38–45) hayvan yemi olarak yem sanayinde değerlendirilmekte, ayrıca fındık kabuğu çeşitli sanayi kollarında (sunta, yer muşambaları, plastik, boya, parlatma yağı vs.) hammadde olarak kullanılırken, fındık yaprağı ise tabii gübre olarak fındık bahçelerine veya diğer tarım alanlarında kullanılmaktadır (Yavuz ve Polat, 2011).

3. DÜNYA'DA FINDIK ÜRETİMİ VE ÜRETİM TEKNİKLERİ

3.1. Dünya'da Fındık

Fındığın çeşitleri başta Türkiye, İtalya, İspanya ve ABD olmak üzere Çin, İran, Yunanistan, Gürcistan, Azerbaycan, Fransa, Hırvatistan, Rusya Federasyonu, Kırgızistan, Portekiz, Beyaz Rusya, Moldova, Tacikistan, Portekiz, Ukrayna, Tunus, Macaristan, Kıbrıs ve Kamerun'da yetiştirilmektedir. Bu ülkelere ilave olarak 2000'li yılların başında Polonya, Danimarka, Bulgaristan, Romanya ve Slovenya'da fındık yetiştiriciliğine başlamış olup üretimin arttırılmasına yönelik önemli çalışmalarda bulunmaktadır.

Türkiye'nin en önemli ihraç ürünü olan fındığın birçok ülkede yetiştiriciliği yapılmakta fakat üretici ülkelerin çoğu, öz tüketime yönelik üretim yapmaktadır. Türkiye, dünya fındık üretiminin yaklaşık %75'ini karşılamaktadır ve bu konumu nedeniyle, fındık piyasasında gerek yurt içi gerekse yurt dışı fiyatların belirlenmesinde önemli bir konumda yer almaktadır (FAO, 2011).

Dünya fındık üretimi, 1960'lı yıllarda yaklaşık 250 bin ton civarında iken, 2010 itibariyle üretim 880 bin tonu aşmıştır. Dünya fındık üretiminin ortalama %75'ini gerçekleştiren Türkiye'yi sırasıyla İtalya, ABD ve İspanya takip etmektedir. Son yıllarda Azerbaycan, Gürcistan, Çin ve İran fındık üretiminde önemli bir yükselişe geçmiştir. AB (27)'nin üretim payı ise %15'dir (TMO, 2012).

Dünya'da fındık üreten ülke sayısının yüksek olmasına karşılık İtalya dışında diğer ülkeler dünya ihracatında ülkemiz için önemli bir rakip olarak görülmemektedir (Deniz, 2009). Bununla beraber İtalya'da fındık üreticisi olarak Türkiye'den sonra en önemli üretici olmasına karşılık Türkiye'nin fındık ihraç ettiği ülkeler arasında üst sıralarda yer almaktadır.

Dünya fındık üretiminde ilk sırada yer almakta olan ülkemizdeki dikim alanlarının artışına paralel olarak üretimin artış göstermesi ve özellikle İtalya ve

İspanya'nın üretimini artırması dünya fındık üretimini artırmakta fakat tüketimde çok fazla artış olmamasından dolayı ülkemizde büyük miktarda fındık stokları oluşmasına neden olup ülke ekonomisini olumsuz etkilemektedir (Kutkan, 2002).

Fındığın uluslararası pazarlarda tutulma sebebi, fıstık ve bademe nazaran ucuz olması, dış pazar ihtiyacını karşılayacak kadar bol ve besin değeri bakımından yüksek olmasıdır. Bu sebeple günümüzde fındığın verim ve kalitesini artırmak için yapılan çalışmalar arttırılmıştır (Aydın, 1999).

Oregon Fındık Yetiştiricileri (HGO) ABD'de yetiştirilen fındığın en büyük işleyicileri ve pazarlayıcısıdır. Bu birliği, fındık yetiştiricilerinin oluşturduğu bir kooperatif olup 30.000 ton üretimiyle dünya fındık arzının %4'ünü gerçekleştirmektedir (TMO, 2010).

Türkiye'nin birim alandan elde ettiği verimin diğer üretici ülkelere oranla daha düşük olması uluslararası piyasalardaki rekabet gücünü azaltmaktadır. Bununla beraber Azerbaycan ve Gürcistan'da ki üretim artışı önümüzdeki yıllarda ülkemizin fındık ihracatını olumsuz etkileyebileceği gözlemlenmektedir. Son yıllarda dış piyasalarda fındık fiyatlarının yüksek olması ve bu ülkelerde üretim maliyetlerinin düşük olması nedeniyle fındık üretimi ve üretim teşvikleri yaygınlaşmaktadır (TMO, 2010)

Fındığın Dünya'da yeterli düzeyde tanıtımının yapılmaması fındığa olan ilginin az olmasını ve sağlık için öneminin yeterli düzeyde bilinmemesine yol açmaktadır. Son yıllarda fındığa olan talebin arttırılmasına yönelik çalışmalar hız kazanmıştır. Ülkemizde fındığın pazarını geliştirmek ve tanıtımının daha yaygınlaşmasını sağlamak amacıyla Fındık Tanıtım grubu (FTG) önemli çalışmalar yapmaktadır.

Hindistan'a bakıldığında 2007 yılında pek çok şirket tarafından fındığın kullanılmaya başladığını görülmektedir. 2007 yılında tanıtılan fındık ülkede çok fazla sevilmiş ve tercih edilmiştir. Bu durumu rakamlar ile ifade etmek gerekirse 2007 yılında 60 ton olan fındık ihracatı kısa bir sürede 1.000 ton civarına geldiğini gözlemlenmiştir. Fındık içeren ürünlerin fiyatı ise badem içeren ürünlerden daha fazladır. Bu da tüketicilerin fındığı bademe tercih ettiklerini göstermektedir (Özkan, 2011).

Avustralya'da bu durumun bilincinde olduğu için fındık üretimine yönelik çalışmalara başlamıştır. Badem üreticisi Avustralya'nın bu girişimi fındığın badem karşısında zor bir durumda olmadığını, aksine çok daha avantajlı bir durumda olduğunu

gösterir. Yeni Zelanda ve Hindistan da aynı hazırlıklar içine girmişlerdir. Hindistan piyasasına fındığın girmesinden sadece 1 yıl sonra Kuprawa bölgesine 12.000 fidan dikilmiştir (Özkan, 2011).

Türkiye dünya fındık ticaretinde üretici ve ihracatçı ülkelerin arasında birinci sırayı almaktadır. Ancak son yıllarda Avrupa Birliği, üye ülkelerindeki sert kabuklu meyve üreticilerine yaptığı destekler ile İtalya, İspanya, Yunanistan, Fransa ve Portekiz gibi ülkelerde üretimi artırmaya çalışmaktadır. Diğer taraftan ABD yaptığı çalışmalarla kendi kendine yeterli olmaya gayret göstermektedir. Ayrıca Almanya izlediği politikalarla Arjantin, Azerbaycan, Gürcistan gibi ülkelerde fındık üretimini sağladığı mali desteklerle teşvik etmekte olup, Türkiye'nin bu piyasadaki üstünlüğünü kırmaya çalışmaktadır. Dünya fındık piyasasında meydana gelen bu olumsuz gelişmeler uzun dönemde Türkiye'nin fındık üretimini ve bu piyasadaki pazar payını olumsuz yönde etkileyecek gibi görünmektedir (Deniz, 2009).

Dünyanın en büyük fındık alımı yapan şirketleri, üretimin Türkiye'nin tekeline çıkması ve daha ucuza fındık temini için, Arjantin, Gürcistan, Ermenistan gibi ülkelere fındık yetiştirilmesine teşvik etmekte ve araştırma-geliştirme çalışmaları yapmaktadır.

Dünyada fındık üretiminde dekara verimlilikte ilk sırada ABD gelmekte, onu ikinci sırada İtalya izlemektedir. Türkiye ise dünyada en fazla fındık üretimini gerçekleştirirken verimlilikte ancak 3.sıradadır. Bu ülkelerde verimliliğin yüksek olmasının nedenleri arasında öncelikle modern tarımsal yöntemlerin ileri derecede uygulanıyor olmasını, en uygun üretim alanlarının ve en uygun çeşitlerin belirlenmiş olmasını vurgulamak gerekir (Kulaç, 1997).

Bu durumda Türkiye'nin üretim miktarının fazla olması, üretim alanının fazla olmasıyla açıklanabilmektedir (Berber, 1996).

3.2. Türkiye

Ülkemiz ekonomisinde önemli bir yeri olan fındık yetiştiriciliği aile işletmeciliği şeklinde ve Karadeniz Bölgesi başta olmak üzere 34 ilde üretimi yapılmaktadır. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı verilerine göre, ekonomik olarak 395 bin aile yaklaşık 690 bin hektar alanda fındık üretimiyle uğraşmaktadır (T.C.Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü, 2010).

Fındık yetiştirildiği bölgede doğrudan ya da dolaylı olarak 8 milyon nüfusu ilgilendirmektedir (Karadeniz ve diğ., 2009: 15).

Fındık üretimi yapan işletmelerin %61'inin (240 bin işletmenin) özellikle Trabzon, Giresun ve Ordu illerinde tek geçim kaynağını fındık oluşturmaktadır (Deniz, 2009).

Ülkemizde fındık, Karadeniz bölgesi kıyılarında geniş bir alanda, fakat küçük kapama bahçeler şeklinde yetiştirilmektedir (Akın ve Hızal, 2005).

Türkiye'de yetiştirilen kültür fındık çeşitleri 3-5 m. boylanabilen çalı formunda, İtalya, İspanya ve A.B.D.'de yetiştirilen fındık çeşitleri ise 6-8 m. boylanabilen küçük ağaççıklar şeklindedir (Fındık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, 2011).

Tarımsal ürün ihracatımızın yaklaşık %15-20'ini oluşturan fındığın en önemli özelliklerinden biri de, ülkemize getirdiği döviz girdisinin tamamını milli kaynaklardan sağlamasıdır (İZO, 2012).

Türkiye ekonomisi için de büyük bir önem taşımakta olan fındık Karadeniz bölgesinde yaklaşık olarak 3150 köyde, 400.000 dolaylarında çiftçi ailesinin tek geçim kaynağını oluşturmaktadır. Fındık ayrıca tarımın yapıldığı çok meyilli toprak derinliği az olan arazilerin değerlendirilmesinde ve erozyona karşı korunmasında da etkili olmaktadır (<http://www.ordu52.com/>, Erişim Tarihi: 02.02. 2012).

Karadeniz Bölgesi'nde arazi eğimi çoğunlukla %20'nin üzerindedir ve burası Türkiye'nin en fazla yağış alan bölgesidir. Toprak yapısı ve iklim koşullarının fındığa uyumluluğu Karadeniz Bölgesi'nin önemli bir bölümünde fındık yetiştiriciliği dışında tarıma izin vermemektedir. Büyük ölçüde erozyon tehlikesi bulunan bölgelerde fındık tarımı verimli toprakların erozyona uğramasını engelleyerek, ülke topraklarının korunmasına büyük katkı sağlamaktadır (Karadeniz ve diğ., 2009: 16).

Ticari değeri yüksek olan fındık Türkiye'de Giresun, Ordu, Trabzon illerinde tek tarım tipi (monokültür) olarak yapılır. Üretilen fındıkların %80'i Karadeniz Bölgesi'nde üretilmektedir. Ayrıca Marmara Bölgesi'nde de fındık yetiştirilmektedir (Vikipedi, 2012).

Son 10-15 yıllık süre içerisinde Türkiye'nin üretim alanında hızlı bir artış olmuştur. 1973 yılında 360.091 hektar civarında olduğu tahmin edilen üretim alanları 1982 yılları arsında 415.358 dolaylarına yükselmiştir. 1973-1982 yılları arasında görülen 55.267 hektarlık artışın 26.357 hektarlık kısmı Samsun ili dahil olmak üzere Batı Karadeniz bölgesinde, 24.606 hektarlık kısmı ise Doğu Karadeniz bölgesindeki artıştan kaynaklanmaktadır. Bu dönem içerisindeki alan genişlemesi Doğu Karadeniz bölgesinde %29,26 oranında gerçekleşmiştir (<http://www.ordu52.com/>, Erişim Tarihi: 02.02. 2012).

Fındığın zellikle Batı Karadeniz bölgesinin verimli, düz ve az meyili arazilerine kaymasının sebepleri olarak fındığın satış garantisinin olması, yüksek taban fiyatı ile desteklenmesi ve arazilerin yeni fındıklığa tahsis edilmesi sonucu %30-50 oranında daha yüksek ürün vermesi gösterilmektedir (<http://www.ordu52.com/>, Erişim Tarihi: 02.02. 2012).

Doğu Karadeniz bölgesi başta olmak üzere genellikle eğimi fazla olan arazilerde yetişen ve Türkiye ekonomisinde önemli bir yere sahip olan geleneksel ihraç ürünlerinden fındığın geniş bir çiftçi ailesinin geçim kaynağı olması yanında, milli gelire ve dış ticarete önemli katkıları da bulunmaktadır (Ayfer, 1984).

Karadeniz Bölgesi'nde Dünya'nın en uygun yetişme ekolojisini bulan, fındığın en kaliteli çeşitlerinin yetiştiriciliğinin yapıldığı aynı zamanda yıl boyunca bol yağış alan bölgenin hayli dik eğimli arazilerinde erozyonu önleyerek toprağı koruyan fındık, bölgenin en önemli ekonomik faaliyeti oluşturmaktadır (Yavuz ve diğ.,1999).

Fındık retimde gözlemlenen artışın i ve dış talepten daha yüksek olması sonucunda stokların artması 1998 yılında piyasada 220.000 ton fındık stoku oluşturmuştur. Ayrıca 1998 yılı verilerine göre 1.155 çiftçi ailesi tarafından 3.745 hektarlık alanda, 2.288 ton ekolojik fındık üretimi yapıldığını ve üretim %47.87'lik kısmının ihraç edildiğini tespit edilmiştir (Bülbül ve Tanrıvermiş, 1999)

Doğu Karadeniz Bölgesinde toplam 295 bin ha alanda ortalama 240 bin ton fındık üretilmekte, üreticilerin büyük bir kısmı geleneksel yöntemleri kullanılarak üretim

yapılmaktadır. Türkiye’de yaklaşık 3.500 köyde ve nüfusun yaklaşık %7’sinin geçim kaynağının fındık oluşturmaktadır (İslam, 1998).

Yoğun olarak Karadeniz Bölgesi’nde üretilen fındık, bölge halkının başlıca geçim kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Türkiye’nin geleneksel ihraç ürünlerinden biri olan fındık, ülkemize önemli miktarda döviz girdisi sağlamaktadır. 2008 yılında gerçekleşen tarım ürünleri ihracatı Türkiye toplam ihracatı içinde %10’luk paya sahipken, fındık ve fındık mamulleri ihracatı tek başına bir ürün olarak tarım ürünleri ihracatındaki payı 1,4 milyar \$ ile %10’dur (Anonim, 2011).

3.2. 1. Türkiye Fındık Üretimi ve Üretim Teknikleri

Türkiye’de fındık üretim alanlarının %97’si Karadeniz kıyı şeridinde yayılmış durumdadır (Türkoğlu, 1979).

Fındık ülkemizde, genellikle Karadeniz bölgesi kıyılarınca geniş bir alanda yayılmış olup tarımı küçük kapama bahçeler şeklinde yapılmaktadır (Akın ve Hızal, 2005).

Fındık yetiştiriciliği Türkiye’de özellikle Doğu Karadeniz bölgesinde aile işletmeciliği şeklinde yapılmaktadır. Fındık üretimi yapılan arazinin aile başına ortalama büyüklüğü 13,79 dekar olup fındık üreticilerinin büyük çoğunluğu (%75) 18 dekardan küçük alanda fındık yetiştirmektedir. Fındık üreticilerin önemli bir bölümü yaklaşık 1,5 ton fındık üretip satmaktadır (Yılmaz, 2006).

Fındık üreticilerinin yaklaşık sayısı 395 bin olup çoğunlukla küçük toprak sahipleridir. Bu işletmelerde ortalama nüfus 5-6 kişiden oluşur. Ülkemizde yaklaşık 2,5 milyon kişi fındık üretimi ile birinci derecede ilişkilidir. Karadeniz Bölgesinde ürün çeşitliliğinin sınırlı olmasından ötürü, nüfusun önemli bir bölümünün geçim kaynağı fındık olmuştur (Yılmaz, 2006).

Tarım ürünleri içinde ihracat gelir payı en büyük olan fındık, Karadeniz Bölgesinde ticaret ve sanayinin de temelini oluşturmaktadır. Özellikle fındığın ilk işlemesine dönük küçük ve orta büyüklükteki sanayi tesisleri, mevsimsel de olsa bölgede önemli bir sanayi faaliyeti olarak kendini göstermektedir. Fındığın yetiştirilmesi, toplanması, taşınması, işlenmesi ve ticareti ile meydana gelen ekonomik büyüklük ve canlılığın, bölge ekonomisindeki payı çok büyüktür. Karadeniz bölgesinde göçü

engelleyen etkenlerden birinin fındık yetiştiriciliğinin olduğu söylenmektedir (Yılmaz, 2006).

Türkiye’de yetişmekte olan 75’i aşkın meyvelerden biri olan fındık yaklaşık 563.000 ha alanı kaplamaktadır (Fiskobirlik, 2012). Bu saha Türkiye meyve alanlarının yaklaşık %40’ını oluşturmaktadır. Fakat fındıktan elde edilen gelir, meyvelerden elde edilen gelirin %40’ını oluşturmamaktadır (Akın ve Hızal, 2005).

Türkiye’de fındık üretimi 32 ilde yapılmasına rağmen, üretimin tamamına yakın kısmı 6 ilde yoğunlaşmıştır. Bu illeri; eski üretim bölgesi olarak adlandırılan Ordu, Giresun ve Trabzon ile yeni üretim bölgesi olarak adlandırılan Sakarya, Düzce ve Samsun oluşturmaktadır. Türkiye fındık üretiminin yaklaşık %93’lük kısmı bu 6 il tarafından karşılanmaktadır (TÜİK, 2005).

Türkiye’de fındık tarımı yapılan bölgeler I. Standart bölge, II. Standart bölge ve Çerezlik bölge olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır.

- a) I. Standart Bölge: Ordu, Giresun, Trabzon, Rize ve Artvin
- b) II. Standart Bölge: Samsun, Sinop, Kastamonu, Zonguldak, Bolu, Düzce, Bartın, Sakarya ve Kocaeli
- c) Çerezlik Bölge: Başta İstanbul ve Bursa olmak üzere ortalama 25 ili kapsamaktadır.

Türkiye’de fındık üretim alanları tarım bakanlığı istatistiklerine göre 639 bin hektar olarak gösterilmektedir. Türkiye’de fındık üretimi Karadeniz Bölgesi’nde, doğuda Gürcistan sınırından, batıda İstanbul’a kadar uzanan sahil şeridinde gerçekleştirilmektedir (Gürsoy Tarımsal Ürünler, 2012).

I. Standart Bölge

Bu bölge eski fındık üretim bölgesi olarak da bilinmektedir. Burada dekara verim düşüktür ve yıllık verim dalgalanmaları yöre olarak daha fazladır. Bu bölgede Giresun, diğer illerden daha iyi kalitede meyve yetiştirmesine rağmen kalite farkı satış fiyatlarında değişiklik oluşturacak kadar önem teşkil etmez (T.C.Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü, 2010).

Şekil 3.1. Türkiye’de Üretim Alanı I. Standart Bölge

Kaynak: <http://www.gursoy.com.tr/content/view/287/247/> (Erişim Tarihi: 20.11.2012)

- Karadeniz’in doğusunda Ordu, Giresun, Trabzon, Rize ve Artvin illerini kapsar,
- Verim daha düşük, yıllara göre üretim dalgalanması daha yüksektir,
- Üretim parselleri parçalı ve küçüktür,
- Arazi eğimli ve toprak kalınlığı daha azdır,
- Fındık bahçeleri yaşlıdır,
- Toplam Türkiye üretiminin %60’ını kapsamaktadır.

1998 yılından bu zamana 540.000 hektar olarak hesaplanmış ve sabit kaldığı varsayılan fındık dikim alanlarının özellikle Batı Karadeniz Bölgesinde artmakta olduğu belirlenmiştir. 1995-2002 döneminde II. Standart Bölgede dikim alanları %50 oranında artarken, fındığın doğal ekolojisi sayılan I. Standart Bölgede üretim alanları %5 oranında azalma görülmüştür (Deniz, 2009).

Aşağıda yıllara göre I. standart bölgede yer alan illerin fındık üretimi ile ilgili bilgiler detaylarıyla yer almaktadır. Buradan yola çıkarak son 10 yıllık fındık üretimine baktığımızda I. standart bölgede yer alan illerde en yüksek üretim payına sahip olan il Ordu ilidir. Fındık denildiğinde ilk akla gelen ilimiz olan Ordu toplam üretimin %50’den fazlasını gerçekleştirmektedir.

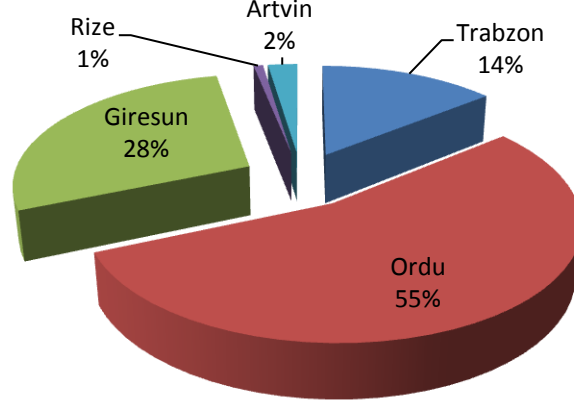
Türkiye’nin fındık üretiminde ve ihracatında en önemli paya sahip olan iller I. standart bölgede yer alan illerimizdir. 2001-2010 yılları arasında toplamda 2.870.740 ton fındık üretimi bu iller tarafından gerçekleştirilmiştir. Ağaç başına verim olarak incelendiğinde Trabzon ilindeki fındık bahçelerinin verimliliği Ordu’ya göre daha fazladır.

Tablo 3.1. I. Standart Bölgede Yer Alan İllerin Fındık Üretimi İstatistikleri

Yıllar	İller	Toplu Meyveliklerin Alanı (dekar)	Üretim (ton)	Ağaç Başına Ortalama Verim (kg)	Meyve Veren Yaşta Ağaç Sayısı	Meyve Vermeyen Yaşta Ağaç Sayısı	Toplam Ağaç Sayısı
2001	Trabzon	502.480	64.813	3	23.263.552	1.268.900	24.532.452
	Ordu	1.702.250	177.729	2	94.824.600	461.000	95.285.600
	Giresun	975.900	117.586	2	56.320.680	3.649.068	59.969.748
	Rize	20.510	1.015	1	820.240	0	820.240
	Artvin	37.870	4.920	2	2.350.915	14.796	2.365.711
2002	Trabzon	502.060	56.523	2	22.746.752	803.500	23.550.252
	Ordu	1.704.120	170.011	2	96.249.967	305.600	96.555.567
	Giresun	978.880	105.812	2	57.017.700	3.252.576	60.270.276
	Rize	20.510	1.844	2	820.240	0	820.240
	Artvin	36.280	4.866	2	2.443.519	54.496	2.498.015
2003	Trabzon	503.060	42.170	2	22.823.402	1.044.800	23.868.202
	Ordu	1.858.320	143.552	1	101.103.956	0	101.103.956
	Giresun	978.870	62.951	1	58.657.800	2.609.275	61.267.075
	Rize	20.520	492	1	820.240	0	820.240
	Artvin	36.070	4.236	2	2.497.340	63.500	2.560.840
2004	Trabzon	503.280	14.566	1	22.989.650	1.019.200	24.008.850
	Ordu	2.159.230	54.130	0	117.030.971	0	117.030.971
	Giresun	1.071.030	11.480	0	58.869.500	2.923.875	61.793.375
	Rize	30.800	302	0	1.131.840	0	1.131.840
	Artvin	56.490	1.644	1	2.177.340	243.500	2.420.840
2005	Trabzon	503.260	47.862	2	22.277.300	968.530	23.245.830
	Ordu	2.126.490	158.605	1	110.763.000	0	110.763.000
	Giresun	1.083.780	83.821	1	60.693.500	2.995.680	63.689.180
	Rize	30.800	910	1	1.131.840	0	1.131.840
	Artvin	101.670	2.295	2	963.650	110.500	1.074.150
2006	Trabzon	483.260	55.005	2	22.277.300	968.530	23.245.830
	Ordu	2.208.245	181.347	2	115.251.160	0	115.251.160
	Giresun	1.098.445	86.131	1	60.999.200	0	60.999.200
	Rize	30.796	1.415	1	1.131.840	0	1.131.840
	Artvin	127.120	7.394	2	3.384.140	589.400	3.973.540
2007	Trabzon	529.635	37.030	2	22.413.370	3.005.400	25.418.770
	Ordu	2.207.288	174.828	1	129.427.350	5.626.600	135.053.950
	Giresun	1.022.158	48.457	1	56.988.047	998.343	57.986.390
	Rize	20.509	1.141	1	820.240	0	820.240
	Artvin	130.873	7.319	2	4.011.805	665.000	4.676.805
2008	Trabzon	529.615	61.485	2	26.362.870	1.001.600	27.364.470
	Ordu	2.140.526	215.649	2	115.080.815	3.680.600	118.761.415
	Giresun	1.026.678	136.138	2	56.838.722	997.683	57.836.405
	Rize	35.651	2.502	2	1.426.040	0	1.426.040
	Artvin	134.373	9.376	2	4.554.715	3.005.720	7.560.435
2009	Trabzon	548.366	36.802	1	25.023.790	1.013.240	26.037.030
	Ordu	1.961.232	117.751	1	120.467.950	11.832.230	132.300.180
	Giresun	1.028.660	68.974	1	56.407.027	1.194.143	57.601.170
	Rize	35.582	2.159	2	1.423.280	0	1.423.280
	Artvin	101.220	10.439	2	5.005.515	200.000	5.205.515
2010	Trabzon	628.089	45.932	2	25.377.963	778.040	26.156.003
	Ordu	2.005.378	141.714	1	110.534.767	422.121	110.956.888
	Giresun	1.176.390	74.944	1	75.809.547	2.240.620	78.050.167
	Rize	35.582	1.962	1	1.423.240	0	1.423.240
	Artvin	111.270	10.711	2	5.004.150	100.400	5.104.550

Kaynak: TÜİK

2001-2010 yılları Arasında Gerçekleşen Toplam Üretim (ton)

Şekil 3.2. 2001-2010 Yıllarında I. Standart Bölgede Yer Alan İllerin Toplam Üretimi

*Tablo 1 'de yer alan veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

II. Standart Bölge

Bu bölgede denize paralel yüksek dağlar bulunmamasından dolayı fındık yetiştiriciliği iç bölgelere kadar ilerlemiştir. II. Standart Bölgeyi çoğunlukla yeni fındık alanları kapsamaktadır. Akçakoca Bölgesinde fındık yetiştirilmesine yaklaşık 50 yıl önce başlanmıştır. Fındık bahçeleri genellikle teknik esaslara göre kurulmaktadır. Bu alanlarda toprak daha az meyilli ve derin olduğundan verim yüksek olmakta, bu nedenle üretim alanları daha geniştir (T.C.Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü, 2010).

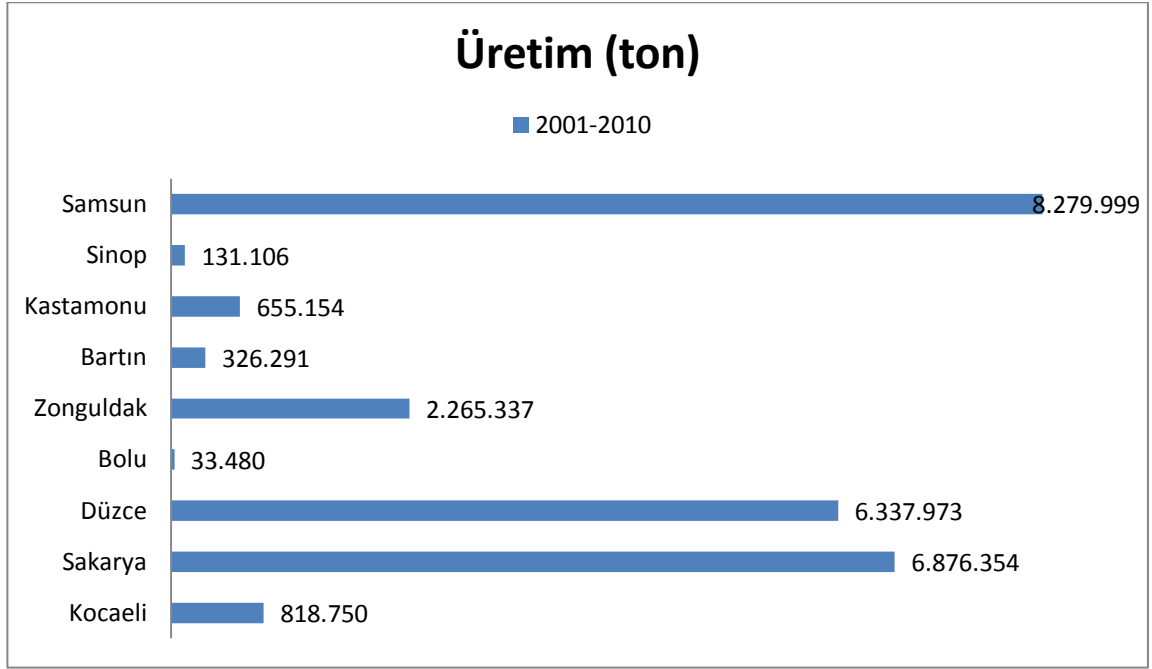
Şekil 3.3. Türkiye’de Üretim Alanı II. Standart Bölge

Kaynak: <http://www.gursoy.com.tr/content/view/287/247/> (Erişim Tarihi: 20.11.2012)

- Doğuda Samsun’dan batıda Kocaeli’ne uzanan bölge Sinop, Kastamonu, Zonguldak, Bolu, Düzce, Sakarya illerini kapsar,
- Parseller büyük ve verimlidir,
- Bahçeler genç ve düzenlidir,
- Toplam Türkiye üretiminin %40’ını karşılamaktadır.

II. Standart bölgede yer alan illerimiz incelediğinde üretim değeri en yüksek olan il 8.280 ton ile Samsun’dur. 2000’li yılların başında Sakarya en yüksek üretim payına sahip iken 2003’den itibaren Samsun’daki üretim hızlı bir artış göstererek en fazla fındık üreten il olmuştur. Bu illeri sırasıyla Zonguldak ve Düzce izlemektedir.

Fındık dikim alanlarının doğal yetiştirme alanlarından uzaklaşmasında, verim ve maliyet farklılıklarının rolü büyüktür. Özellikle Düzce ve Adapazarı bölgesinde yoğunlaşan yeni plantasyonlar, fındığın gerçek ekolojisi olarak gösterilen I. Standart bölgedeki daha yaşlı fındık ocaklarına göre 2-3 kat daha fazla verim sağlamaktadır (T.C.Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2012).

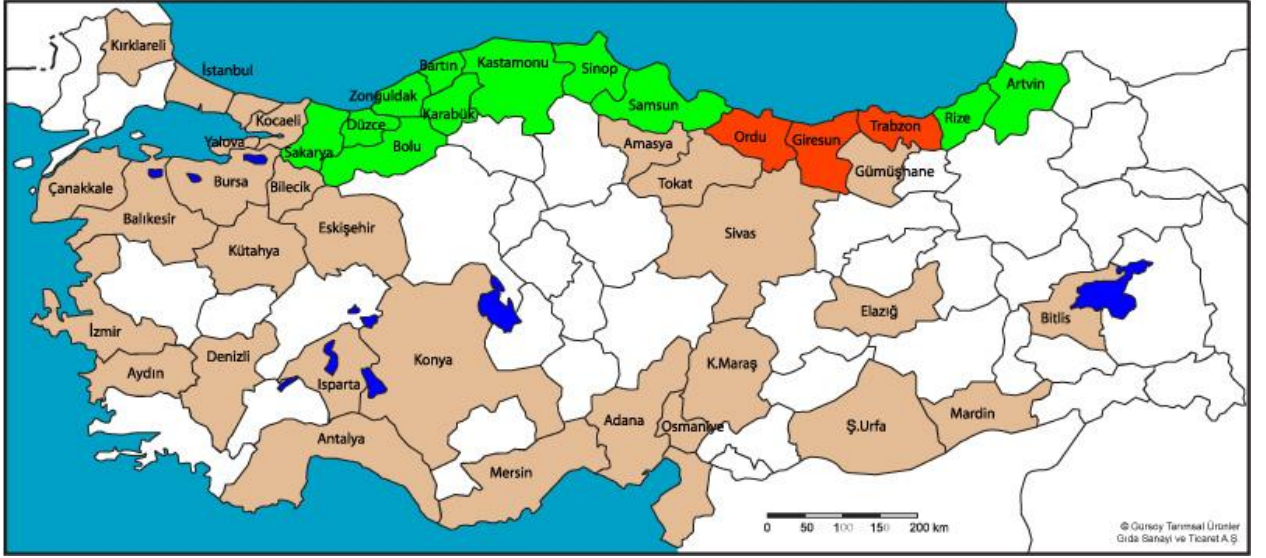

Şekil 3.4. 2001-2010 Yıllarında II. Standart Bölgede Yer Alan İllerin Toplam Üretimi
Kaynak: TÜİK

Çerezlik Bölge

Çerezlik Bölgeyi oluşturan iller yurdun farklı bölgelerine yayılmıştır. Bu bölgede yetiştirilen fındıklar dış ticaretimiz açısından önem taşımamaktadır ve üretildikleri bölgede veya civar bölgelerinde çerezlik olarak kullanılmaktadır (T.C.Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü, 2010).

Şekil 3.5. Türkiye’de Üretim Alanı Çerezlik Bölge

Kaynak: <http://www.gursoy.com.tr/content/view/287/247/> (Erişim Tarihi: 20.11.2012)

- II. Standart Bölge haricinde, çeşitli illerde yapılan üretimdir,
- Üretilen fındığın kalitesi düşüktür,
- Üretildikleri il ve çevresinde tüketilmektedir,
- Rekolte tahminlerine ilave edilmemektedir.

Bu illerde yapılan üretim oldukça az miktardadır. Bunun önemli sebepleri iklim koşulları ve yoğun kentleşme olarak gösterilebilir. Orta ve Doğu Karadeniz’de yer alan illerde yağışın fazla olması, toprak yapısı, arazi şekli fındığın gelişme isteklerine oldukça uygun olduğundan en büyük verim bu illerimizden alınmaktadır.

Tablo 3.2. Türkiye Fındık Üretim Alanlarındaki Değişim (ha)

İller	2007	2008	2009	2010	2011
ORDU	207.260	212.566	226.903	226.930	226.930
GİRESUN	101.264	101.350	117.800	117.729	117.729
TRABZON	50.238	59.964	59.036	59.000	62.809
RİZE	2.051	2.500	3.556	3.558	3.558
ARTVİN	13.085	13.421	12.124	8.656	10.584
TERME	1.500	*	*	*	*
ÇARŞAMBA	2.921	*	*	*	*
SAMSUN	85.870	90.290	97.347	88.341	88.341
KASTAMONU	36.152	7.545	6.651	7.491	7.481
DÜZCE	62.735	62.696	58.878	62.696	62.696
AKYAZI	7.257	*	*	*	*
SAKARYA	61.253	68.510	71.771	69.171	69.193
ZONGULDAK	23.563	23.428	22.039	23.418	23.418
SİNOP	1.859	1.859	1.855	1.855	1.730
BARTIN	3.735	3.807	2.395	3.908	3.908
KOCAELİ	9.105	8.337	8.479	8.434	8.434
TOPLAM	660.742	656.273	688.834	681.187	687.628

Kaynak: Ordu Ticaret Borsası

(*) İlçelerin üretim alanları ait oldukları İl'e dahil edilmiştir.

Tablo 3.3. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tahmini Türkiye Fındık Rekolte

Yıllar	2001 Ürünü	2002 Ürünü	2003 Ürünü	2004 Ürünü	2005 Ürünü	2006 Ürünü	2007 Ürünü	2008 Ürünü	2009 Ürünü	2010 Ürünü	2011 Ürünü	2012 Ürünü
İller	ton/kabuklu	ton/kabuklu	ton/kabuklu	ton/kabuklu	ton/kabuklu	ton/kabuklu	ton/kabuklu	ton/kabuklu	ton/kabuklu	ton/kabuklu	ton/kabuklu	ton/kabuklu
Ordu	195.262	166.031	138.552	54.170	172.128	188.060	140.300	210.583	91.758	201.183	128.190	161.735
Giresun	128.147	113.943	76.404	11.480	81.305	86.723	64.131	139.764	76.273	63.776	53.108	110.168
Samsun	72.194	58.489	47.180	16.292	65.034	79.312	37.714	115.706	71.656	82.693	78.927	100.540
Trabzon	65.000	56.523	42.170	14.586	47.863	55.006	42.491	74.307	36.308	45.730	33.768	63.490
Sinop	634	781	740	656	1.295	*	1.758	1.615	1.847	1.567	605	1.125
Rize	1.015	1.570	660	336	910	1.415	1.322	1.408	2.147	2.566	2.121	3.611
Artvin	4.916,28	3.864,50	4.866,08	3.283	6.450	7.240	7.821	8.350	11.572	9.954	8.745	8.722
Gümüşhane											625	604
Toplam	467.168	401.202	310.572	100.803	374.985	417.756	295.537	551.733	291.561	407.469	306.089	449.995
Düzce	72.380	60.008	55.119	76.693	76.693	78.416	71.213	90.232	72.485	79.191	52.023	80.339
Sakarya	117.942	121.979	75.723	119.545	62.682	113.988	88.245	115.262	84.012	117.231	55.789	122.766
Zonguldak	11.070	17.000	15.500	20.934	18.444	*	21.457	24.875	21.291	25.887	22.376	25.961
Kocaeli	8.951	9.151	4.857	8.749	11.458	*	14.659	13.595	13.581	13.598	8.649	14.730
Kastamonu	3.121	3.220	1.978	1.398	1.972	5.895	4.519	4.618	4.288	6.466	4.300	6.336
Bartın	1.922	1.729,80	1.695,80	1.834	1.586	*	3.082	2.852	3.455	3.530	3.621	7.269
Bolu								1.379	204			
Diğer						*33.945				1.838		
Toplam	215.386	213.088	154.873	229.153	172.835	198.299	203.175	252.813	199.316	247.741	146.758	257.401
Genel Toplam	682.554	614.289	465.445	329.956	547.820	616.055	498.712	804.546	490.877	655.210	452.847	707.396
GERÇEKLEŞEN					573.467	803.000	554.434	875.921	442.624	637.427		

Tablo 3.4. Fındık Ürün-Denge Tablosu

Piyasa yılı	Üretim (Ton)	Üretim Kayıpları (Ton)	Arz=Kullanım (Ton)	Kullanılabilir Üretim (Ton)	İthalat (Ton)	AB (27) İthalat (Ton)	Yurt İçi Kullanım (Ton)	Tüketim (Ton)	Kayıplar (Ton)	İhracat (Ton)	AB (27) İhracat (Ton)	Stok Değişimi (Ton)	Kişi Başına Tüketim (kg)	Yeterlilik Derecesi (%)
2010/2011	600.000	5.400	598.399	594.600	3.799	3.138	95.595	92.727	2.868	482.604	353.888	20.200	1,26	621,99
2009/2010	500.000	4.500	498.533	495.500	3.033	2.617	54.759	53.116	1.643	392.274	286.082	51.500	0,73	904,87
2008/2009	800.791	7.207	800.530	793.584	6.947	5.316	53.808	52.193	1.614	473.853	366.402	272.870	0,73	1474,85
2007/2008	530.000	4.770	532.692	525.230	7.462	6.114	52.884	51.297	1.587	415.636	328.314	64.172	0,73	993,17
2006/2007	661.000	5.949	663.271	655.051	8.220	...	40.138	38.934	1.204	499.699	...	123.434	...	1632
2005/2006	530.000	4.770	532.871	525.230	7.641	...	12.564	12.187	377	476.765	...	43.542	...	4180,44
2004/2005	350.000	3.150	350.193	346.850	3.343	...	98.121	95.177	2.944	401.356	...	-149.283	1,35	353,49
2003/2004	480.000	4.320	478.388	475.680	2.708	...	139.498	135.313	4.185	426.237	...	-87.347	1,94	340,99
2002/2003	600.000	5.400	601.019	594.600	6.419	...	141.429	137.186	4.243	503.841	...	-44.251	1,99	420,42
2001/2002	625.000	5.625	624.350	619.375	4.975	...	209.129	202.855	6.274	493.024	...	-77.803	2,99	296,17
2000/2001	470.000	4.230	467.789	465.770	2.019	...	96.612	93.713	2.898	371.420	...	-242	1,40	482,11

Kaynak: TÜİK

Tablo 3.5. Türkiye’de Ocak Başına Düşen Fındık Üretim Değerleri

Yıllar	Ocak Sayısı (Bin)		Üretim (Ton)
	Meyve Veren	Meyve Vermeyen	
1988	260.840	16.586	402.500
1989	257.400	17.250	550.000
1990	264.650	17.840	375.000
1991	245.574	20.389	315.000
1992	240.000	21.000	520.000
1993	255.271	25.046	305.000
1994	259.200	20.200	490.000
1995	271.150	21.500	455.000
1996	270.295	20.390	446.000
1997	271.730	23.200	410.000
1998	273.980	17.450	580.000
1999	278.900	16.350	530.000
2000	282.970	9.881	470.000
2001	285.000	12.100	625.000
2002	289.000	10.876	600.000
2003	303.900	13.900	480.000
2004	325.000	20.000	350.000
2005	321.500	15.215	530.000
2006	337.380	15.135	661.000
2007	357.948	19.287	530.000
2008	340.286	16.803	800.791
2009	347.414	21.852	500.000
2010	356.762	11.511	600.000

Kaynak: TÜİK

Türkiye ekonomisi için çok önemli olan fındık, geleneksel olarak kök sürgünleriyle çoğaltılabilen, fidan sorunu olmayan sert kabuklu meyve türüdür. Fındık kendi çoğaltım materyalini kök sürgünleri şeklinde vegetatif olarak verebilen ender kültür bitkilerindendir. Ancak bu yöntem, hızlı ve orijinal özellikleri üzerinde taşıyan seri üretime olanak vermeyerek, sağlıklı bir örnek fidan sağlamayı zorlaştırarak çeşit karışıklıklarına neden olur (Kılavuz ve Çetiner, 1992).

Fındık monoik yapısı nedeniyle yabancı tozlanmaya açık ve özellikle kültür çeşitleri yönünden yabancı tozlanmaya gereksinim duyan bir türdür (Çetiner,1976). Fındık tohumundan elde edilecek çöğürlerinde önemli ölçüde genetik açılma ortaya

çıkar ve ana tohuma benzer birey elde etme olasılığını engeller. Bu sebeple elde edilen çöğürlerin anaç olarak kullanılması mümkün değildir (Çalışkan ve Koç, 2002).

Generatif üretimin mümkün görünmemesi araştırmacıları vegetatif çoğaltım tekniğine yönlendirmiştir. Öncelikle farklı daldırma yöntemleri ile başlayan bu çalışmalarda olumlu sonuçlar alınmış, diğer taraftan çok sayıda araştırmacı aşılama tekniği, aşı zamanı, aşı çeşidi ve yöntemi, aşı öncesi ve sonrası koruma ve bakım önlemleri üzerinde çalışarak bu konularda olumlu sonuçlar elde etmiştir (Anadoliev, 1976; Bergamini, 1970; Lagestdt, 1970).

Aşıyla çoğaltımın olumsuzlukları yanında, çelikle çoğaltımın da pahalı bir alt yapı gerektirmesi sebebi ile araştırma sonuçlarının arasında bir yöntem birliğine varılamamış, yöntemin oldukça komplike olması ve titizlik istemesi, gerek köklenme özelliklede tutum aşamasında yeterli sonuca ulaşamaması gibi nedenlerle bu yöntemin uygulanabilirlik şansı azalmıştır. Daldırma ile çoğaltım yöntemi meyvecilikte uzun yıllardan bu yana kullanılan bir üretim tekniğidir (Özbek, 1977; Kaşka ve Yılmaz, 1987; Yapıcı, 1992).

Daldırma yöntemi vegetatif çoğaltma yöntemi olup; ana bitki ile bağlantısı kesilmemiş bir gövde parçası üzerinde köklerin oluşturulması ve köklenen parçanın ama gövdeden ayrılarak çoğaltım materyali olarak kullanılması şeklinde tanımlanır (Özbek, 1977; Kaşka ve Yılmaz, 1987).

Fındıkta tepe ve yan daldırma yöntemleri olumlu sonuç vermiş olup; yan daldırmalar ile daha çok sayıda, tepe daldırmaları ile daha az sayıda fakat daha büyük ve kaliteli fidan elde edildiği saptanmıştır (Manzo ve diğ., 1974).

3.2.2. Türkiye’de Fındık Üretimi Yapan İşletmelerin Özellikleri

Fındık üretimi yaygın olarak Karadeniz Bölgesinde yapılmakta ve üreticiler tarafından engebeli tarımsal arazilerin büyük bölümü fındık üretimine ayrılmaktadır. Bu nedenle bölgede tarım dışı geliri olmayan işletmelerin temel gelir kaynağını fındık yetiştiriciliği oluşturur (Bayramoğlu ve Gündoğmuş, 2007).

Türkiye’de tarım işletmelerinin çoğunluğunu küçük aile işletmeleri oluşturmaktadır. Tarım işletmelerinin bir diğer ortak özelliği geleneksel tarım sistemlerine sahip olmalarıdır (Cinemre ve Ceyhan, 1998).

Türkiye’de fındık üretimi yapan işletmelerin sayısı yaklaşık 395 bin olup, bu işletmelerde ortalama 5-6 nüfus bulunmaktadır. Bu da, fındık yetiştiren işletmelerde 2-2,4 milyon kişinin oturduğunu ve fındık yetiştiriciliğinin geçimleri ile ilişkili olduğunu göstermektedir (DPT, 2001).

Ülkemizde fındık üretimi tamamen doğal koşullarda ve genellikle eğimli ve dağlık arazilerde yapılmaktadır. Doğu Karadeniz Bölgesindeki işletmelerin ortalama büyüklüğü 12,9 dekar ve Batı Karadeniz Bölgesinde ki işletmelerin büyüklüğü ortalama 15,2 dekar olarak belirlenmiştir. İşletmeler üzerinde yapılan sosyo-ekonomik araştırmaların sonuçlarına göre ortalama işletme arazisi varlığı 13,79 dekar olarak tespit edilmiştir. Ortalama işletme genişliği; Ordu’da 26,7 da, Trabzon’da 21,6 da ve Rize’de 15,2 da alandır (Tanrıvermiş, 2004).

Fındık tarımı yapan işletmelerin sayıca ve küçük işletme özelliğine sahip olmalarının yanı sıra, kırsal kesimde alt yapı yetersizliği, tarım dışı istihdam olanaklarının kısıtlı olması, hatalı ve yetersiz tarım politikaları sebepleri ile işletmelerin yeterli gelir elde etmelerini engeller. Özellikle kıyıda iç kesimlere doğru gidildikçe işletmelerin yeterli tarımsal ve aile geliri elde etme düzeyleri azalmakta, tasarruf eğilimi ve yatırım düzeyleri azalmaktadır (Tanrıvermiş, 2004).

Türkiye’de fındık yetiştiren 395 bin işletmeden ancak %55’i Fındık Tarım Satış Kooperatiflerine üye konumdadır (Dölekoğlu, 2002).

Fındık işleme sanayinde yer alan firmaların düşük sermayeli olması dış finansman desteği gerektirmektedir. Alınan kredilerin maliyetlerinin çok yüksek olması, geri ödeme konusunda sıkıntılara neden olmakta; esas alanı fındık olmayan bazı firmalar da döviz kredilerinin daha ucuz olmasından dolayı ihracat kredisi kullanıp ucuz fiyattan fındık ihraç ederek haksız rekabet yaratmaktadırlar (Köksal ve diğ., 2004).

Ülkemizde fındık işleme sanayisinde dış pazar talebini her açıdan karşılayabilecek işletmeler bulunmaktadır. Bu işletmelerde ileri teknoloji işleme teknikleri kullanılmakta, üretim her aşamada fiziksel, kimyasal ve mikrobiyolojik testlerle kontrol edilmekte ve el değmeden ambalajlanmaktadır. Son yıllarda artış gösteren araştırma ve geliştirme çalışmalarıyla mevcut ürün çeşitleri gün geçtikçe artmakta ve gelişen ambalaj sanayi ürünleriyle paketlenerek fındığın raf ömrü uzatılmaktadır (Deniz, 2009).

3.2.3. Dünya Fındık Piyasasında Türkiye'nin Rolü

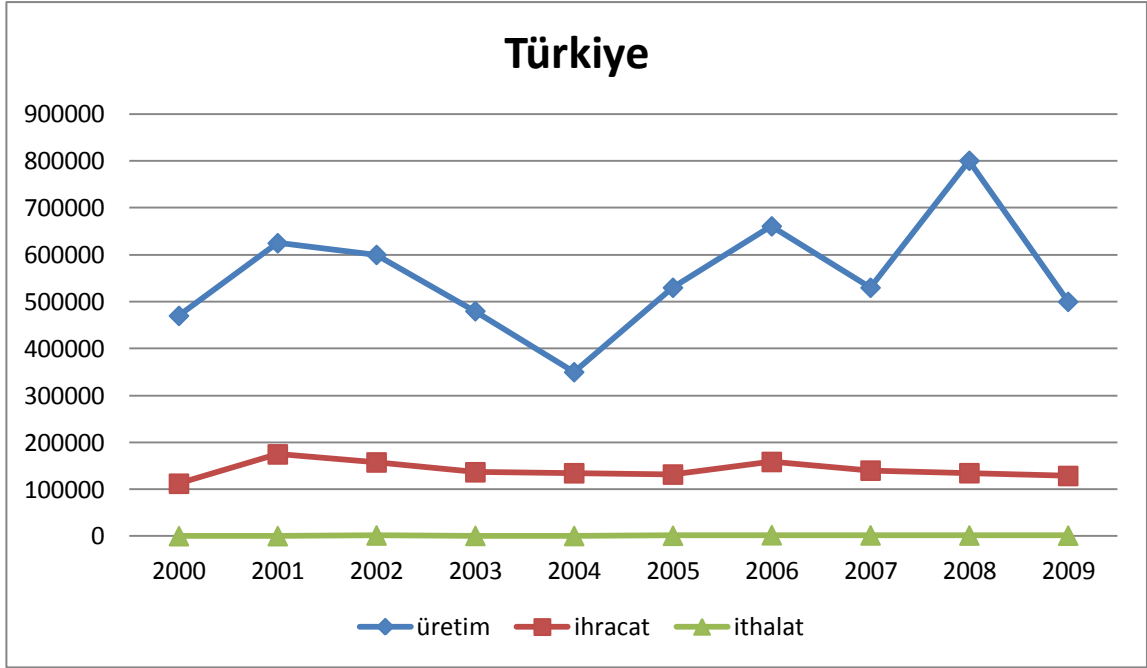
Dünya'da en önemli fındık üreticisi ve ihracatçısı Türkiye'yi İtalya, ABD ve İtalya izlemektedir. Dünya fındık ithalatı yapan ülkelere bakıldığında ise çikolata ve şekerleme gibi gıda sanayinin çok gelişmiş ve yoğun olduğu Avrupa ülkeleri en fazla ithalat yapan ülkeleri oluşturmaktadır. Fındık mamulleri ihracatı dikkate alındığında Türkiye %80 ihracat payına sahiptir (Aktaş ve diğ., 2009).

Türkiye'nin geleneksel ihraç ürünleri arasında yer almakta olan fındık 1,5 milyar dolara yakın döviz girdisi sağlamakta, yaklaşık 400.000 civarında üretici ve ailesinin geçimini doğrudan veya dolaylı olarak ilgilendirmektedir. Fındık yarı mamul haline dönüştürülmesi ve pazarlanması aşamalarında önemli bir istihdam kaynağı sağlayarak, yaratılan katma değer gibi sosyoekonomik nedenler sebebiyle Türkiye ekonomisi içinde çok önemli bir yere sahiptir (KİBGS, 2011).

Türkiye'de ve yaygın olarak yetiştiriciliğinin yapıldığı Karadeniz Bölgesi ekonomisindeki önemi sebebiyle, geliri sadece fındığa bağlı olan üreticilerin gelirlerinde istikrar sağlanması, fındık kalitesinin yükseltilmesi, meyilli arazilerde erozyonun önlenmesi ile iç ve dış piyasaların düzenlenmesi amacıyla stratejik ürün kapsamında olmuş ve uzun yıllar çeşitli projelerle desteklenmiştir (Bozoğlu, 1999).

Fakat özellikle taban arazilerde alternatif ürün olarak fındık yetiştiriciliğinin artması ve bununla bağlantılı olarak üretim artışı arz fazlalığına neden olarak üretici gelirlerinin düşmesine, fındık stokların artmasına ve devletin önemli ekonomik kayıplara uğramasına neden olmaktadır (Aktaş ve diğ., 2009).

Şekil 3.6. Türkiye Üretim-İhracat-İthalat Dengesi

Kaynak: FAOSTAT

Türkiye'nin üretim ihracat ve ithalat dengesi incelendiğinde üretim değerlerinin çok yüksek olduğu fakat üretilen üründen alınan verimin azlığı fındık ihracatını etkilemektedir. Buna karşılık Türkiye dünyanın en büyük ihracatçı ülkesi olma konumunu yıllardır korumaktadır. Fındık üretiminin fazla olması sebebiyle ülkemizde fındık ithalatı çok azdır.

3.3. İtalya

İtalya'da fındık üretiminin tarihi bir başarı öyküsü olmamıştır. İtalya bugün hala büyük dünya üreticilerinden biri olsa da fındık üreticisi ve ihracatçısı olarak kendi radikal rolünün önemi gün geçtikçe azalmaktadır (Annania ve Aiello, 1999).

Dünya'nın ikinci büyük fındık üreticisi İtalya üç büyük üretim bölgesine sahiptir. Bu bölgeler Campania, Latium ve Piedmont'tur. Campania'da ürün arzı çok parçalıdır ve genellikle özel kurumlarla yürütülmektedir. Yalnızca birkaç firma fındığın satış fiyatından rahatsızlık duyan üretici kooperatifleridir. Latium'da üç üretici birliği %75'lik üretimin sorumlusudur. Bunlar AB'nin destek önlemlerinden faydalanmakta ve kaliteyi iyileştirme planları uygulamaktadır. Piedmont'ta üretimin üçte ikilik kısmı iki üretici birliği tarafından ticarileştirilmekte ve arazinin %45'lik bölümü ve 6.500 ton fındık Piemonte Fındığı olarak değerlendirilmektedir. Ürünün başlıca kullanım alanı yüksek kaliteli ürünlerin elde edilmesini gerçekleştiren çikolata sektörüdür. Buna ek olarak üretilen fındık yerli el imalatçıları tarafından kek, koz helvası ve tipik çikolata üretiminde kullanılmaktadır (Tombesi, 2005).

Avrupa Birliği Üyesi Ülkeler için fındık üretiminin büyük çoğunluğu İtalya tarafından sağlanmaktadır. İtalya'da yaklaşık olarak 100.000 ha alanda ortalama 100.000 bin ton/yıl üretim yapılmaktadır. Fındık üreticileri sulama, gübreleme, ilaçlama ve mekanizasyon gibi üretim tekniklerini hızla geliştirerek verimliliği artırmışlardır. Böylece dünya piyasalarında rekabet gücü korunmaktadır. İtalya'da üretilen fındığın kabuk rengi güzel ve gösterişli, iri çeşitte çerezlik üretim gerçekleştirilmektedir (Yavuz ve Polat, 2011).

İtalya yılda 120.000 ton fındık üretimi yaparak dünya fındık arzının %14'ünü oluşturmaktadır ve 50 bin ton kabuklu fındık ihracatı yapmaktadır. Üretim değerlerinin yüksek olmasına rağmen son 20 yılda üretiminde önemli bir artış olmamıştır(TMO, 2010).

Üretimi yıllara göre dalgalanmalar göstermekle birlikte, kendi iç tüketimini karşılamaktadır. Buna ek olarak ülkemizden ithalat yoluyla re-eksport yaparak fındıktan elde ettiği ihracat gelirini arttırmaktadır (T.C.Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2012).

3.3.1 İtalya'da Fındık Üretimi ve Üretim Teknikleri

İtalya'da fındık üretimi; az sayıda, küçük, modern, üretim maliyetlerinin düşük tutulduğu uzmanlaşmış çiftliklerde yapılmaktadır (Angeli and Senni, 1995).

İtalya'nın 69.000 hektarlık alana yayılmış olan fındık tarım sahasının %91'i yarımadanın güneyinde %7'si orta bölümde ve %2'lik bölümü de kuzey bölgesinde yer almaktadır. İtalya'da fındık tarımı Türkiye'de olduğu gibi yağışlı, dik, meyilli arazilerde yapılmakta ve fındık sahaları denizden en fazla 900 m rakıma kadar çıkmasına rağmen verim 600 m rakıma kadar olan bölgelerden alınmaktadır (Yalçın, 2009).

İtalya'da fındık üretim alanlarının %91'i Campania bölgesi (Napoli, Avellino, Salerno), ve Sicilya Adası'nda, %7'si Orta İtalya'da, %2'si de Kuzey İtalya'da bulunmaktadır (Attalla, 1983).

İtalya'nın fındık üretiminin büyük bir bölümü Campania bölgesi ve Sicilya Adası'nda yoğunur. Üretimin %96'sını oluşturan bölgeler; Piedmont (%11,6), Lazio (%26,8), Campania (%33,9) ve Sicilya (%23,6)'dır (T.C.Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2012).

İtalya, dünyanın ikinci büyük üreticisi, özellikle yerel genotipe sahip çeşitleri Campania, Lazio, Piedmont ve Sicilya'da yetiştirilmektedir (Bacchetta ve diğ., 2005).

Viterbo bölgesi İtalya'nın toplam fındık üretim alanlarının %30'unu karşılamakta ve bu yörede 20.000 ha arazide fındık tarımı yapılmaktadır. Arazilerin topografik yapısının %75'ini düz araziler, %25'ini ise eğimi %40'ı geçmeyen araziler oluşturmaktadır (Karadeniz, 1996).

Viterbo bölgesinde 3-4 senelik yeni tesis edilmiş fındık alanlarında yaklaşık 45.000 ton fındık yetiştirilmektedir. Ancak bakteriyel kökenli hastalık (bakteriyel yanıklık) önemli düzeyde tehdit oluşturmakta ve üretimi engellemektedir. Fındık bahçelerinde yağışa ek olarak sulama yapılmakta, yabancı ot mücadelesi, ilaçlama ve hasat makineli olarak yapılmaktadır (Karadeniz, 1996).

İtalya'da fındık yetiştiriciliği geleneksel olarak çiftçilerin fındık bahçelerinden seçtikleri güçlü ana bitkilerin sürgünleri kullanılarak gerçekleştirilmektedir (Scortichini, 2002). Mikro çoğaldım adı altında gerçekleştirilen bu biyoteknolojik yöntemde sağlıklı

ve doğru materyal seçilerek üretim yapılmakta ve elde edilecek ürünün ekonomik değeri arttırılmaktadır (Nas ve diğ., 2004).

İtalya'da fındık bahçelerinin kurulumu Avrupa'da yüksek oranda uygulanan çit ve tek dal dikim sistemi ile gerçekleştirilmektedir (Karadeniz ve diğ., 2009)

Fındık hasadı Ağustos ayında başlamaktadır ve hasadın ardından fındık 15 gün içinde piyasaya ulaşmaktadır (T.C.Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2012).

Fındık alanlarındaki azalış ve verim düşüklüğü fındıkta oluşan hastalıklara karşı yeterli önlem alınamaması ve çözüm üretilememesinin de etkisi vardır. Buna ek olarak fındık hasat döneminde İtalya'da kullanılan makineli hasat sistemi sebebiyle fındıklar bahçede kalarak diğer proseslere geçemez ve ekonomiye kazandırılmaz.

Türkiye'den sonra Dünya'da 2010 yılı İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi (İGEME) verilerine göre ikinci büyük üretici ülke olan İtalya'da (Anonim, 2010) makinelerle gerçekleştirilen hasat sonrasında üç önemli üretim bölgesinde (Campania, Latium ve Piedmont) fındık kurutma sistemleri oran olarak değişim göstermektedir. Campania Bölgesi'nde fındık çoğunlukla açık havada kurutulmaktadır. Fındık yetiştiren bazı işletmeler kendi kurutma tesisine sahip veya üretici birliklerinin kurutma tesislerini kullanmaktadır. Latium'da fındık çoğunlukla kurutucularda kurutulmaktadır, pek az üretici açık havada kurutma yapmaktadır. Piedmont Bölgesi'nde ki üreticilerde sirkülasyonlu hava sistemli kurutucuları kullanarak fındıklarını kurutmaktadır (Tombesi, 2005).

Fındık üretimine ek olarak İtalya'da organik fındık yetiştiriciliği de yapılmaktadır. Üretilen fındıklar hasadın ardından farklı depolarda saklanarak ve işlenerek satılmaktadır (Karadeniz, 1996).

İtalya'da fındık kooperatiflerinin yanı sıra tarım dernekleri de ticari faaliyette bulunmaktadır. Tarım dernekleri fındık kooperatifi gibi iç piyasada fındık alımı satımı yaparak ve kooperatiflerin yapamadığı ithalat-ihracat işini de gerçekleştirmektedir. Kooperatifler, üyelerinden aldıkları fındığa karşılık olarak bir miktar avans ödeme yapmakta, aldığı fındığı serbest piyasa şartlarına göre satmaktadırlar. Satın alınan fındığın bedelini 6 aylık satış fiyatı ortalamasına göre Mart-Nisan ayında üyelere

ödemektedirler. Serbest piyasada fındık fiyatı ne olursa olsun 6 aylık ortalamaya göre kooperatif üyelerine ödeme yapılmaktadır (Karadeniz, 1996).

İtalya'nın 1980 yılında dünya fındık üretimi içindeki payı %24 iken dünya üretiminde gerçekleşen artış sebebiyle dünya fındık üretimi içindeki payı azalmıştır. Bunun azalışın sebebi dönem boyunca İtalya'nın fındık üretimindeki yıllık ortalama artış hızının (%1,29) dünya ortalamasının altında kalmasıdır (Aktaş ve diğ., 2009).

İtalya'da yeni bir fındık sahalarının tesisi için izin alınmakta ve bu izne tarım bakanlığından teknik ekip karar vermektedir. İzin için gerekli koşulların sağlanması için toprağın yapısı, nem durumu ve ekolojik şartların uyumu dikkate alınarak izin onaylanmaktadır. Bu prosedüre uyulmayarak gerekli izin alınmadan fındık bahçesi tesis edildiğinde, tarım bakanlığı yetkilileri tesise çok yüksek düzeyde para cezası vermektedir (Karadeniz, 1996).

İtalya'da fındık üretimi makineli olarak yapıldığından fındık maliyeti daha düşük düzeyde kalmaktadır. İtalya'da bir günlük işçi yevmiyesi 100 euro düzeyinde olduğu bilinmektedir (Karadeniz, 1996).

3.3.2. İtalya Fındık Sektörünü Etkileyen Faktörler

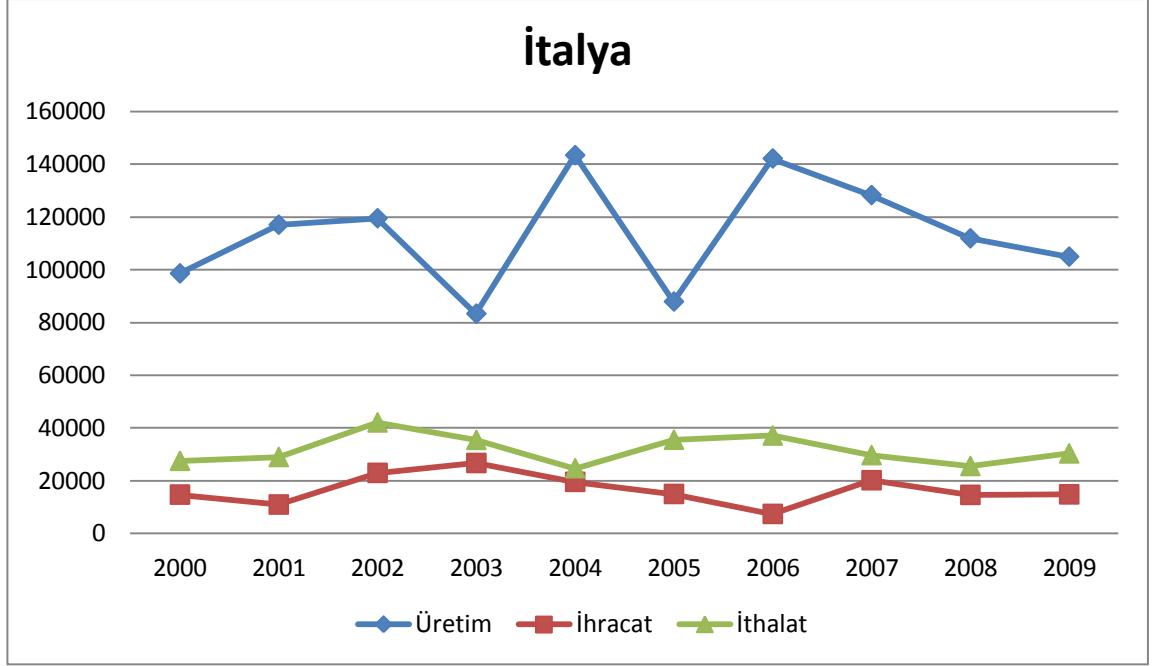
İç Faktörler

1. İtalya'da fındık üretimi yapan çiftliklerin büyük çoğunluğunun yapısal yetersizliği, modası geçmiş üretim tekniklerinin kullanılması son yıllarda fındık üretiminde azalmaya neden olmuştur.
2. Çok fazla çeşidin olması, tedarik zincirinin homojen olmaması, İtalyan fındığının sanayi tarafından yeterli değeri görmemesine sebep olmuştur.
3. Pazarlama zincirinde toptancılar ve küçük üreticilerin arasında birçok küçük ticari operatörün bulunması İtalyan fındık piyasasını olumsuz etkilemektedir.

Dış Faktörler:

1. Türkiye'nin fındık kalitesinin İtalya'da yetişen çeşitlere nazaran daha yüksek olması, fındık üretim maliyetlerinin düşük olması ve üretimde her yıl yükseliş göstermesi en önemli dış faktör olarak gösterilmektedir.

2. Uzun bir süre değerinin altında seyreden son dönemde ise tekrar eski değerine yükselen İtalyan lirası döviz kuru gelişmeleri de sektörü etkileyen dış faktörlerden birisidir (Annania ve Aiello, 1999).

Şekil 3.7. İtalya'nın Üretim-İhracat-İthalat Dengesi

Kaynak: FAOSTAT

3.3.3. İtalya Türkiye Karşılaştırması

İtalya Türkiye'den sonra dünyadaki en büyük fındık üreticisi ülke konumunda yer almakta 2010 yılı itibariyle fındık üretimi dünya üretiminin %10,54'ünü oluşturmaktadır.

İtalya'nın üretim alanları incelendiğinde Türkiye'den farklı olarak fındık yetiştiriciliği az eğimli arazilerde yapılmakta ve modern mekanizasyon teknikleri uygulanmaktadır. Ayrıca az eğimli alanlarda fındık yetiştiriciliğinin yapılması üretimde iş gücü maliyetini de azaltmaktadır. Türkiye'de birçok fındık bahçesinin eğimli alanlarda kurulmuş olması makineli tarıma engel teşkil etmekte ve insan gücüne dayalı hasat gerektirmektedir. Bu da fındık üreticileri için maliyeti beraberinde getirir.

İtalya'da fındık yetiştiriciliği makineli tarım sistemine dayalı yapılmaktadır. Ülkemizde fındık yetiştiriciliği eğimli arazilerde yapıldığından fındık bahçeleri makineli tarıma uygun olmamakta ve insan iş gücüne dayalı yetiştiricilik yapılmaktadır. İtalya'da fındık yevmiyelerinin ülkemize göre yüksek olmasından dolayı da makineli tarım ön planda tutulmakta ve mekanizasyon teknikleri sürekli geliştirilmektedir.

İtalya fındık üretiminde çoğunlukla daldırma veya aşu yöntemiyle elde edilen ve yüksek verim alınan fidanlarla üretim yapmakta ülkemizde ise fındığın dip sürgünleri ile fındık üretim alanları oluşturulmaktadır.

İtalya'da ise Avrupa'da yüksek oranda uygulanan çit ve tek dal dikim sistemi uygulanmakta ülkemizde ise fındık yetiştiriciliği geleneksel dikim sistemi olan ocak dikim sistemi ile yapılmaktadır (Karadeniz ve diğ., 2009).

İtalya'da fındık üretiminde en büyük riski ABD'de olduğu gibi fındık yanıklığı hastalığıdır. Bu hastalığın önlenmesi için önemli çalışmalar yapılmaktadır. Zararlı ve hastalıklar ile mücadelede İtalya yılda 3 veya 4 kez ilaçlama uygulaması yaparken Türkiye'de hastalık ve zararlılara karşı gerçekleştirilen uygulamalar yılda 1 veya nadiren 2 kez yapılmaktadır (Karadeniz ve diğ., 2009).

İtalya'da yetiştirilecek ürün izine bağlı olarak ürün seçimi toprak özelliklerine göre belirlenir. Ekili alanlardaki bir üründen fındık, kestane ve mısır gibi başka bir ürünün üretimine geçilmek istendiğinde, ekilecek alanın toprak tipi hangi ürüne uygunsu

o ürünün yetiştirilmesine izin verilmektedir. Bu sistemi İtalya Tarım Bakanlığı'na bağlı kuruluşlar takip etmekte ve denetlemektedir (Karadeniz, 1996).

Ülkemizde fındık yetiştiriciliği İtalya'da olduğu gibi sıkı bir denetimden geçmemektedir. Fakat son yıllarda üretim alanlarında yaşanan artış sebebiyle Türkiye alternatif tarım politikaları ile verimli bir üretim yapılması adına çalışmalar sürdürmektedir.

3.4. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)

Amerika Birleşik Devletleri'nde fındık üretimi Kuzeybatıda, Büyük Okyanus kıyısında yer alan Oregon ve Washington eyaletlerinde yaygın olarak yapılmaktadır (Berber, 1996).

Yaklaşık 12.000 ha alanda ortalama 35.000 ton/yıl üretimi ile İtalya'dan sonra üçüncü büyük fındık üreticisi ülkedir ve dünya üretiminden yaklaşık %3 pay almaktadır (T.C.Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2012).

Hasat genellikle Ekim ayının ilk haftasında başlamakta olup ürünün kurutulma işlemi hasattan sonra kısa sürede yapılmaktadır. Yere düşen fındıklar makine ile toplanıp hasat edildikten sonra, sıcak hava üfleme sistemi kullanılarak kurutulmaktadır (T.C.Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü, 2010).

ABD'de üreticilerinin, dalların uçtan geriye doğru kuruması ile ortaya çıkan hastalık sebebiyle bugüne dek karşılaştıkları problemler sonucu, ABD'nin Oregon eyaletinde 2000 dönümlük bir araştırma enstitüsünde 35 yıldır sürdürülmekte olan ıslah çalışmaları %100 dayanıklı çeşitlerin geliştirilmesine olanak sağlamıştır. Yüz binlerce fidanın doku kültürü yöntemiyle çoğaltılması, 10 yıl sonra bu fidanların ürüne yatması sonucunda ABD'nin fındık üretiminde gelecekte ülkemizin en önemli rakibi olması beklenmektedir (T.C.Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü, 2010).

Fındık Amerika Birleşik Devletleri'nde esas olarak Pasifik okyanusu kıyısında yer alan Oregon eyaletinde (%99,2) yetiştirilmekte ve Oregon ekonomisinde önemli bir yer tutmaktadır. Oregon'un kuzey komşusu olan Washington eyaletinde de önemsiz olmakla birlikte bir miktar (%0,8) fındık yetiştiriciliği yapılmaktadır (Erdoğan, 2001).

ABD'de fındık alanları yaygın olarak Oregon ve Washington'da bulunmakta olup Oregon Willamette bölgesinde yoğunlaşmıştır ve fındık üretiminin %99'unu karşılamaktadır. Bu bölgede tarımı yapılan fındığın yaklaşık %77'si Barcelona, geriye kalanlar ise Ennis ve Casina çeşitleri ile küçük bir alanda ABD'de geliştirilen Willamette çeşitleridir (T.C.Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2012).

ABD'de bölge şartlarına uyumlu, soğuğa ve hastalıklara karşı dayanıklı fındık çeşitleri geliştirilerek verimlilik artırılmıştır. Fındık üretimi ile ilgili çalışmalar

günümüzde halen devam etmektedir ve buna bağlı olarak ABD’de geniş fındık alanları olmamasına karşılık dünya üretiminde ilk üç ülke arasında yer almaktadır (Yavuz ve Polat, 2011).

Fındık tarımının Amerika Birleşik Devletleri’nde yaklaşık bir asır önce başlamış fakat kısa süre içinde hızlı bir gelişme göstererek dünya üretiminde önemli pay edinmiştir (Erdoğan, 2001).

Amerika Birleşik Devletleri’nde fındık tarımı Oregon eyaletinin Willamette vadisinde yoğun olarak yapılmakta, ağaçlar tek gövde üzerinde yetiştirilmektedir. Fındık yanıklığı hastalığı en önemli üretim sorundur. Ana çeşit olan Barcelona olup geleneksel olarak kabuklu fındık pazarına yönelik üretim yapıldığı bilinmektedir. Meyveler iri ve gösterişli ancak fındık iç kalitesi düşüktür. Dünya kabuklu fındık pazarı sınırlı olduğundan Amerika iç fındık pazarına yönelik üretime ağırlık verilmiştir. Bu sebeple ıslah çalışmalarının temelinde iç fındık pazarına uygun çeşit geliştirilmesi bulunmaktadır (Erdoğan, 2001).

ABD’de fındık üretim alanları iklimin daha ılıman ve yağışlı olduğu kuzey batıda, Büyük Okyanus kıyısındaki Oregon ve Washington eyaletlerine yayılmıştır. Üretim alanlarının %92’si Oregon, %8’i ise Washington eyaletinde bulunmaktadır (Thompson, 1983).

3.4.1. Amerika’da Fındık Yetiştiriciliğinin Tarihi

Kültür fındığının Amerika’ya girişi Avrupa’dan özellikle İngiltere’den göç eden ve ülkenin doğusuna yerleşen göçmen kolonileri ile olmuştur. Ancak kış soğuklarının ve Filbert Blight Disease olarak bilinen fındık yanıklığı hastalığının verdiği zarar sebebiyle başarılı bir yetiştiricilik yapılamamıştır. Ülkenin orta ve orta batısında Rocky dağlarına kadar uzanan bölgelerde yapılan çalışmalar da fındık yanıklılığı hastalığından ötürü başarısız olmuştur (Thompson ve diğ., 1996).

Ticari amaçla fındık Amerika’ya Felix Gillet adında Fransız bir fidancı tarafından götürülmüştür. Felix Gillet Oregon ve Washington eyaletlerinde ılıman iklime sahip vadilerde fındık yetiştirilebileceğini savunarak bu görüşü ile başarılı olmuş fakat fındık Oregon’a Felix Gillet’den daha önce gelmiştir. 1847 yılında Henderson Levelling’in İngiltere ve Avusturya’dan ithal ettiği tohumlardan elde edilen bitkiler

Oregon'a dikilen ilk fındık bitkilerini oluşturmuştur (Hummer, 2001). Oregon'da bulunan Alk Ticari Fındık Bahçeleri 1886 yılında Portland bölgesinde Felix Gillet'in satışını yaptığı fidanlarla kurulmuş ve takip eden yıllarda fındık plantasyonlarında hızlı artışlarla 1915-1936 yılları arasında fındık tarımı bir sektör halini almıştır (Lagerstedt, 1975).

3.4.2. ABD'de Fındık Üretimi ve Üretim Teknikleri

Fındık ağaçlarının baharda kesilip bol miktarda sürgüne teşvik edilerek, oluşturulan sürgünlerin, ertesi baharda basit daldırma yöntemi kullanılarak bu yöntemle ABD'de yıllık 200.000 fidan temin edilmiştir. Ancak bu yöntem çok fazla iş gücü gerektirdiğinden, yeterli sayıda ve hızda çoğaltım yapılamamaktadır (Lagerstedt, 1970).

Fındık Oregon'da genellikle adi daldırma yöntemi kullanılarak çoğaltılmakta ve daldırma zamanı olarak gözlerin patladığı an alınmaktadır. Köklenen sürgünler aynı yıl içinde yaprak dökümünden sonra ana gövdeden ayrılarak budama ve hendekleme için sınıflandırılır (Anonim,1985). İki ayrı fındık çeşidinde aynı sezonda uygulanan mevcut sürgünler, bir yıllık sürgünler ve yumuşak odun çelikleriyle yapılan daldırma ve köklendirme uygulamalarında; aynı sezon içinde mevcut sürgünlerde boğma yapılarak, mayıs sonunda uygulanan tepe daldırması yönteminin ticari olarak kullanılabilir en uygun üretim tekniği olduğu saptanmıştır (Solar ve diğ., 1992).

Fındık üretiminde önemli bir bölge olan Oregon'da çoğunlukla tek gövdeli fındık yetiştiriciliği yapılmakta fakat sayısı az olan ve 1900'lü yıllardan kalan, hala verimli, çok gövdeli fındık bahçeleri de bulunmaktadır. Üretim tesislerini genellikle özel fidanlıklardan temin edilmiş fidanlar oluşturmaktadır. Newberg kasabasında yer alan Pierce&Sons fidanlığı fidanlıklar içerisinde ki en büyük fidanlık olup yıllık 10-20.000 adet fidan üretmektedir. Fidanlar genellikle adi veya tepe daldırma tekniği ile ya da dilcikli İngiliz aşısı ile çoğaltılır. Aşılı fidan üretiminde anaç olarak dip sürgünü oluşmadığı için C.Colurna x C.Avellana melezleri olan Newberg ve Dundee çeşitleri kullanılmaktadır (Erdoğan,2001).

Bahçelerin tesis edilişinde genellikle kare dikim sistemi (6.5x6.5m) uygulanmaktadır. Uzun yıllar bahçe içinde tozlayıcı oranı %11 ya da daha fazla tutulmuştur (Baron ve diğ., 1985). Ancak yapılan araştırmalar tozlayıcının %5 oranında

olmasının yeterli olacağını ve tozlayıcının esas çeşitten maksimum 15-21m uzaklıkta bulunması gerektiğini ortaya koymuştur (Olsen ve diğ., 2000). Dikimden sonra fidanların gövdesi güneş yanıklığına karşı beyaz latex ile boyanmaktadır.

Fındık ağaçları çoğunlukla dik ya da yarı dik büyümekte ve taç 3-5 ana daldan oluşmaktadır (Mehlenbacher ve Olsen 1997). Yaşlı bahçelerde yaklaşık 1,5-2 metre yükseklikten oluşturulan tacın toplam yüksekliği 5-6 metreye kadar ulaşabilmektedir (Erdoğan, 2001).

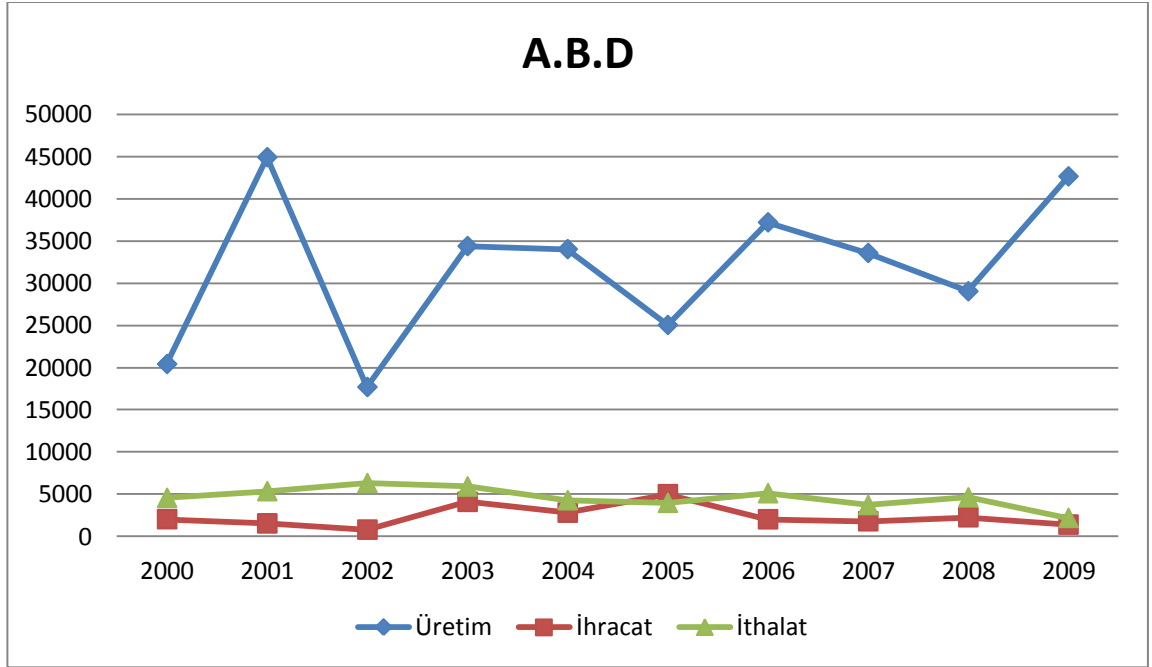
Yeni tesis edilen bahçeler 2-3 yaşında ürün vermeye başlamakta fakat ekonomik olarak ürün genellikle 6. yaşından itibaren alınmaktadır. Dekara yaklaşık 250 kg olan verim iyi bakım koşullarında 375 kg ve daha üzerine çıkmaktadır. Ağaçların ekonomik ömrü ortalama 40 yıl'dır (Baron ve diğ., 1985).

Dünya'da Türkiye'den sonra İGEME 2010 verilerine göre 4. büyük üretici durumundaki Amerika'da (Anonim, 2010) en büyük üretimin yapıldığı Oregon bölgesinde (%99'lük üretim) fındık hasat edildikten sonra kısa süre içerisinde kurutulmaktadır. Makinelerle yapılan hasat sonrasında "tote box" adı verilen kutulara alınan fındıklar ılık, sirkülasyonlu hava ile kurutulmaktadır (Mehlenbacher ve Olsen 1997).

Dünya fındık üretiminde 4. büyük ülke olan ABD'de yetiştirilen fındığın pazarı kabuklu ve iç fındık olarak iki bölüme ayrılmış ve pazarda eğilimin iç fındığa doğru kaymakta olduğu gözlemlenmektedir. Kabuklu fındık pazarında fındığın en az % 50 randımanlı ve uygun büyüklükte olması, kabuğun temiz ve parlak renkte olması, çatlak ve fark edilebilir bir mekanik zararın olmaması, rengin çeşide özgü karakteristikte olması gibi kalite özelliklerine dikkat edilmektedir. Ayrıca fındık kabuğunun düz yüzeyli olması ve zuruf parçalarından arınmış olması önem taşır. Buna ek olarak fındık pazarı şekilsiz ve gelişmemiş fındık içlerini kabul etmemektedir. Fındık içlerinin kabuk veya yabancı maddeden; kötü koku, kötü tat ve küften arı olması ve su içeriğinin %6'yı, kabuklu fındıklarda ise su içeriğinin %10-12'yi geçmemesi istenmektedir. Fındığın boyutu kalitenin belirlenmesinde önemli bir kriterdir ve uluslar arası pazarda ekstra ve 1. sınıf değerlerinin spesifikasyonu için minimum büyüklükler kullanılmaktadır. Kabuklu fındık pazarında özellikle daha iri ve yuvarlak çeşitler tercih edilirken, iç fındık

pazarının tercihi ise hem yuvarlak hem de dikdörtgen çeşitler yönünde seyretmektedir (Maness, 2010).

ABD'nin fındık üretiminde yıllara bağlı olarak artış ve azalışlar bulunmaktadır. Bunun en büyük nedeni ABD'nin fındığın en önemli ikamesi olan badem üretiminde en önemli ülke olmasıdır. ABD fındık üretiminde verimsiz olan topraklarında badem yetiştirmektedir (Sezgin,1991). Fakat ABD'de fındık üretimi 1997 yılından 2001 yılına gelene kadar fındık yanıklığı hastalığı nedeniyle azalma göstermiştir. Daha sonra sökülen bahçelerin sık dikim yapılarak yenilenmesi sonucu tekrar artış meydana gelmiştir (Erdoğan,2004).

Şekil 3.8. ABD'nin Üretim-İhracat-İthalat Dengesi

Kaynak: FAOSTAT

3.4.3. ABD Türkiye Karşılaştırması

ABD'de Willamette vadisinin toprakları genellikle aluviyal yapıda, derin ve verimli, fındık bahçeleri çoğunlukla düz veya hafifçe eğimli araziler üzerindedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde mekanizasyona kolaylık sağlamaktadır. Bu özellikler Amerikan fındık üreticilerine önemli avantajlar sağlamaktadır. Fakat ülkemizde fındık tarımı sahil kesimi dışında çoğunlukla eğimi yüksek olan arazilerde ve bazı yerlerde

derinliği 30cm'yi geçmeyen topraklar üzerinde yapılmaktadır. Bu durum fındık bahçelerinde mekanizasyonu olanaksızlaştırmaktadır (Erdoğan, 2001).

Ayrıca Türkiye ve Avrupa'da elle yapılan fındık hasadına karşın ABD'de hasat ve hasat sonrası işlemler mekanizasyon temelli olarak yürütülmektedir (Yavuz ve Polat, 2011).

Oregon'da fındık tarımı yapan işletmelerin büyüklüğü ortalama 173 dekar alana yayılmış, Amity kasabasında 972 dekar, Aurora kasabasında 1215 dekar ve Dundee kasabasında 2754 dekar büyüklükte işletmeler bulunmaktadır (Olsen, 1997). Sadece bu üç işletme toplam üretim alanlarının %41,9'unu oluşturur. Genellikle aile işletmeciliği şeklinde tarım yapılan Oregon'da çoğunlukla her ifti fındık reticiliğinden başka bir mesleğe de sahiptir ya da nane, böğürtlen, yaban mersini, şeftali, çim tohumu gibi başka ürünlerin yetiştiriciliğini de yapmaktadır. Ortalama 13,5 dekar ile Oregon'da yer alan işletmelerden 13 kat daha küçük işletmelerde fındık üretimi yapılan ülkemizde ise çiftçilerin çoğunun tek geçim kaynağını fındık ve bir iki adet büyük baş hayvan oluşturmaktadır (Erdoğan, 2001).

Fındık hasadı ülkemizden çok farklı yerden makine ile yapılmaktadır. Bu amaçla olgunlaşan fındıkların yere düşmesi beklenmektedir. Kısa olan zuruflar olgunlaşma ile beraber kuruyarak açılmakta ve fındıklar serbest kalarak yere düşmektedir. Fındıkların %90-95'inin yere düşmesiyle hasat başlamaktadır. Olgunlaşmanın son dönemlerinde görülen yağmur ve rzgrlar fındıkların yere düşmesini hızlandırmaktadır (Erdoğan, 2002).

3.5. İspanya

İspanya Dünya’da fındık üretimi yapan ilk 4 ülke arasında yer almaktadır fakat son yıllarda bu konumunu kaybetmiştir Üretim alanlarında son 20 yıllık periyotta artış görülmemiş 20.000 hektara kadar olan üretim alanlarında ortalama 20.000 ton/yıl üretim gerçekleştirilmiştir (T.C.Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2012).

3.5.1. İspanya’da Fındık Üretimi ve Üretim Teknikleri

İspanya'da, fındık ağırlıklı olarak kuzeydoğusunda Aragon bölgesi, Asturias bölgesi ve Katalonya bölgesinde yetiştirilmektedir (Berber, 1996). Üretim bölgelerinde fındık üretiminin %90'ı Aragon Bölgesinde, %8'i ise Asturia Bölgesinde bulunmaktadır (Tasias, 1983).

İspanya’nın toplam fındık üretim alanlarının %88'i Aragon bölgesinde yer alan Tarragona’da dikili durumdadır. Tarragona’da yapılan üretiminin yaklaşık %80’lik kısmını Negret çeşidi oluşturmaktadır (Boccacci ve diğ., 2008). Tarragona eyaleti toplam İspanyol fındık üretiminin %91’ini temsil eden en büyük üretim alanı (27.000 ha) olarak öne çıkmaktadır (Ínfantas, 2003).

Tarragona’da fındık bahçeleri 2 topografik grup da sınıflandırılmıştır. Birinci grup dağlık yamaçlarda mekanizasyonu güç, yıllık yağış miktarının 400 mm civarında olduğu, verimi düşük olan (500 kg/ha) bölge (Priorat), ikinci grupta “Camp de Tarragona” adı verilen düz alanlara kurulu bahçelerden oluşan modern mekanizasyon tekniklerinin kullanıldığı ve üretimde yüksek verim alınan (2000 – 2500 kg/ha) Akdeniz kıyılarına yakın bölgeden oluşmaktadır. Fındık ticaretinin en yoğun olduğu bölgedir (Tous, 2005). Üretim yapılan topraklarda tuzluluk sorunu bulunmaktadır ve damla sulama tekniği üretimde ön plandadır (Ínfantas,2003).

1991 yılından itibaren fındık yetiştirilen alanlarda %30’luk düşüş yaşanmıştır. Üretimdeki azalışa fındık sektöründeki gelir düşüklüğü de etkili olmuştur. Türk fındığının düşük fiyatlı olması da fındık pazarında fındık fiyatlarını aşağıya çekmektedir.

Dünya’da Türkiye’nin ardından 2010 yılı İGEME verilerine göre 3. büyük fındık üreticisi olan İspanya’da (Anonim, 2010) makinelerle gerçekleştirilen hasat sonrasında

findık kurutma işlemleri üretici birlikleri ve özel fabrikalar tarafından yapılmaktadır. Büyük kurutucularda 40°C'ye ısıtılmış sıcak hava kullanılarak yapılan kurutma 18 saat süresince sürdürülmekte ve kurutulan kabuklu findıklar silolarda depolanmaktadır (Tous, 2005).

İspanya'da findık üretim sahalarının ve üretim miktarının gelişmemesinin en büyük nedeni, Türkiye'de üretimi yapılan findıkların karşısında fiyat itibari ile rekabet edememesidir. Findık ihtiyacının önemli bir kısmını, fiyatların düşük olması ve findık kalitesi sebebi ile Türkiye'den ithalat yoluyla karşılamaktadır. Tarragona Bölgesi dışında Reus yakınlarında da findık tarımı yapılmaktadır. İspanya'da da İtalya'da olduğu gibi iri yapıda, gösterişli findık üretimi yapılmaktadır (T.C.Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü, 2010).

İspanya 30.000 ton findık üretimi yaparak dünya findık arzının %4'ünü gerçekleştirmekte olup yılda 5.000 ton findık ihraç etmektedir (TMO, 2010).

İspanya 2000'li yılların başında Türkiye ve İtalya'dan sonra en önemli üretici ülke olmasına karşılık 2006'dan itibaren findık üretiminde yerini ABD'ye kaptırmış 2008 yılı itibariye üretimde büyük atılım yapan Azerbaycan ve Gürcistan'ın gerisinde kalmıştır.

Üretilen findığın %60-70'i çikolata ve şekerleme sanayinde kalan kısım çerezlik olarak tüketilmektedir. Marketlerde tüketim olarak atıştırmalık paketler halinde satışı yapılmaktadır.

Findık şekerleme ve çikolata sanayisi dışında çerezlik olarak da tüketilmekte ve genellikle çerez paketleri olarak pazarlanmaktadır. İspanya'da findık badem, fıstık ve diğer atıştırmalık gıdalar ile rekabet içinde yıl boyunca pazarlanmaktadır. Badem fiyatlarının şekerleme sanayinde fiyatının yüksek olduğu yıllarda, findığa olan talebi arttırmıştır (Ínfantas, 2003).

Ekonomik krizden etkilenen İspanya'da findık üretimi de krizin etkilerinden nasibini almıştır. Findık yetiştiriciliği İspanya'nın kullandığı modern mekanizasyon teknikleri sebebiyle Türkiye'ye nazaran daha masraflıdır. İspanya'da İtalya'da yapıldığı gibi organik findık üretimi yapılmamaktadır.

Dünya findık üretiminde 3. büyük ülke olan İspanya'da findık pazarı bütün bir yıla dağıldığı için findığın depolama koşulları çok önemlidir (San Martin ve diğ., 2001).

İspanya’da ki çoğu kooperatif ve özel şirkette hasat sonrası fındığın depolanması ve işlenmesi iki aşamada yürütülmektedir. Bunlar:

- a) Kabuklu fındığın alınması ve işlenmesi,
- b) Fındığın kabuğunun ayrılması ve pazarlama için fındık içinin işlenmesi.

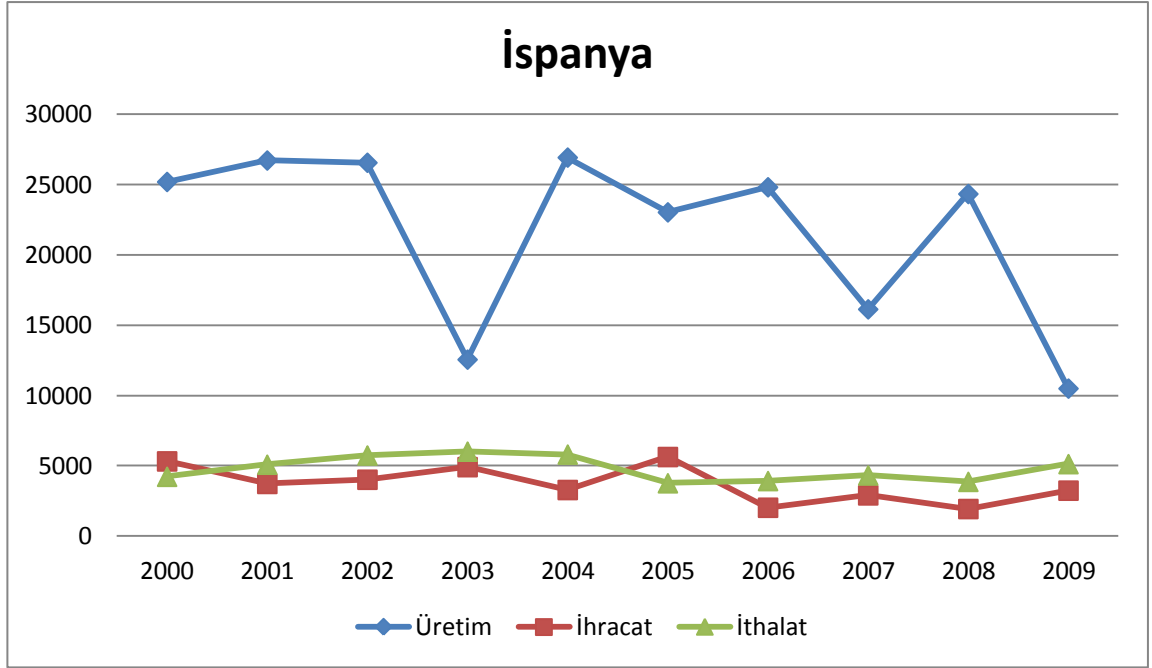
Hasat işleminin ardından fındığın alınarak 1000kg/sa işleme kapasitesine sahip makinelerin kullanımını ile işlenmesi temelde bir temizleme prosesidir. Meyveler sonra çeşide ve kaliteye göre sınıflandırılmakta ve başlangıçtaki nem içeriği yaklaşık olarak %7 düzeylerine getirilmektedir. Daha sonra fındıkkabuklarından ayrılana kadar depolanabilmektedir. Başlangıçtaki sınıflandırma işlemin “negreta” ve “genel” çeşitlerine göre ayrılarak yapılmaktadır. Daha sonra alınan fındıkların nem içeriği, iç yüzdesi ve büyüklüğü değerlendirilir ve olumsuz bir değerlendirme sonucu alan sevkiyatlar genel olarak cezalandırılır. Çünkü genel olarak daha kaliteli ürünlerle birlikte işlenen fındıklar genel olarak bütün ürünün kalitesini düşürür (Tous, 2005).

Fındık üretim çeşitleri, az sayıda konsantre edilir, yetiştiriciliği yapılan çeşitlerin %80’ini Negret, %10’unu Morrell ve % 5’ini Grifoll çeşitleri oluşturmaktadır (Albisu ve diğ.,1999).

Son yıllarda, sulanan bahçelerde Pautet çeşidi yaygın olarak yetişmektedir. Bazı İtalyan çeşitleri Tonda di Giffoni, Tonda Romana ve San Giovanni, yüksek verimi ve ticari değeri ile öne çıkmaktadır (FAO, 2012).

İspanya’da da fındık alanları, son yıllarda azalmaya başlamıştır. Özellikle Torrogon bölgesinin fındık yetiştirilmesi için yeterli yağış şartlarına sahip olmaması nedeniyle verimin düşük ve üretim maliyetlerinin yüksek olması gibi nedenlerle fındık bahçelerinin sökülmesi, bu azalışın en önemli nedenleridir (Bozoğlu, 1996).

İspanya’da fındık üretim alanları ve üretim miktarının gelişmemesinin en büyük sebebi, Türkiye’de üretilen fındıklar karşısında fiyat itibari ile rekabet edememesidir. Fındık ihtiyacının önemli bir bölümünü, fiyatların düşük olması nedeni ile Türkiye’den ithalat yoluyla karşılamaktadır (T.C.Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2012).

Şekil 3.9. İspanya'nın Üretim-İhracat-İthalat Dengesi

Kaynak: FAOSTAT

3.5.2. İspanya Türkiye Karşılaştırması

İspanya'da fındık yetiştiriciliği temel gelir kaynağını oluşturmamakta ve yarı zamanlı olarak yapılmaktadır (Albisu ve diğ., 1999). Ülkemizde ise fındık tarımı özellikle Karadeniz Bölgesi'nde temel geçim kaynağı olmakta ve tam zamanlı olarak yapılmaktadır.

İspanya'da Avrupa'da yaygın olarak kullanılan tek dal fındık dikim sistemi ile fındık bahçeleri tesis edilmektedir. Ülkemizde ise yetiştiricilik kapama bahçeler ve ocak dikim sistemi ile tesis edilmektedir. Ayrıca üretimde kaliteli anaç fındık fidanları seçilerek üretim bu anaçlar üzerinden yapılmakta, ülkemizde ise dip sürgünleri ile çoğaltım sistemi geleneksel şekliyle sürdürülmektedir.

İspanya'da yaşanan fındık yanıklığı hastalığı üretimde düşüslere sebep olmuş ve birçok fındık bahçesinde fındıklıkların zarar görmesi sebebiyle gençleştirme yapılmıştır. Bundan dolayı İspanya'nın fındık bahçeleri ülkemize göre daha genç ve verimlidir.

3.6. Diğer Ülkeler

Hazar Denizi kıyılarının Karadeniz kıyılarının iklimi ile benzer özellikler göstermesi sebebiyle son yıllarda Azerbaycan ve İran da fındık üretimine ağırlık vermeye başlamıştır. Özellikle Ukrayna, Romanya ve Bulgaristan gibi daha önce fındık üretimi yapılmayan ülkelerde bu konuda önemli atılımlarda bulunmakta ve önümüzdeki yıllarda bu ülkelere ait fındık üretiminde artış olması beklenmektedir. Ayrıca Avustralya'da da fındık ekimi konusunda tür belirleme çalışmaları yoğun şekilde devam etmektedir (www.karasutarim.gov.tr, Erişim Tarihi: 05.04.2012).

Son yıllardaki yüksek destekleme fiyatı uygulaması dünya fiyatlarını artırarak fındık üretimini, İtalya, İspanya, Azerbaycan ve Gürcistan gibi fındık üretiminde rakip ülkeler için cazip hale getirmekte ve dolayısıyla bu ülkelerdeki fındık üretiminin artmakta olduğu iddia edilmektedir (Yavuz ve diğ., 2005).

Gürcistan ve Azerbaycan'da son yıllarda fındık üretiminde hızlı bir devinim kaydedilmektedir. Bu ülkelerde yapılan fındık üretiminin nihai mamullerinde fındık kullanılan ve bu alanlarda tekel oluşturan büyük firmalar tarafından desteklendiği bilgisi alınmaktadır. Fındık Tanıtım Grubu tarafından yaptırılan araştırmalar sonucunda bu ülkelerde fındık alanlarında artışlar kayıt edilmiş, potansiyelin Gürcistan'da 85.000 ha Azerbaycan'da ise 25.000 bin ha olduğu belirlenmiştir. Ayrıca fındık üretiminde ve ticaretinde Türkiye'nin dünyada ilk sırada yer alması fakat arzda yaşanan dalgalanmalar ve fındık fiyatlarında meydana gelen istikrarsızlık sonucu piyasalarda oluşan güvensizlik dünya piyasalarında Türkiye'nin üstünlüğü kırmaya yönelik çalışmalar da yürütülmektedir (Yavuz ve Polat, 2011).

Son yıllarda fındık yetiştiriciliği konusunda önemli gelişme gösteren Gürcistan'da hasadın el ile yapıldığı ve altyapının sınırlı olduğu bildirilmektedir (Lies, 2012). Fındıkların zurufundan ayrılması üretimi yapanlar tarafından elle yapılmakta, kurutma ise özel fabrikalar tarafından gerçekleştirilmektedir.

Avrupa Birliği son yıllarda sert kabuklu meyve üreticilerine yaptığı destekler ile İtalya, İspanya, Yunanistan, Fransa ve Portekiz gibi ülkelerde üretimi artırmaya çalışmaktadır. Günümüzde özellikle güney yarımkürede yer alan Arjantin ve Şili gibi ülkelerde fındık üretimi yapılması için özendirici ve teşvik edici faaliyetlerde

bulunulması ile bu ülkelerde ürün alınacak konuma gelindiği ve toplam fındık üretim alanlarının 10 bin ha seviyelerine ulaştığı tahmin edilmektedir (Yavuz ve Polat, 2011).

Fransa'da fındık bahçelerinin %90'ı güneybatısında yer almakta ve Fransız Tarım Bakanlığı'nın verdiği destekle yıllık olarak 50-100 ha alana ekim yapılmaktadır. 1972 yılından beri yaklaşık 2.500 ha alanda yetiştiriciliği yapılmaktadır (FAO, 2012). Fransa'da fındık plantasyonlarının büyük kısmı daldırma metodu ile elde edilen fidanlar ile kurulmuştur (Bergougnoux ve diğ., 1978).

Fransa'da yaklaşık 180 fındık yetiştirici ile 5000 ton fındık üretimi yapılmaktadır. Üretim sisteminde dikim, bitki koruma gibi tekniklerde aynı yöntemler kullanılarak ABD'nin verimlilik seviyesine yakın verim alınmaktadır. Ortalama verim 2000-2500 kg/ha'dır.

3.7. Dünya'da Verimlilik

Fındık periyodisite gösteren bir bitki olduğundan veriminde ve buna bağlı olarak üretimde yıldan yıla önemli dalgalanmalar kaydedilmektedir (Aktaş ve diğ., 2009).

Dünya'da fındık üretiminde dekara verimlilik bazında ilk sırada ABD gelmekte İtalya ABD'nin ardından 2.sırada yer almaktadır. Türkiye ise Dünya'da en fazla fındık üretimini gerçekleştirirken ülke olmasına karşın verimlilikte ABD ve İtalya'nın gerisinde kalmaktadır. Bu ülkelerde verimliliğin yüksek olmasının nedenleri arasında öncelikle modern tarımsal yöntemlerin uygulanıyor olması, en uygun üretim alanlarının seçilmesi ve en uygun çeşitlerin belirlenmiş olması gelmektedir (Kulaç, 1997).

Türkiye'nin verimliliğinin düşük olmasına karşılık üretim miktarının fazla olması, üretim alanlarının diğer üretici ülkelere nazaran daha fazla olmasından kaynaklanmaktadır.

Fındık üreticilerinin gelirlerinin istenilen düzeye çıkartılabilmesi, diğer üretici ülkelerle rekabet edebilme ve kaynakların etkin kullanılabilmesinde en etkili yöntem üretimde verimliliği ön planda tutmaktır (Berber, 1996).

Türkiye'de dekara fındık verim ortalaması 1969-1972 yılları arasında 61.33 kg civarında iken 1979-1982 yılları arasında 70.50 kg dolaylarına çıkmıştır. On yıl içerisinde meydana gelen %18.80 oranındaki verim artışının sebebi üretim tekniğinin iyi

uygulanmasından ziyade verimli, üretimin düz ve taban arazilerde yapılmasından kaynaklanmaktadır (<http://www.ordu52.com/>, Erişim Tarihi: 02.02. 2012).

Türkiye'nin verim değerleri incelendiğinde; sık dikim gibi yetiştirme tekniğindeki hatalar, gübre, ilaç gibi girdi kullanımındaki yetersizlikler, fazla eğilimli zayıf topraklar ve elverişsiz iklim koşulları nedeniyle verimin düşük olduğu görülmektedir (Sezgin, 1991).

Asıl üzerinde durulması gereken nokta, övülen kaliteyi dikkate alınmadığı takdirde, fındık üretimindeki üstünlüğümüzün, fındık üretim alanlarımızın fazlalığından kaynaklanıyor olmasıdır. Başka bir deyişle, ülkemizde fındığın dekara verimi 2003 yılı itibarıyla 91 kg/da ile ABD ve İtalya'nın ardından üçüncü sırada yer almakta olup, İspanya 89 kg/da ile bizi izlemektedir. 1993 ve 2003 yılları arasında dekara verim, dalgalı bir seyir izleyerek 91 kilograma çıkmış olsa da bu miktar; ABD'nin dekara veriminden 414 kg/da daha az, başka bir ifade ile %454 daha düşük, İtalya'nın dekara veriminden ise 25 kg/da yani %27 daha azdır. Genelde verim değerlerimiz dünya ortalamasından düşük seyretilmektedir. Sonuç olarak bu durum maliyeti artırıcı dolayısıyla karı azaltıcı bir durum yaratmaktadır (Akın ve Hızal, 2005).

Bu verim düşüklüğünü oluşturan sebeplerin başında; arazi yapısı nedeniyle gerekli kültürel işlemlerin yeterli uygulanamaması ve kaliteli fındığın ihtiyaç gösterdiği optimum ekolojik koşulların bulunduğu yerler dışında da, fındık yetiştirilmesi gelmektedir (Akın ve Hızal, 2005).

Fındık bahçelerinde verim ve kalite düşüklüğünün birçok nedenleri vardır. Bunlar; arazi yapısının çok eğimli, toprak derinliğinin az, verimliliklerinin düşük olması, mücadele, sulama, bakım gibi kültürel tedbirlerin ve dengeli gübrelemenin yapılmamasıdır.

Türkiye'de fındık verim düzeyi İtalya ve ABD gibi üretici ülkelerden düşüktür. Dekara fındık verimi Türkiye'de 139 kg iken, ABD'de 444 kg, Gürcistan'da 192 kg, İtalya'da 133 kg ve İspanya'da ise 109 kg'dır (FAO, 2010).

Türkiye dünyada en fazla fındık üretimini gerçekleştiren ülke olmasına rağmen verimlilikte ancak 3.sırada yer almaktadır. Dünya'da fındık üretiminde dekara verimlilikte ilk sırayı ABD almakta, onu ikinci sırada İtalya izlemektedir (Kızıltan ve Yalçın, 2010).

Türkiye'nin verim değerleri incelendiğinde; fındık ağaçlarının sık dikimi gibi yetiştirme tekniğindeki hatalar, gübre, ilaç gibi girdi kullanımındaki yetersizlikler, fazla eğilimli alanlar, zayıf topraklar ve elverişsiz iklim koşulları verimin düşük olmasını sağlayan etmenleri oluşturmaktadır (Sezgin, 1991).

Fındıkta yüksek verim alınabilmesi için iklim isteklerinin iyi bilinmesi, kültürel ve teknik uygulamaların yerinde gerektiği biçimde yapılmalıdır (Karadeniz ve diğ., 2009).

Türkiye'de üretimin ve buna bağlı olarak hasat edilen alanların yüksek olmasına karşılık verimlilik değerleri oldukça azdır. Fındık üretim alanlarında sürekli artış olması, üretim tekniklerinde yapılan hatalar verimliliğin düşük seyretmesinin sebeplerini oluşturmaktadır. Bunlara önlem olarak fındık bahçelerinin gençleştirilmesi ve modern tarım tekniklerinin kullanılması ile üretimde gerçekleşen kayıplar azalarak verimlilik artırılır.

İtalya kullandığı modern mekanizasyon yöntemleri ve üretim teknikleri ile fındık üretiminden aldığı verim ülkemize göre daha yüksek orandadır. Üretim yapılırken kullanılan fındık fidanlarının seçiminde en güçlü olanlarının seçimine dikkat edilmekte buda verimliliği arttırmaktadır.

Avrupa'nın büyük bölümünde ve İtalya'da uygulanan tek dal dikim sistemi fındıktan alınan verimliliği önemli ölçüde arttırmaktadır.

ABD fındık yetiştiriciliği ve üretiminde uzun yıllar yaşadığı sorunlar sebebiyle sürekli araştırma geliştirme çalışmaları ile üretim tekniğini geliştirerek verimliliğini önemli miktarda arttırmıştır.

1997 ile 2001 yılları karşılaştırıldığında fındık yanıklığı hastalığı üretim kayıplarına ve üretici sayısının azalmasına sebep olmuş fakat sökülen bahçelerin sık dikim yapılarak yenilenmesi sonucunda ağaç sayısında genel olarak artış ortaya çıkmıştır (Erdoğan, 2004).

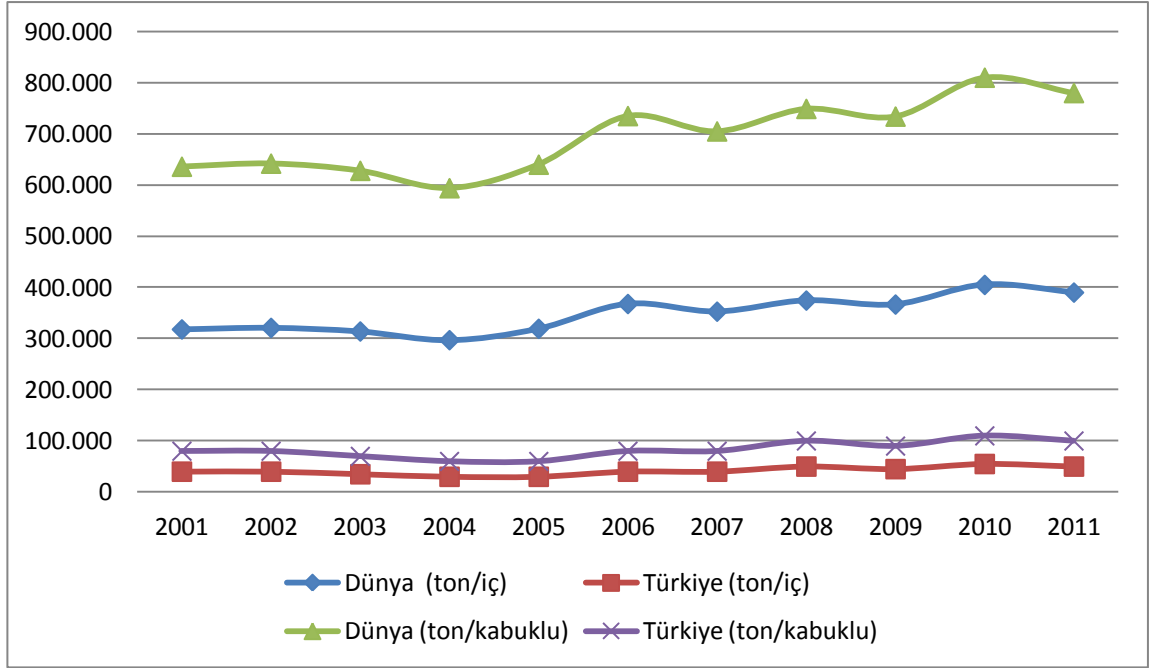
3.8. Dünya Fındık Tüketimi

2009/2010 döneminde dünya fındık tüketimi 697 bin ton olarak kayıtlara geçmiştir. Ülkeler bazında incelendiğinde fındık tüketimi toplam tüketimin %47'sini AB-27 ülkeleri tarafından gerçekleştirildiği bunu %35 ile Türkiye'nin izlediği Rusya, Kanada, İsviçre ve ABD aldıkları %3'er pay ile tüketim sıralamasında önde gelen ülkeleri oluşturduğu görülmektedir. Üretici ülkelerin iç tüketimleri hariç tutulduğunda ise dünya fındık tüketiminin yaklaşık %95'i Avrupa'dadır. Almanya ve Rusya en büyük tüketici ülkelerdir. Bu ülkeleri Fransa, İngiltere, Hollanda, Avusturya, İsviçre ve İskandinav ülkeleri izlemektedir. Yurtiçi tüketimde kullanılan bu fındıkların genel olarak %70'i çikolata sanayisinde, %20'si şekerleme ve pastacılıkta, %10'u ise kuru yemiş olarak değerlendirilmektedir (Yavuz ve Polat, 2011).

Fındık üretimin düşük olduğu yıllarda sanayicinin istediği miktar ve kalitedeki ürünü makul fiyata temin etmesi zorlaşmakta ve bu durum sanayicileri Türk fındığına alternatif arayışlara yönlendirmektedir. Artan fındık fiyatları sebebiyle rakip ülkelerin ve ürünlerinin piyasadaki paylarını artırmalarına olanak tanımakta ve Türkiye dışında yeni fındık plantasyonlarının kurulmasını hızlandırılmaktadır (Mızrak, 2005).

Türkiye'de ki fındık tüketim değerleri incelendiğinde, bu değerlerin de çok düşük olduğu görülmektedir. Ülkemizde kişi başına fındık tüketimi 1 kg'ın altındadır (Kızıltan ve Yalçın, 2010). Bu değerlerin düşük izlemesinin sebeplerinden biride fındık fiyatlarının yüksek olmasıdır.

Tüketim açısından Türkiye'yi incelediğimizde diğer ülkelere göre tüketimin düşük olduğunu görürüz. Bunun ana sebeplerinden biri fındığın hasadı ve işlenmesinin ardından piyasaya sürüldüğünde aldığı yüksek fiyat tüketici açısından oldukça yüksektir. Fındığın yüksek piyasa fiyatı tüketimi olumsuz etkilemektedir. Ayrıca fındığın sağlık açısından önemini ve yeteri kadar vurgulanmadığı ve tanıtımının derecede yapılmadığı da tüketicinin fındığa olan ilgisini olumsuz etkilemektedir.

Şekil 3.10. Dünya’da ve Türkiye’de Fındık Tüketim Değerleri

*Tablo 3.6. ve Tablo 3.7.’de yer alan veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 3.6. Dünya Fındık Tüketimi (Ton/İç)

YILLAR	TÜRKİYE	DÜNYA	TOPLAM
2001	40.000	318.000	358.000
2002	40.000	321.000	361.000
2003	35.000	314.000	349.000
2004	30.000	297.000	327.000
2005	30.000	319.250	349.250
2006	40.000	367.655	407.655
2007	40.000	352.719	392.719
2008	50.000	374.370	424.370
2009	45.000	366.600	411.600
2010	55.000	405.000	460.000
*2011	50.000	390.000	440.000

Kaynak: Fiskobirlik

*2011 yılı verileri tahminidir.

Tablo 3.7. Dünya Fındık Tüketimi (Ton/Kabuklu)

Yıllar	Dünya Tüketimi	Türkiye Tüketimi*
2001	636.000	80.000
2002	642.000	80.000
2003	628.000	70.000
2004	594.000	60.000
2005	640.000	60.000
2006	735.000	80.000
2007	705.000	80.000
2008	749.000	100.000
2009	734.000	90.000
2010	810.000	110.000
2011	780.000	100.000

Kaynak: Fiskobirlik

*Türkiye tüketimine yağa işlenen arz fazlası ürünler dahil edilmemiştir.

Dünya fındık üretiminde ilk sırada yer alan ülkemiz fındık tüketiminde oldukça düşük düzeyde kalmaktadır. Ülkemizde yılda 80 bin ton civarında fındık tüketilmektedir. Antep fıstığı, badem, ceviz ve kestane gibi ikame ürünlerin çok olması, tüketimi artırmaya yönelik çalışmaların yetersizliği, fındığın kullanım alanlarının yaygınlaştırılamaması, halkın alım gücünün yetersizliği gibi birçok faktörler iç fındık tüketiminin artışını olumsuz yönde etkilemektedir. Günümüzde üretilen fındığın sadece % 11-12'lik kısmı iç pazarda tüketilmekte ve kişi başına yıllık tüketim miktarı da 500-600 gr civarında kalmaktadır (T.C.Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü. 2012).

Tablo 3.8. Türkiye Kabuklu Fındık Tüketimi

DÖNEM	TÜKETİM MİKTARI(Ton)
2000-2001	183.657
2001-2002	183.000
2002-2003	190.000
2003-2004	128.000
2004-2005	47.813
2005-2006	60.000
2006-2007	80.000
2007-2008	80.000
2008-2009	190.000
2009-2010	228.000
2010-2011	232.000
2011-2012	128.500
ORTALAMA	144.248

Kaynak: USDA (<http://www.usda.gov/wps/portal/usda/usdahome>)

Tablo 3.8’de yer alan Türkiye’nin yüksek tüketim rakamları, FKB ve TMO’nun arz fazlası fındık stoklarını yağ imalatında kullanarak değerlendirmesinden kaynaklanmaktadır. Zira son yıllarda yağ haricindeki iç tüketim miktarı 100-110 bin ton civarında olup yağ dahil son 12 yıllık tüketim ortalaması 144.248 tondur (TMO, 2012).

Tablo 3.9. Türkiye’nin Uzun Dönem Fındık Üretim-Tüketim Projeksiyonu (Ton. Kabuklu)

Yıllar	Üretim	Endeks	İç Tüketim	Endeks	İhracat	Endeks	Toplam (2+3)	Endeks	Üretim Tüketim Farkı	Endeks
2000	554534	100	62931	100	449238	100	512169	100	42365	100
2001	569284	103	63834	101	461576	103	525410	103	43874	104
2002	584034	105	64737	103	473914	105	538651	105	45383	107
2003	598784	108	65640	104	486252	108	551892	108	46892	111
2004	613534	111	66543	106	498590	111	565133	110	48401	114
2005	628283	113	67446	107	510298	114	577744	113	50539	118
2010	702033	127	71961	114	572618	127	644579	126	57454	136
2015	775782	140	76476	122	634308	141	710784	139	64998	153
2020	849532	153	80991	129	695998	155	776989	152	72543	171
2023	893782	161	83700	133	733012	163	816712	159	77070	182

Kaynak: DPT. Gıda Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu

4. DÜNYA'DA FINDIK TİCARETİ

4.1. Dünya'da Fındık Dış Ticaretinin Gelişimi

Fındığın dış ticaretinin Dünya'da gelişimini önemli ölçüde fındığın tüketim yapısı belirlemektedir. Fındığın zorunlu gıda maddeleri arasında yer almıyor olması ve çerez olarak tüketiminin üretime göre oldukça sınırlı miktarda olması, buna karşılık çikolata sanayisi için hammadde olması gibi etkenler dış ticaret yapısını şekillendirmektedir. Bununla bağlantılı olarak, dünya fındık üretiminin %70'i çikolata, %20'si şekerleme ve pastacılıkta ve yaklaşık %10'u ise çerezlik olarak kullanılmaktadır (Kutkan, 2002).

Fındığın önemli bir bölümünün çikolata sanayinde kullanılmasından ötürü çikolata sanayinin gelişmiş olduğu Avrupa ülkeleri dünya fındık ithalatında en önemli paya sahip olmaktadır (Aktaş ve diğ., 2009).

İlk olarak 1403 yılında fındığın uluslararası ticaret malı olarak satışını gösteren yazılı belge kayıtlarda yer almıştır. Bu belgenin kaynağı İspanya kralı III. Henri, 1403 yılında Timur'la görüşmek üzere göndermiş olduğu elçi yolculuk izlenimlerini yazdığı seyahatnamesinde kurduğu cümlede: "17 Eylül 1403'te Trabzon'dan; Kaptan Nicolos Cojen yönetimindeki fındık yüklü bir gemiyle 25 günde İstanbul'a gittik" şeklinde izlenimlerini aktarmıştır. Ayrıca I. Mahmut döneminde Fransa ile 1737 yılında ticaret anlaşması yapılmış ve bu antlaşmada Fransa'ya satılacak ürünler arasında fındığın da yer aldığı görülmüştür (FAE, 2011).

Türk fındığının, özellikle Avrupa ülkelerinde tanınması 18. yüzyılın ikinci yarısından sonra başlamaktadır. Karadeniz'den ilk fındık ticareti 1403 yılında Cenevizliler tarafından İstanbul'a getirilerek yapılmıştır. Daha sonra Rusya'ya (1773), Romanya'ya (1792), Belçika'ya (1889), İngiltere'ye (1851), İsviçre'ye (1852), Sırbistan ve Yunanistan'a (1906), Almanya'ya (1907), Fransa'ya (1909) ve Amerika'ya (1912)

ticareti yapılmıştır. 1879'tan bu yana kabuklu olarak ithal edilen fındık, iç olarak ithal edilmeye başlanmıştır (Taşkın, 2005).

Son yıllarda yüksek destekleme fiyatı uygulaması dünya fındık fiyatlarını artırarak fındık üretiminde Türkiye'nin rakibi olan ülkeler için fındık yetiştiriciliğini cazip hale getirmektedir. Bu nedenden dolayı Türkiye açısından zaten büyük sıkıntılar yaşanan dünya pazarının genişletilmesinde bu şekilde daralmaya neden olacaktır (Yavuz ve diğ., 2005).

4.2. Dünya'da Fındık Dikim Alanları

Dünya fındık alanlarındaki artış trendi özellikle Türkiye'nin fındık alanlarında meydana gelen artıştan kaynaklanmakta olup bu artışta Gürcistan ve Azerbaycan ile özellikle son yıllarda fındık üretim alanlarında önemli artışlar gerçekleştiren İran'ında önemli payı bulunmaktadır. Ayrıca, fındık üretimi için uygun iklim koşullarına sahip olması nedeniyle önemli maliyet avantajına sahip olan Şili gibi bazı Güney Amerika ülkelerinde fındık dikim alanlarında son yıllarda önemli artışlar gerçekleşmiştir (KIBGS, 2011).

2009 yılı FAO rakamlarına göre dünyada 602 bin ha alanda fındık yetiştirilmektedir. Türkiye tek başına dünya fındık alanlarının yaklaşık olarak %70'ine sahiptir. Türkiye'yi %12 payla İtalya izlerken, %4 pay ile Azerbaycan üçüncü sırada yer almaktadır. Bu ülkelerle birlikte İspanya, İran, Gürcistan, Çin ve ABD'de bulunan fındık alanları dünya toplam fındık alanlarının yaklaşık olarak %97'sini oluşturmaktadır. Aralarında Fransa, Rusya, Özbekistan, Kırgızistan, Hırvatistan, Macaristan, Ukrayna, Romanya ve Danimarka gibi ülkelerinde bulunduğu 21 ülke ise sahip oldukları toplam 20 bin ha fındık alanı ile dünya fındık alanlarından aldıkları %3 payla diğer ülkeleri oluşturmaktadır (Yavuz ve Polat, 2011).

Tablo 4.1. Dünya Fındık Dikim Alanları (Ha)

ÜLKELER	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Türkiye	368.357	393.000	389.696	392.860	433.920	412.468	421.108	432.439
İtalya	68.113	67.506	67.743	69.685	72.314	71.050	70.100	70.500
Azerbaycan	17.812	17.971	18.228	17.379	19.994	21.577	22.193	22.691
İran	7.763	18.158	19.478	19.500	19.735	20.105	20.466	21.000
İspanya	21.583	20.590	20.343	19.937	16.802	15.411	13.500	13.800
Gürcistan	5.500	4.600	9.000	13.000	12.000	10.000	12.000	15.000
ABD	11.331	11.493	11.453	11.453	11.574	11.493	11.493	11.700
Çin	7.407	6.222	4.741	8.500	9.000	8.804	10.500	10.300
Ara Toplam	507.866	539.540	540.682	552.314	595.339	570.908	581.360	597.430
Kırgızistan	1.600	1.614	2.300	3.200	4.500	4.856	4.995	3.500
Fransa	2.426	2.576	2.642	2.953	2.916	3.251	3.572	3.834
Polonya	1.637	1.651	2.638	2.241	3.100	3.131	2.663	3.500
Hırvatistan	420	500	800	900	1.246	1.877	2.000	4.000
Beyaz Rusya	1.190	1.113	1.139	1.171	1.616	1.634	1.562	1.600
Özbekistan	1.108	1.114	1.138	1.042	1.206	1.288	1.326	1.300
Tacikistan	826	833	845	806	927	1.000	1.029	800
Rusya	600	588	602	619	854	864	826	800
Yunanistan	1.000	800	749	717	652	650	660	400
Bulgaristan	120	106	255	376	702	700	601	171
Portekiz	627	626	585	527	500	527	527	400
Moldavya	794	733	899	889	967	1.012	400	400
Moğolistan	295	300	297	291	292	320	314	310
Kamerun				100	102	100	100	120
Macaristan	104	111	120	90	88	103	99	161
Kıbrıs	87	87	90	92	85	80	71	19
Sovenya	32	32	32	32	43	43	52	57
Tunus	40	49	51	52	48	49	50	40
Ukrayna	76	30	30	30	30	30	40	20
Romanya		5	12	10	1	5	11	15
Danimarka		6	6	6	6	6	6	6
Ara Toplam	12.982	12.874	15.230	16.144	19.881	21.526	20.904	21.453
Dünya	520.848	552.414	555.912	568.458	615.220	592.434	602.264	618.883

Kaynak: FAOSTAT

Fındık alanları ABD’de 1975 yılında 7.900 ha iken, 1990 yılında Oregon ve Washington’da oluşturulan yeni fındık bahçelerinin eklenmesi ile 12.000 ha alana yükselmiştir. Yunanistan’da ise 1985 yılından sonra fındık dikimine hız verilmiş ve 1990 yılında 5.150 ha fındık bahçesi oluşturulmuştur. İtalya ve İspanya’da ise fındık alanlarının azalışına etki eden sebeplerden ötürü, 1990 yılından sonra sökülen fındık bahçelerinin ardından dikim alanları 3.620 ha alana gerilemiştir. Tacikistan, Azerbaycan, Kırgızistan, İran, Çin, Portekiz, Fransa, Gürcistan, Beyaz Rusya, Rusya ve Moldova Cumhuriyeti gibi ülkelerin fındık alanları ise sadece %1,5’lik bir alana sahiptir (Zaman, 2004).

Böylece dünya fındık üretimi yapılan alanlar 1975 yılında 406.263 ha alan iken, 2000 yılı itibariyle 660.270 ha alana ulaşmıştır. Başka bir ifadeyle dünya fındık üretim alanlarında bu süreçte yaşanan %62,5’lik artışın esas nedenini Türkiye’de fındık yetiştiriciliği yapılan alanlarının artışıdır (Zaman, 2004).

4.3. Dünya’da Fındık İhracatı

Dünyada fındık büyük oranda badem ile ikame edilmektedir. Fındık ithalatını azaltan ülkelerin badem almaya başladığı gözlemlenmektedir. Özellikle şekerleme ve dondurma sektöründe fındık kullanımının yerini düşen fiyatı nedeniyle badem almaya başlamıştır. Badem ihraç eden ülkeler arasında Avustralya önemli bir yer tutmaktadır. 2008–2009 yılları arasında Avustralya 120 milyon dolar değerinde badem ihracatı gerçekleştirmiştir (Almond Board of Australia, 2010). Bu ihracatın yaklaşık 48 milyon Amerikan Doları tutarındaki kısmı Hindistan’a yapılmıştır (Nettle, 2010).

Dünya’da fındık ihracatı Amerika Birleşik Devletleri Tarım Bakanlığı (USDA) verilerine göre 2000-2008 döneminde ortalama 540 bin ton (kabuklu fındık cinsinden) olup, bu ihracatın %85’ini Türkiye gerçekleştirmiştir. Dünya fındık üretim ve ihracatının çok önemli bir bölümünün Türkiye’den sağlanması Türkiye’nin iç piyasada uyguladığı politikaların dünya piyasalarına ve fiyatlarına etkisini yükseltmektedir. Diğer önemli fındık ihracatçısı ülkeler İtalya, ABD, İspanya ve re-export yapan Almanya’dır. Üretici olmadıkları halde ithal ettiği fındığı kabuklu, iç veya işlenmiş olarak ihraç eden diğer ülkeler ise Hollanda, Belçika-Lüksemburg, Avusturya, İngiltere, İrlanda, İsviçre, Bulgaristan, Macaristan ve Kanada’dır (T.C.Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı

Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü, 2010). 1900'lü yıllarında fındığın tek üreticisi ve ihracatçısı Türkiye'dir (FAE, 2011).

Dünya toplam fındık ihracatında Türkiye'yi %13,7'lik pay ile İtalya izlemekte ve diğer önemli ihracatçı ülkeler olan A.B.D %4,96, İspanya %2,52'lik ihracat payına sahiptir. Ayrıca fındık üretimi yapmamasına karşılık re-export yapan Almanya dönem ortalamasına göre dünya toplam fındık ihracatından %2,8 oranında pay almaktadır. Dünya ve başlıca üretici ülkeler için kabuksuz fındık ihracatı incelendiğinde Türkiye, İtalya ve ABD'de artış eğilimi gözlenmektedir. Buna karşılık, Almanya ve İspanya'nın ihracatında ise azalış kaydedilmiştir. Dünya fındık ihracatında üretici olmamalarına rağmen re-export yapan diğer ülkeler ise İngiltere, İrlanda, İsviçre Bulgaristan, Macaristan ve Kanada'dır. Bu ülkelerin üretimleri olmamasına karşın fındık ihracatını yapmaları özellikle Türkiye'nin fındık piyasasında yeterince etkin olmadığının göstergesidir (DPT, 2001).

Türler itibariyle fındık ihracatımızın seyri incelendiğinde, ihracatımızın hemen hemen tamamına yakınının işlenmiş veya iç fındık şeklinde ihraç edildiği (%58,5 iç fındık, %15,75 işlenmiş bütün halde fındıklar, %25,6 diğer işlenmiş fındıklar) görülmektedir. Bu eğilimde, ülkemizin sahip olduğu modern kırma ve işleme tesislerinin alıcı ülke standartlarına uygunluğu ve nakliye masraflarından sağlanan tasarruf, belirleyici role sahip bulunmaktadır (T.C.Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2012).

Dünya fındık fiyatlarının belirlenmesinde Türkiye'de oluşan iç piyasa fındık fiyatları etkin rol oynamaktadır. İhraç fiyatlarımızın yüksek olması durumunda, en büyük rakiplerimiz olan İtalya ve İspanya, AB'nin sağladığı destekler ve nakliye avantajlarını kullanarak daha düşük fiyatla satış yaparak stoklarını eritmektedirler. Devir stokları genelde Türkiye'de oluşmaktadır (T.C.Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2012).

Tablo 4.2. Dünya Fındık İhracatı (Kabuklu/Ton)

Dünya Fındık İhracatı (Kabuklu/Ton)								
Ülkeler	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09
Türkiye	510.000	510.000	435.000	445.000	490.000	495.000	420.000	490.000
İtalya	40.000	75.000	60.000	50.000	17.000	0	0	0
İspanya	7.500	11.000	10.000	10.500	8.000	0	0	0
A.B.D.	25.548	10.470	27.000	25.400	31.500	26.500	33.000	14.500
AB-27	0	0	0	0	20.000	10.000	10.000	24.240
Diğer	40.492	38.900	45.320	33.700	37.000	31.000	55.000	44.236
Toplam	623.540	645.370	577.320	564.600	603.500	562.500	518.000	572.976

Kaynak: DTM, USDA, INC

Ülkeler itibariyle Türkiye'nin fındık ihracatı seyri incelendiğinde; ihracatın büyük bir kısmının belirli ülkelerde yoğunlaştığı ve belirli pazarlara bağımlı olduğumuz gözlemlenir. Önemli bir kısmı Avrupa Birliği üyesi olan ve Batı Avrupa'da yer alan bu ülkeler, aynı zamanda dünyanın en büyük çikolata üretici ülkeleri ve pazarlarıdır (T.C.Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü, 2010).

2008/2009 sezonu itibariyle fındık ihracatımızdaki ilk beş ülke sırasıyla Almanya (% 25), İtalya (% 24), Fransa (% 8), Belçika (% 5) İsviçre (% 4), ve Avusturya (%4) olarak gerçekleşmiştir (T.C.Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü, 2010).

Türkiye Dünya'nın en büyük fındık ihracatçısı olmasına karşılık İtalya ve İspanya gibi üretici ülkelere göre daha düşük fiyatlardan fındık ihraç etmektedir. Fakat Avrupa Birliği (AB), topluluk orijinli fındığı üçüncü ülkelere ihraç eden ihracatçılara, fındığın uluslararası fiyatları ile topluluk fiyatları arasındaki farkı ihracat iadesi olarak vererek diğer ülkelerin fiyat avantajını ortadan kaldırmaya ve ihracatı teşvik etmeye çalışmaktadır. ABD ise, yüksek fındık verim düzeyinin etkisiyle dünya piyasalarına diğer ülkelere göre daha düşük fiyatlardan fındık sunmaktadır (Yavuz, 2007b).

Türkiye'nin fındık ihracatının önemli bir bölümünü belirli Avrupa ülkelerine ve Rusya gibi yakın ülkelere yapmaktadır. Bu durum fındık ihracatındaki geleneksel

yapının yanında, okolata sanayinin Avrupa'da çok gelişmiş olmasına, Rusya'nın pazar büyüklüğüne ve coğrafi yakınlığı ile ilişkilendirilebilir (KİBGS, 2011).

2011 yılı verilerine göre Türkiye fındık ihracatının %75,43'n AB ülkelerine, %10,54'n diğer Avrupa ülkelerine, %9,04'n deniz aşırı ülkelere ve %4,99'unu diğer ülkelere yapmıştır.

Türkiye'nin dış talebini artırması ile ilgili olarak halen dünya fındık ihracatının %70-75'ini elinde bulundurmasına karşılık, istenilen düzeyde ihracat yapamadığı görüşü hakimdir. Rakip İtalya'nın düzenli üretim yapısı, ihracat çabası ve dünya ülkelerinin bir bölümünün fındıkla henüz tanışmaması, Türkiye'yi yeni pazarlar bulmaya ve dış talebi artırma konusuna çalışmalara yönlendirmelidir (Yücel, 1990).

Türkiye ekonomisinde önemli bir yere sahip olan fındık Türkiye'de 400.000 fındık işletmesinin geçim kaynağı olmakta ve Türkiye ihracatında da çok önemli bir paya sahiptir. Türkiye'den yapılan toplam ihracatın %2'sini ve tarım sektörü ihracatının ise %18'ini oluşturmaktadır. Dünya fındık ihracatının %65'ini tek başına Türkiye gerçekleştirmektedir (Kızıltan ve Yalçın, 2010).

Türkiye ürettiği fındığın büyük bir kısmını i fındık olarak ihraç etmektedir. İşlenmiş fındık ihracatının daha az olmasının sebebi katma değerin yurt dışına çıkması anlamına gelmektedir. Türkiye'de fındık için uygulanan yüksek fiyat politikasında yıllara göre yaşanılan belirsizlikler, en büyük fındık alıcısı olan Almanya'yı olumsuz olarak etkilemektedir. Bundan sebeple Almanya son yıllarda Gürcistan ve Azerbaycan gibi fındık üretiminde gelişme gösteren ülkeleri üretimlerini artırmaları için yönlendirerek, fındık ihtiyacını bu ülkelerden karşılamaya yöneldiği gözlemlenmektedir. Türkiye'nin dış piyasalarda yeterince etkinlik sağlayamamasından dolayı Almanya, Fransa, Belçika gibi ülkeler ithal ettikleri fındığı farklı yöntemlerle işleyerek ve ambalajlayarak daha yüksek fiyatlardan ihraç ederek re-export yapmaktadırlar. Türkiye'nin ihracattaki liderliğini koruması için fındık üreticisi olmayan ülkelerin re-exportunu önleyecek önlemler alması önem taşımaktadır (Yalçın, 2009).

Fındığı üreterek ihracat yapan ülkeler dışında, Almanya, Hollanda gibi re-export yapan ülkelerde bulunmaktadır. Bu lkeler ihraç ettikleri fındığın tamamına yakınını Türkiye'den ithal etmekte ve Türkiye'den daha yüksek fiyatlardan ihraç etmektedirler.

Bu durum, Türkiye'nin piyasalarda yeterince etkinlik sağlayamadığını ve pazar payının bir kısmını üretici olmayan ülkelere kaptırdığını göstermektedir (Bozoğlu, 1999).

Tablo 4.3. Türkiye'nin AB Üyesi Ülkelere Yaptığı İhracat Miktarı (kg)

Yıllar	Almanya (kg)	İtalya (kg)	Fransa (kg)	Avusturya (kg)	Belçika (kg)	Hollanda (kg)	Diğer (kg)	Toplam (kg)
2011	58.132.569	44.546.190	30.007.784	8.821.043	9.359.867		32.780.248	183.647.701
2010	56.546.994	43.393.298	31.626.496	9.385.556	10.729.420		34.420.822	186.102.586
2009	54.522.057	48.728.199	18.786.066	9.031.179	10.543.095		30.209.136	171.819.732
2008	58.424.967	53.096.911	15.648.705		12.074.544	7.030.898	31.237.946	177.513.971
2007	58.602.648	54.107.982	24.547.269		9.788.235	8.185.063	33.836.825	189.068.022
2006	60.065.303	71.175.967	20.207.136		12.543.210	8.864.625	29.536.759	202.393.000
2005	48.517.121	61.088.548	17.681.865		11.816.854	7.716.859	27.182.753	174.004.000
2004	63.040.621	33.467.580	20.946.017		13.516.956	11.097.977	33.349.753	175.418.904
2003	66.935.336	30.194.183	21.170.661		14.303.769	12.322.407	27.288.860	172.215.216
2002	83.897.717	32.847.492	23.558.207		14.688.120	15.797.404	28.982.600	199.771.540
2001	91.612.774	34.586.957	22.777.218		11.243.191	20.210.085	29.133.028	209.563.253

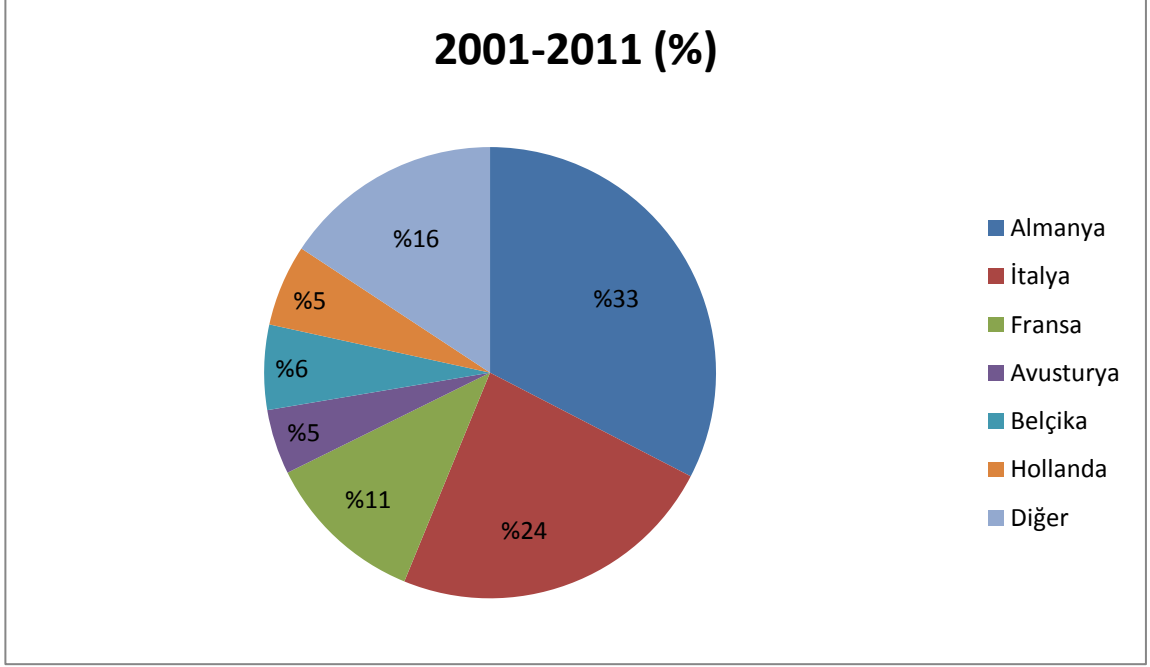
Kaynak: FTG

Almanya Türkiye'nin gerçekleştirdiği ihracattan en büyük payı alan ülkedir. Türkiye'den aldığı fındığı farklı işleme teknikleri ile işleyerek re-export yapmakta ve fındık ihracatından önemli bir gelir payı elde etmektedir. İtalya dünya'nın en önemli 2. Büyük fındık üreticisi ülke olmasına rağmen Türkiye'nin en fazla fındık ihracatı yaptığı ülkelerde üst sıralarda yer almaktadır. Belçika'da Almanya gibi Türkiye'den önemli miktarda fındık ithal edip re-export yapmaktadır.

Önemli gıda işletmelerinin bulunduğu İtalya'nın kendi fındık üretiminin az olması atıl kapasite oluşturmaktadır. Bu durum da ülkeye düzenli olarak ihracat yapmamıza neden olmaktadır. İtalya'nın ithal ettiği Türk fındığı, hem gıda sanayi üretiminde hammadde olarak kullanılmakta hem de re-eksport gerçekleştirilmektedir (Karbuz ve diğ., 2009).

Türkiye'nin fındık işleme sanayisini sınırlayan en önemli etmen ise dış pazar talebidir. Fındık ihracatının tamamı iç fındık olarak yapılmaktadır. İhraç edilen iç fındığın önemli bir bölümü bütün fındık olarak çikolata üretiminde kullanılmakta kalan bölümü ise fındık unu, fındık püresi veya diğer işlenmiş ürünler olarak

değerlendirilmektedir. Dış talebin parlatılmış bütün fındık istemesi, fındık işleme sanayini geliştirme olanaklarını sınırlamaktadır (DOKAP, 2000).

Şekil 4.1. AB Üyesi Ülkelere Yapılan İhracat Değerleri

Kaynak: Tablo 5’de yer alan veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye’nin fındık ihracatının önemli bir kısmını belli sayıdaki Avrupa ülkelerine ve Rusya gibi yakın ülkelere ihraç etmektedir. Bu durum fındık ihracatındaki geleneksel yapının yanında, çikolata sanayinin Avrupa’da çok gelişmiş olması, Rusya’nın pazar büyüklüğü ve coğrafi yakınlığı ile bağlantılıdır (KİBGS, 2011).

2011 yılı değerlerine göre Türkiye fındık ihracatının %75,34’ünü AB ülkelerine, %10,85’ini AB dışındaki diğer Avrupa ülkelerine, %8,66’sını deniz aşırı ülkelere ve %5,5’ini ise diğer ülkelere yapmıştır.

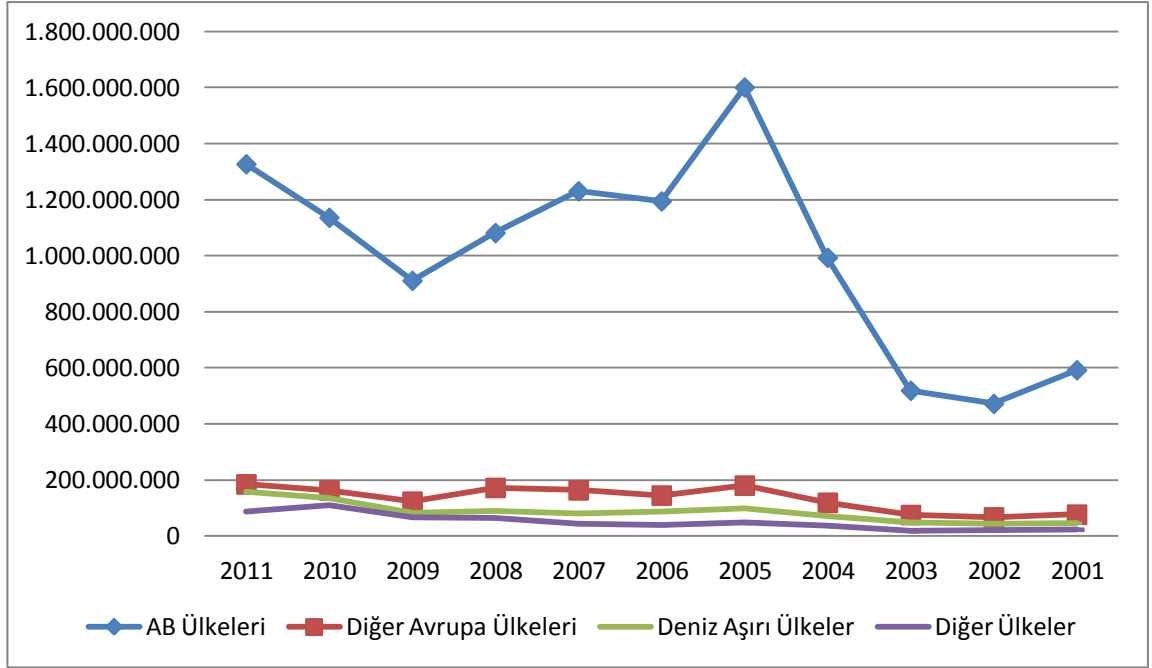
Türkiye’nin fındık ihracatının ülke bazında gelişimi incelendiğinde ihracatın belirli ülkelerde yoğunlaştığı görülmektedir. Yıldan yıla değişmekle birlikte Türkiye’nin fındık ihracatında başlıca önemli ülkeler; Almanya, İtalya, Fransa, Belçika, İsviçre, Hollanda ve Rusya’dır. Geleneksel olarak Almanya ve İtalya Türkiye’nin fındık ihracatında en önemli iki ülke konumundadır. Almanya’nın toplam fındık ihracatımız

içindeki payında bir azalış görülmekle birlikte, İtalya'nın payında ise önemli oranda artış gözlenmektedir. İki ülkenin toplam fındık ihracatımız içindeki payı %45-50 arasında değişmektedir. Diğer taraftan, Almanya ve İtalya Türkiye'den ithal ettiği fındığın önemli bir kısmını re-export yapmaktadır. Fındık ihracatımızda İtalya ve Almanya'dan sonra en önemli ülke Fransa'dır. İncelenen dönemde Fransa'nın payı %9'dan %10.4'e yükselmiştir. 2007 yılı ihracatımız içinde diğer önemli ülkeler ise sırasıyla Belçika (%3.9), İsviçre (%3.8), Hollanda (%3.5) ve Rusya'dır (%3.4). Bu ülkeler arasında 1990 yılında fındık ihracatında 2. sırada yer alan SSCB, dağılma süreci sonrasında ülkede yaşanan ekonomik bunalım dolayısıyla 20. sıralara kadar gerilemiş, fakat 2000'li yıllardan itibaren istikrara kavuşmaya başlayarak, 2006 ve 2007 yıllarında 6. sırada yer almıştır (Aktaş ve diğ., 2009).

Dünya fındık fiyatlarının belirlenmesinde Türkiye, fındık üretim miktarı ve ihracatı bakımından dünyada lider ülke konumunda olmasına karşın dünya fındık piyasasında bu potansiyelini yeterince değerlendirememektedir. Dünyada fındık re-exportu yapan ülkeler piyasada belirleyici ülke konumunda olup sektöre yön veren kuruluş ve alt bileşenleri bu ülkelerde yer almaktadır. Dünya fındık fiyatları da, fındık ithalatında ilk sırada yer alan Almanya'daki Hamburg Borsası tarafından belirlenmektedir (Yavuz ve Polat, 2011).

Bununla birlikte Türkiye dünya fiyatlarının belirlenmesinde belirleyici olamazken Türkiye'de oluşan iç piyasa fındık fiyatları dünya fiyatlarının belirlenmesinde etkili olmaktadır. Türkiye ihraç fiyatlarının yüksek olması durumunda, fındık piyasasında Türkiye'ye rakip olan İtalya ve İspanya, AB'nin sağladığı destekler ve nakliye avantajlarını kullanarak daha düşük fiyatla satış yapmakta ve böylelikle stoklarını eritmektedir. Bu nedenle de devir stokları genelde Türkiye'de oluşmaktadır (Yavuz ve Polat, 2011).

Dünya fındık üretiminde ve ihracatında Türkiye'nin en büyük paya sahip olmasına karşılık, fındıktan arzu edildiği ölçüde yararlanılmamaktadır. Bunun iki temel nedeni vardır. Birisi, işlenmiş fındık ürünlerinin üretim ve ihracatının çok düşük olması, ikincisi ise, geleneksel pazarımız olan AB pazarı dışına çok az çıkılmasıdır (Usta, 2002).

Şekil 4.2. Türkiye'nin İhracattan Kazandığı Değerler (\$)

Kaynak: FTG

Türkiye fındık ihracatında en yüksek gelir payını Avrupa birliği üyesi ülkelere yaptığı ihracattan sağlamaktadır. 2011 yılında AB birliği üyesi ülkelere toplam yaptığı toplam 188.647.701 kg fındık ihracatından 1.326.953.191\$ ihracat geliri elde etmiştir.

Türkiye fındık ihracatının yaklaşık %89 gibi önemli bir bölümünü Avrupa ülkelerine yapmakta, Japonya, Hong Kong, Çin, ABD, Mısır, Venezuela, Avustralya, Güney Afrika gibi ülkelere de fındık ihraç etmektedir. Bu yönüyle Türkiye fındık ihracatı tek pazara bağımlılık karakteristiği göstermemektedir (Çamoğlu ve diğ., 2011).

Dünya fındık ihracatında Türkiye ilk sırada yer alırken, onu sırasıyla ABD, Azerbaycan ve AB-27 izlemektedir. Dünya fındık üretiminde ikinci sırada yer alan İtalya'da dış ticarete genel olarak istikrarlı bir gelişim göstermektedir. İhracat çoğunlukla Almanya, Fransa ve İsviçre'ye yapılırken ithalatı en çok fındıkta dünya lideri olan Türkiye yapmaktadır. ABD'nin ürettiği fındığı ihracat ettiği ülkeler arasında yer alan en önemli ülkeler ise Hong-Kong, Vietnam, Çin, Meksika ve Kanada'dır (Yavuz ve Polat, 2011).

Tablo 4.4 2011 Yılında En Fazla Fındık İhracatı Yapan Karadeniz Fındık Ve Mamulleri İhracatçıları Birliği Üyesi İlk 20 Firma

Sıra	Firma	İl	Miktar (Kg)	Değer (\$)
1	OLTAN GIDA MD. İHR. İTH. TİC. LTD. ŞTİ.	TRABZON	64.268.269	480.606.069
2	POYRAZ POYRAZ FINDIK ENTEGRE SAN. VE TİC. A.Ş.	ORDU	(*)	107.451.676
3	DURAK FINDIK SAN. VE TİC. A.Ş.	ÜNYE / ORDU	12.803.904	95.040.179
4	YAVUZ GIDA SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.	GİRESUN	10.983.484	80.516.940
5	GÜRSOY TARIMSAL ÜRÜNLER GIDA SAN. VE TİC. A.Ş.	ORDU	10.248.277	77.373.902
6	ÖZGÜN GIDA SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.	TRABZON	11.009.938	75.780.394
7	ARSLANTÜRK TARIM ÜRN. SAN. NAK. İHR. VE İTH. A.Ş.	ARAKLI / TRABZON	8.697.913	60.301.031
8	SABIRLAR FINDIK İHR. LTD. ŞTİ.	TRABZON	6.053.128	43.272.632
9	YILMAZ TAR. ÜRÜN. SAN. VE TİC. A.Ş.	ÇARŞAMBA / SAMSUN	(*)	32.866.656
10	KARADERE TARIM ÜRÜNLERİ GIDA SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.	ESPIYE / GİRESUN	4.265.985	27.946.300
11	ÖZENGİNYURT FINDIK SAN. İHR. İTH. LTD. ŞTİ.	ORDU	2.205.840	15.418.555
12	ŞENOCAK GIDA FINDIK ENTGR.TURZ. NAKL. İNŞ. SAN. TİC. LTD. ŞTİ.	ORDU	2.051.352	14.567.179
13	YAVUZKAN HAZEL GIDA SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.	BULANCAK / GİRESUN	(*)	9.831.659
14	MEHMET VE ŞAHAP BOZBAĞ FINDIK SAN. LTD. ŞTİ.	GİRESUN	(*)	7.382.063
15	DEMİRCİLER GIDA SAN. A.Ş.	GÖRELE / GİRESUN	893.907	6.359.552
16	ÖZYILMAZ FINDIK TİC. VE SAN. LTD. ŞTİ.	ÇARŞAMBA / SAMSUN	670.830	4.356.472
17	YÜRÜR GIDA SAN. VE TİC. A.Ş.	ORDU	576.518	4.165.385
18	UĞUR KURUYEMİŞ VE TEKSTİL SAN. TİC. LTD. ŞTİ.	DENİZLİ	(*)	(*)
19	ERÇAL FINDIK OTOMOTİV SAN. VE TİC. A.Ş.	KUMRU / ORDU	594.026	3.993.024
20	KARTER GIDA SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.	TERME / SAMSUN	(*)	3.723.308

Kaynak: KİB (<http://www.kib.org.tr/>)

Türk fıncığı 09.08.1983 tarihinden bu yana dış piyasalardaki fiyat düşüşünün önüne geçilebilmesi ve gelir sağlanması amacıyla serbest ihracat kapsamında dahil edilmiştir. Ayrıca fıncık ihracatından Destekleme Fiyat İstikrar Fonu Kesintisi (DFİF) yapılmaktadır (Dölekoğlu, 2002).

Fıncık yetiştiriciliğinde üretim tesisi maliyeti, dikimden ürün verinceye dek geçen sürede yapılan masraf unsurlarından yola çıkılarak hesaplanmaktadır. Fıncık yetiştiriciliğinde tesis dönemi 4 yıl alınır (Kıral ve diğ., 1999). Tesis masrafları incelendiğinde, ilk yıl tesis masraflarında en büyük payı toprak işleme ve dikim masrafları oluşturmaktadır, masraf payı %50'nin üzerindedir. Diğer 3 yıl tesis masrafları içerisinde en büyük paya yine bakım işleri almaktadır. Üretim maliyeti hesabında; işgücü ücret karşılıkları ve harcamaları, girdi alımları, çeşitli cari ödemeler ve makine tamir bakım masrafları gibi unsurlarla değişken masraflar belirlenmiştir. Sabit masrafları ise; yönetim gideri, amortismanlar, tamir bakım masrafları ve çıplak arazi kıymetinin faizi unsurları oluşturur (Sıray ve Akçay, 2010).

Tablo 4.5. Türkiye'nin Kabuksuz Fındık İhracatının Ülkelere Göre Değişimi (1000\$)

	1990	1995	2000	2005	2010	2011
Almanya	257.336	331.430	214.546	435.256	341.291	411.549
	%46.71	%43.16	%36.52	%22.60	%22.09	%23.39
İtalya	53.965	92.257	58.074	564.915	262.313	331.119
	%9.8	%12.01	%9.89	%29.3	%16.98	%18.82
Fransa	40.795	59.223	56.137	162.864	195.577	221.303
	%7.4	%7.71	%9.56	%8.40	%12.66	%12.58
Belçika	17.247	32.819	42.197	109.292	62.649	60.116
	%3.13	%4.27	%7.18	%5.70	%4.06	%3.42
İsviçre	15.890	30.011	28.584	86.794	52.936	60.878
	%2.88	%3.91	%4.87	%4.50	%3.43	%3.46
Rusya	42.547	5.531	4.436	40.955	44.821	48.053
	%7.72	%0.72	%0.76	%2.10	%3.11	%2.55
Türkiye	550.976	767.912	587.416	1.928.379	1.544.786	1.759.162.314

Kaynak: FTG

Yukarıdaki tabloda başlıca ihracat yapılan ülkelerin seçiminde 2011 yılında ilk 6 ülke yer almaktadır. 2000 yılında Türkiye'nin kabuksuz fındık ihracatı içinde ABD, İspanya, İngiltere ve Mısır sırasıyla 7., 8., 9., 10. ve 11. sırada yer almışlardır. 2005 yılında ise İspanya 6. sırada yer almışlardır. Türkiye fındık ve fındık mamulleri ithalatı ise sınırlı olmakla birlikte özellikle İtalya ve Almanya'dan fındık mamulleri ithalatı söz konusudur (Aktaş ve diğ., 2009).

Dünya fındık üretiminin %91,1'ini karşılayan Türkiye, İtalya, ABD ve İspanya, fındık ihracatında da önemli bir paya sahiptir. Dünya fındık ihracatı yıllara göre değişmekle birlikte, %86'sı dört büyük üretici ülke tarafından karşılanmıştır. İhracatın %70'i Türkiye, %9'u İtalya, %2'si İspanya ve %4'ü ABD tarafından gerçekleştirilmiştir (FAO, 2011).

Üretici ülkeler dışında, Almanya, Hollanda gibi re-export yapan ülkelerde bulunmaktadır. Bu ülkeler ihraç ettikleri fındığın tamamına yakını Türkiye'den ithal etmekte ve Türkiye'den daha yüksek fiyatlardan ihraç etmektedirler. Bu durum, Türkiye'nin piyasalarda yeterince etkinlik sağlayamadığını ve pazar payının bir kısmını üretici olmayan ülkelere kaptırdığını göstermektedir (Bozoğlu, 1999).

Dünyada en önemli fındık üreticisi ve ihracatçısı ülke, Türkiye'dir. Yıllara göre değişmekle beraber, dünya fındık ihracatının %70'ini, üretimin ise %68'ini Türkiye

karşılmaktadır. Türkiye bu özelliği ile fındık piyasasında tekeli bir konuma sahiptir. Ayrıca Türkiye'nin fındık üretim maliyeti, kullanılan tekniklerden ötürü diğer ülkelere göre oldukça düşüktür. Bu konumundan dolayı, önemli fındık üreticisi ve ihracatçısı olan İspanya ve İtalya'ya karşı rekabet üstünlüğüne sahiptir (Bayramoğlu ve Gündoğmuş, 2007).

İtalya'da çikolata üretiminin giderek artmasından dolayı iç tüketimi yükselmiş, İspanya'nın ise yıllar itibariyle üretim alanlarında daralma gözlemlenmiştir. Fındık üreticisi ve ithalatçısı olan diğer bir ülke ABD'de ise fındık üretiminde yakaladığı yüksek verimlilik sebebiyle, fındık fiyatlarında Türkiye ile rekabet edebilmekte, ancak üretim açısından rekabet düzeyine erişememektedir. Azerbaycan ve Gürcistan bağımsızlıklarını kazanmalarından itibaren önemli bir ihracatçı olarak fındık piyasasında yer almışlardır. Bu ülkeler Almanya gibi fındık ithalatçısı ülkeler tarafından Türkiye'ye alternatif tedarikçi ülke olmaları için destek görmektedir. Bu süreç, uzun dönemde Türkiye'nin pazar payını olumsuz etkileyebilecek niteliktedir (DPT, 2001).

Diğer ihracatçı ülkeler Avusturya, Almanya, Hollanda ve Belçika, üreticisi olmadıkları halde ihracat yapmaktadırlar. Büyük bir çoğunluğunu Türkiye'den aldıkları fındığı ambalajlamak suretiyle tekrar dünya piyasasına satmaktadırlar (Bayramoğlu ve Gündoğmuş, 2007).

4.4. Dünya'da Fındık İthalatı

AB ülkeleri içinde özellikle Almanya dünya fındık ithalatında belirleyici ülke konumunda yer almaktadır. Nitekim dönem ortalaması dikkate alındığında Almanya dünya fındık ithalatının %37,8'ni gerçekleştirmiştir. Almanya'nın dünya fındık ithalatındaki önemini başlıca nedenleri olarak, fındığı temel hammadde olarak kullanan gıda sanayinin oldukça gelişmiş olması ve önemli fındık ithalatçısı firmaların Hamburg Borsası Mal Birliği çatısı altında bir araya gelmiş olmaları ve bu birliğin ticaret kurallarına göre hareket etmeleri gösterilebilir (Aktaş ve diğ., 2009).

En önemli fındık ithalatçısı Almanya 1970-2004 döneminde yıllara göre değişmekle birlikte dünya fındık ithalatının %30'unu gerçekleştirmiştir. Önemli fındık ithalatçılarının Hamburg'da toplanmış olması ve büyük çikolata üreticilerinin bu ülkede bulunması, fındık ve badem ithalatını artırmıştır. Önemli fındık ithalatçısı ülkeler aynı

zamanda önemli çikolata üreticileridir. İkinci büyük ithalatçı ülke olan İtalya, aynı zamanda önemli fındık üreticisi ve ihracatçısıdır (Sarımışeli ve Aydoğuş, 2000). İtalya'nın iç tüketiminin artması yüzünden, fındık ithalatında yıllar itibariyle önemli artışlar olduğu görülmektedir. Diğer önemli ithalatçı ülkeler Belçika ve İsviçre'dir. İsviçre önemli bir çikolata üreticisidir, Belçika ise ithal ettiği fındığı tekrar ambalajlayarak re-export yapmaktadır (Bayramoğlu ve Gündoğmuş, 2007).

Dünya'da ki en önemli ithalatçı ülke olan Almanya'nın ithalat fiyatı doğrudan Türkiye'nin ihracat miktarı, YTL/USD paritesi ve dünya fındık ihracat miktarı ile ilişkilendirilmektedir. Ayrıca Almanya ithalat fiyatı Türkiye'nin ihracat miktarının granger (nedensellik) nedenidir. Almanya'nın Türkiye'nin üretimini yaptığı fındığın önemli bir bölümünü ithal ediyor olması ve Türkiye'nin de ihraç ettiği fındığın önemli bir kısmını (yıllara göre %25-38) Almanya'ya ihraç etmesi bu etkileşimi açıklar niteliktedir (Şengün, 2004).

Almanya'nın dünya fındık piyasasındaki önem ve etkisini artıran etkenler:

1. Almanya'nın en büyük fındık ithalatçısı ve tüketicisi olması,
2. Fındık ticaretinin (Hamburg'da) ve sanayisinin bu ülkede yoğunlaşması
3. Türkiye ve İtalya'dan sonra en fazla fındığı ihraç ediyor olması
4. Fındık ithalatçısı firmaların tamamının Hamburg Borsası Mal Birliği çatısı altında çok iyi örgütlenmiş olmaları sıralanabilir (Sarımışeli ve Aydoğuş, 2000).

Türkiye'den fındık ithal eden Hamburg İthalatçılar Birliği üyelerinden 4'ü ile internet aracılığıyla uygulanan anketler sonucunda; ithalatçıların fındığı üreticiden, aracılar ve komisyoncular vasıtası ile satın aldıkları, Dünya fındık piyasasında fiyatın belirlenmesinde en önemli rolün Türkiye'ye ait olduğu, bunu Almanya'da fındık tüketen gıda endüstrisi ve İtalya'nın takip ettiği, Türkiye'den temin edilen fındığın kalitesinin yüksek olması yanında fiyatının da yüksek olduğu, gibi tespitlerde bulunulmuştur. Dünya fındık sektörünün şu andaki problemleri önem sırasına göre önemli olandan başlayarak; arz fazlalığı, kalite, yetersiz talep ve yüksek fiyatlar olduğu belirtilmiştir (Yavuz ve diğ., 2005).

Diğer büyük fındık ithalatçısı İtalya ise dünya fındık piyasasında hem önemli ihracatçı ülke konumunda hem de önemli ithalatçı ülke konumunda yer almaktadır. İç talebinin 1990'lı yıllarda artması sebebiyle ithalatını arttırarak ithalatta önemli bir ülke konumuna getirmiştir. İtalya fındık üretimi yapan bir ülke olduğu için, fındık piyasasında Türkiye'den en az etkilenen ülke olmaktadır. Yapılan çalışmalarda İtalya'nın fındık ithalat fiyatı üzerinde Türkiye'nin toplam etkisi %33,11 olarak belirlenmiştir. Bu etkide en büyük pay sahibi Fiskobirlik (%21,57) fiyatlarıdır. Ayrıca Türkiye'nin fındık üretim miktarından %5 oranında dolaylı olarak etkilenmektedir. İtalya fındık fiyatlarına Fiskobirlik'ten sonra en fazla etkiyi kendi gecikmeli değeri, fındık ithalat miktarı, İtalyan Lireti/USD paritesi, dünya ihracat miktarı, Türkiye fındık üretim miktarı, Türkiye ihracat miktarı ve YTL/USD paritesi yapmaktadır (Bayramoğlu ve Gündoğmuş, 2007).

Fransa yılda yaklaşık 16.000 ton fındık ithal etmektedir. Fransa fındığı ağırlıklı olarak Türkiye, İtalya ve İspanya'dan Marsilya limanı yoluyla ithal edilmektedir (FAO,2012).

Genel olarak dünya fındık piyasası analiz edildiğine Türkiye'nin en etkili ülke olduğu görülmektedir. Özellikle fındık ihracat miktarı piyasa fiyatları üzerinde etkili olmaktadır. Daha önce yapılmış çalışmalarda (Ulusoy, 2004; Erdem, 2004), bu etkileşimin piyasa fiyatları açısından tek yönlü olduğu ve büyüklüğü varyans ayrışması ile tespit edilmiştir.

AB ülkeleri içinde Almanya dünya fındık ithalatında belirleyici ülke konumunda yer almaktadır. Nitekim dönem ortalaması dikkate alındığında Almanya dünya fındık ithalatının %37,8'ni gerçekleştirmiştir. Almanya'nın dünya fındık ithalatındaki öneminin başlıca nedenleri, fındığın ana hammadde olarak kullanan gıda sanayinin oldukça gelişmiş olması, önemli fındık ithalatçısı firmaların Hamburg Borsası Mal Birliği çatısı altında bir araya gelmiş olmaları ve bu birliğin ticaret kurallarına göre hareket etmeleri olarak belirtilebilir. Dünya fındık ithalatında önemli olan diğer ülkeler ise İtalya (%9.06), Fransa (%8.96), İsviçre (%6.96), Belçika'dır (%5.49). Ayrıca, Avusturya ve Kanada'nın dünya ithalatında payları ise sırası ile %3.91 ve %0.6 oranındadır (Aktaş ve diğ., 2009).

Ülke grupları itibariyle Avrupa Birliği içerisinde Almanya dünyanın en büyük fındık ithalatçı ülke konumundadır. Dünya fındık ithalatının yaklaşık %80'i Avrupa Birliği tarafından gerçekleştirilirken yaklaşık %30'u tek başına Almanya tarafından gerçekleştirilmektedir. Almanya'yı İtalya, Belçika ve İsviçre takip etmektedir. Son yıllarda Kanada'nın yaptığı çikolata ürünleri üretim yatırımının olumlu sonuçlar vermesiyle, Kanada da önemli bir alıcı durumuna gelmiştir (Babadoğan, 2008).

4.5. AB ve ABD'de Uygulanan Politikalar

Fındık, Ortak Tarım Politikası kapsamında desteklenmekte olup ödemler Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu (FEOGA) Garanti bölümünden finanse edilmektedir (T.C.Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2012).

Birlik üyesi ülkelerde sert kabuklu yemiş (fıstık, ceviz, badem ve fındık) üreticilerine 120,75 €/ha topluluk yardımı verilmektedir. Tüm sert kabuklu yemiş ürünleri için 800.000 ha'lık alan desteğe konu olabilmektedir. Ödemeden yararlanan en geniş alanın 568.000 ha ile İspanya'ya ait olduğu 130.100 ha ile İtalya'nın ikinci sırayı aldığı, fındık üretimi yapılan bir diğer ülke olan Fransa'da ise 17.300 ha alanın desteklerden yararlanabildiği bilinmektedir (T.C.Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2012).

Öte yandan, üye ülkeler, topluluk yardımına ek olarak, bir yılda hektar başına maksimum 120,75 EUR değerinde ulusal yardım da verebilmektedir. Ayrıca, çapraz uyum kapsamında çevrenin korunması adı altında üretim ve fiyat durumuna paralel olarak fındık üreticilerine ilave destekler de sağlanabilmektedir (T.C.Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2012).

Türkiye'nin en önemli tarım ürünlerinden olan fındık, sosyo-ekonomik açıdan da çok önemli özelliğe sahiptir. Öte yandan fındık, tarımsal ürün ihracatının %20'sini oluşturması nedeniyle ülkemize önemli bir döviz kaynağı sağlamaktadır (Yavuz ve diğ., 2005).

Türkiye'nin dışında fındık üreten ülkelerin çoğu, öz tüketime yönelik olarak üretim yapmaktadır. (Bayramoğlu ve Gündoğmuş, 2007).

Türkiye'nin fındık üretiminde ve ihracatında tekel konumunda olması, başta Almanya olmak üzere fındık ithalatçısı ülkeleri, Türkiye'ye alternatif, tedarikçi ülke arayışları içerisine girmesine neden olmuştur. Bu durumun uzun vadede dünya fındık piyasasında Türkiye'nin etkisini azaltacağı ve stok oluşmasına neden olacağı tahmin edilmektedir (Bayramoğlu ve Gündoğmuş, 2007).

AB, sert kabuklu meyve üreticilerine sunacakları projeler kapsamında, üretici birlikleri aracılığıyla yapısal destekler ve pazarlama yardımları sağlayarak özellikle İtalya, İspanya, Yunanistan, Fransa ve Portekiz'de fındık üretimini artırmayı hedeflemektedir. En önemli fındık ithalatçısı olan Almanya Türkiye'nin dışında alternatif üretici ülkeler oluşturmaya çalışmaktadır. ABD üretimi artırma amaçlı her yıl 5 bin adet fındık fidanı yetiştirerek üreticilere dağıtmakta ayrıca verim ve kaliteyi artırmaya yönelik araştırmaları desteklemektedir. Öte yandan AB, topluluk kökenli fındığı üçüncü ülkelere satan ihracatçılara, fındığın uluslararası fiyatları ile topluluk fiyatları arasındaki farkı ihracat iadesi olarak vermekte ve diğer ülkelerin fiyat avantajını ortadan kaldırmaya ve ihracatı teşvik etmeye çalışmaktadır (Oral, 2006).

4.6. Türkiye’de Uygulanan Politikalar

Türkiye’de fındık üretiminin en uygun alanlarda yapılması ve üretimin talepteki gelişmelere göre yönlendirilmesini düzenlemek amacıyla, 16.06.1983 tarihinde 2844 sayılı Fındık Üretimini Planlanması ve Dikim Alanlarının Belirlenmesi Hakkında Kanun çıkarılmıştır. Bu kanun ile devlet planlı bir fındık politikası uygulanması için gerekli hukuki altyapıyı oluşturmuş ancak, kanunda tanımlanan karar ve yönetmelikler öngörülenden çok sonra gerçekleşmiştir.

Kanunda, fındık üretimi yapılacak alanların, kalite özellikleri ile arazi kullanma kabiliyet sınırları dikkate alınarak Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren altı ay içinde Bakanlar Kurulu’nca belirlenecek alanlarla sınırlandırılacağı, konu ile ilgili olarak yayımlanacak yönetmelikte yeni fındık dikim alanlarının tespit ve ilanı ile yeni fındık bahçesi tesisine veya yenilenmesine izin verilme usul ve esaslarının düzenleneceği hüküm altına alınmıştır (T.C.Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü,2012)

Ülkemizde zaman zaman tescile ve asgari ihrac fiyatı uygulamasına tabi tutulan fındık 1983 yılından bu yana serbest ihracat kapsamında bulunmakta ve işlenmiş fındıkların büyük bir kısmı ihracat iadesinden yararlanırken işlenmemiş natürel fındıklar Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu (DFIF) primi kesintisine tabi tutulmaktadır (Akova, 2005).

Uygulanan politikalarla fındık geleneksel üretim bölgesi olan Ordu, Giresun ve Trabzon dışına da taşmış, Çarşamba, Terme, Bafra, Adapazarı ve Düzce ovalarına da ekilmiştir. Böylelikle arz fazlası meydana gelmiş, üretim-tüketim dengesi bozulmuştur (Sobutay, 2006).

Organik üretim yolu ile üretilmiş ürünler, sağlıklı yaşam arayışları çerçevesinde özellikle gelişmiş ülkelerde yaşayan tüketiciler tarafından daha çok tercih edilmeye başlanmıştır. Ülkemiz üreticileri bu alandaki potansiyeli değerlendirmeye başlamış olup, ilgili mevzuat da 1994 yılında Avrupa Birliği mevzuatı ile uyumlaştırılmıştır. Fındık üretiminde faaliyet gösteren firmalarımız da bu konuda aktif girişimlerde bulunmuş ve organik yollarla üretilmiş fındık hem ülkemiz hem de dünya pazarlarında yer almaya başlamıştır. 2006 yılı itibariyle toplam fındık üretiminin %1,06'sı organik yollarla üretilmiş ve toplam üretim 7.150 tona ulaşmıştır. Yine geçiş döneminde bulunan fındık miktarı da aynı yıl 985,08 ton olarak gerçekleşmiştir. Bu ürünlerin ihracatından 2006 yılında 8.95 milyon dolarlık bir gelir elde edilmiş ve organik fındık ile fındık ürünleri ağırlıklı olarak AB ülkelerine ihrac edilmiştir (Karbuş ve diğ., 2009).

4.6.1. Fındıkta Alternatif Ürün Projesi

Başlangıçta sadece Doğu Karadeniz Bölgesinde üretilen fındık, zamanla Batı Karadeniz Bölgesine doğru yayılmıştır. Fındık alanlarının genişlemesinde, devletin fındığa alım garantisi vermesi ve bazı yıllar uygulanan yüksek destekleme fiyatlarının etkisinin büyük olduğu söylenebilir. Bu durum, fındık üretiminde zamanla arz fazlalığı sorununu ortaya çıkarmış ve sürekli artan fındık arzı, özellikle 1980 yılından sonra önemli miktarda fındık stoklarının oluşmasına sebep olmuştur (Alkan ve Kılıç, 2007).

Devlet, fındık üretiminin uygun alanlarda yapılmasını sağlamak amacıyla, 1983 yılında 2844 sayılı “Fındık Üretim Planlanması ve Dikim Alanlarının Belirlenmesi Hakkındaki Kanun”u çıkartmıştır (Resmi Gazete, 1983).

1983 yılında çıkarılan 2844 sayılı fındık alanlarının sınırlandırılması ile ilgili kanun fındık üretiminin uygun alanlarda yapılması amaç edinmiş fakat çeşitli sebeplerle uygulaması yapılamamıştır (Bozoğlu, 1999).

Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren, izin alınmadan yeni fındık bahçelerinin kurulması ve belirlenen alanlar dışında mevcut fındık bahçelerinin yenilenmesi yasaklanmıştır. Ayrıca, Kanun ile belirlenen alanlar dışında fındık üretimi yerine başka ürünlerin yetiştirilmesini teşvik etmek için, 2844 Sayılı Yasanın 6. Maddesi ile 4733 Sayılı Yasanın 7. Maddesi hükmüne göre çıkarılan 5495 Sayılı “Fındık Üretiminin Planlanması ve Dikim Alanlarının Belirlenmesi ile Fındık Yerine Alternatif Ürün Yetiştirmeyi Tercih Eden Üreticilerin Desteklenmesine ve Bu Üreticilere Teknik Yardım Sağlanmasına Dair Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” yürürlüğe konulmuştur (Resmi Gazete, 2003):(Alkan ve Kılıç, 2007).

Tarım sektöründe başlatılan yapısal uyum çalışmalarını desteklemek amacıyla Dünya Bankası ile yapılan görüşmeler neticesinde, 12.07.2001 tarihinde Tarım Reformu Uygulama Projesi İkraz Anlaşması imzalanmıştır. Proje kapsamına, fındık üretiminden vazgeçerek alternatif ürün yetiştirecek üreticilere destek sağlanması da alınmıştır (T.C.Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2012).

Sökülen fındık alanına önerilen alternatif ürünü eken veya diken üreticiye, fındıktan elde ettiği ortalama net gelir ile yeni ektiği veya diktiği alternatif ürünün ortalama net gelir farkının iki katı tutarında bedel ödenmesi ve bahsi geçen ödemelerin finansmanının uluslararası finans kuruluşlarından sağlanan doğrudan mali kaynak ve/veya kredi yoluyla sağlanması hususları hüküm altına alınmıştır (T.C.Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2012).

Fındık ürününde ülkemizde bugüne kadar uygulanan fiyat merkezli politikalar sonucu; ülkemizdeki fındık alanları aşırı genişlemiş, üretim-tüketim arasındaki marj giderek artmış, Ülkemizde arz fazlası stoklar oluşmuş, kamuya olan yük yıldan yıla artmıştır (T.C.Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2012).

2009/15201 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile ortaya konulan Yeni Fındık Stratejisinde ruhsatlı alanlarda üretim yapan fındık yetiştiricilerimize “Alan Bazlı Gelir Desteği”, ruhsatsız alanlarda fındık yetiştiriciliği yapanlara ise alternatif ürünlere

geçmeleri halinde “Telafi Edici Ödeme” yapılması kararlaştırılmıştır (T.C.Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2012).

Son olarak, 2011/1424 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile, Artvin’in Hopa ve Murgul, Sakarya’nın Kaynarca, Bartın’ın Ulus, Kastamonu’nun Doğanyurt ve Samsun’un Alaçam, Asarcık, Atakum, Bafra, Canik, İlkadım, Ondokuzmayıs, Tekkeköy ve Yakakent İlçeleri de fındık üretimine izin verilen alanlara dahil edilmiştir (T.C.Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2012).

Türkiye’nin fındık ihracatı ve iç tüketimi yılda 450 bin ton civarında kabuklu fındığa eşdeğer gelmektedir. Yıllık ortalama üretim 550 bin ton civarında olduğundan, her yıl 100 bin ton civarında üretim fazlası bulunmakta ve bu üretim fazlalığının gelecek yıllarda ihraç şansının olmamasından ötürü fındık yağı için ayrılması ya da ekonomik değeri olmayan amaçlarla kullanılması, her yıl bütçeye büyük yük getirmektedir. Bu amaçla, alternatif ürün yetiştiriciliği hedeflenmiş ve Karadeniz bölgesinde 16 bin hektarlık düz alanda yetişen 28 bin ton fındık uygulama alanı seçilmiştir. Alternatif Ürün Projesinden yararlanan üreticilerin gelir kayıplarının önlenmesi amacıyla dekara 65\$ söküm, 135\$ girdi-bakım ve hasat ödemesi olmak üzere toplam 200\$ ödenmesi planlanmıştır (Yavuz, 2005).

4.7. Dış Ticaret Politikaları

Fındık ihraç edilirken farklı işleme seviyelerine bağlı olarak farklı standartlara uyması gerekmekte ve bu ilgililer tarafından kontrol edilmektedir (Bozoğlu, 1999). Bu standartlar Avrupa Birliği ve diğer ülkelerin üretim standartlarına göre hazırlanmıştır. Diğer bir uygulama da 1977 yılında başlayan ve fındık ihracatından kesilen Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu (DFİF) kesintisidir. Fındık ihracat fonu olarak da adlandırılan bu kesinti, natürel fındık için 1987 yılına kadar kg başına ortalama 1\$ olmuş ve bu tarihten sonra aşamalı olarak düşerek 1997 yılında 0,08\$ olmuştur. Ayrıca fındığın iç ve dış piyasada tanıtımının finansmanında kullanılmak üzere FOB (Free on Board) ihracat bedelinin %0,4’ü kadar tanıtım fonu kesintisi uygulanmaktadır. Türkiye’ye yapılacak olan fındık ithalatında ürünün çeşidine göre %23 ile %65 arasında vergi uygulanmaktadır (Yavuz ve diğ., 2005).

Dünya’da fındık yetiştirilen ülkeler iki grupta toplanmaktadır. Birinci gruptaki ülkeler üretim potansiyeli bilinen, dünya piyasalarına fındık arz eden ülkeler Türkiye, İtalya, İspanya ve ABD’dir. İkinci grup ise dünya piyasasında daha az söz sahibi olan diğer üretici ülkelerdir. Özellikle Azerbaycan ve Gürcistan gibi Karadeniz ekolojisine çok yakın ekolojiye sahip ülkeler 1990 yılından itibaren fındık bahçesi tesis etmeye başlamışlardır (Yalçın, 2003).

Son yıllarda Avrupa Birliğine üye ülkelerin sert kabuklu meyve üreticilerine yaptığı destekler ile İtalya, İspanya, Yunanistan, Fransa ve Portekiz gibi ülkelerde fındık üretimi artırılmak istenmektedir. Ayrıca Almanya izlediği politikalarla Arjantin, Azerbaycan, Gürcistan gibi ülkelerde fındık üretimi için sağladığı mali desteklerle teşvik etmekte olup, Türkiye’nin bu piyasadaki üstünlüğünü kırmaya çalışmaktadır. (Topçuoğlu, 2006).

Türkiye Dünya fındık fiyatlarının belirlenmesinde ve oluşan iç piyasa fındık fiyatlarında etkin rol oynamaktadır. İhraç fiyatlarının yüksek olması durumunda, en büyük rakiplerimiz İtalya ve İspanya, AB’nin sağladığı destekler ve nakliye avantajlarını sayesinde daha düşük fiyatla satış yaparak stoklarını eritmektedirler. Devir stokları genelde Türkiye’de oluşmaktadır (TMO, 2010).

Türkiye ekonomisinde önemli bir yere sahip olan ve 400.000 fındık işletmesinin geçim kaynağı olan fındık, aynı zamanda Türkiye ihracatında da önemli bir yere sahiptir (Kızıltan ve Yalçın, 2010).

Dünya fındık ihracatı; üretici ülkelerin üretim miktarları, destekleme alım fiyat politikaları, pazarlama stratejileriyle tüketici ülkelerin talep yapılarındaki gelişmelerin etkisiyle şekillenmekte ve bu kriterler dikkate alınarak, Türkiye'nin gelecek dönemlerde izlemesi gereken, üretim, fiyat ve ihracat politikasının daha dikkatli belirlenmesi gerekmektedir (Berber,1996).

5. DÜNYA'DA FINDIK ÜRETİMİ YAPAN ÜLKELERİN İSTATİSTİKSEL KARŞILAŞTIRMASI VE YORUMLANMASI

Dünyada fındık üretimi her yıl iklim koşullarına bağlı olarak dalgalanmalar göstermektedir. Son 10 yıllık dönemde yoğunluğu artarak deva eden iklim değişikliği etkilerinin fındık üretimine de yansıdığı görülmektedir. Dünya'da fındık üretimi için en uygun iklim koşullara sahip olması ve ürettiği fındığın kalitesiyle isim yapmış Türkiye üretimde lider ülke olarak dünya fındık arzının büyük bölümünü tek başına gerçekleştirmektedir. Türkiye'nin gerçekleştirdiği üretim değerlerine baktığımızda istikrarlı bir üretim profili çizdiğini söylemek mümkündür. Türkiye 2008 yılında en yüksek üretim değerine ulaşmış ve 800.791 ton fındık üretimi gerçekleştirerek, toplam dünya üretiminin %75,31'ini gerçekleştirmiştir. İtalya Türkiye'den sonra en önemli fındık üreticisi ülke olarak öne çıkmaktadır. Yıllar boyu üretimini geliştirerek sürdürmüş ve üretimini arttırmaya yönelik çalışmalara önem vermiştir. İspanya 2000'li yıllarda Dünya'nın en önemli 3. fındık üreticisi olmasına karşılık 2000'li yılların sonuna gelindiğinde bu istikrarını koruyamamıştır. Bunun sebeplerinden biri fındık bahçelerinde üretimi olumsuz etkileyen hastalıkların olması ve bu hastalıklarla mücadelede başarısız sonuçlar alınması, diğer sebep ise üretim maliyetlerinin yüksek olmasıdır. İspanya'dan sonra üretimde 4. büyük ülke olan ABD, İspanya'da yaşanan üretim azalışı ile birlikte üretim tekniklerini geliştirerek 2010 yılında 51.900 ton fındık üretimi gerçekleştirerek İtalya'dan sonra en büyük 3. üretici ülke olmuştur.

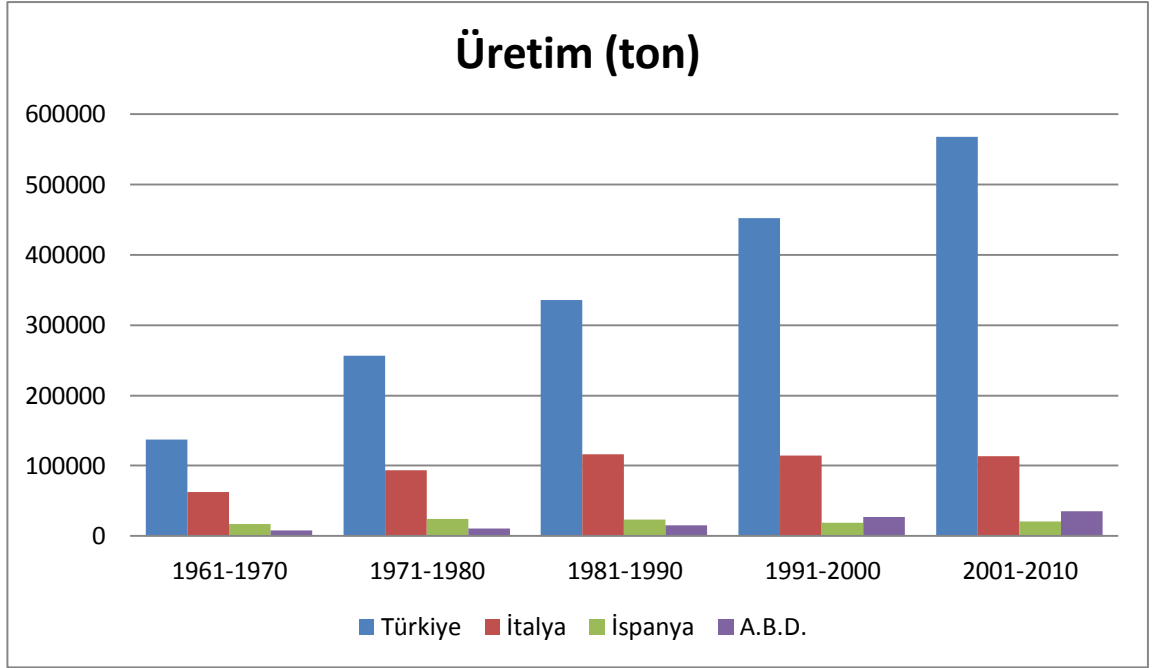
Üretimde önemli role sahip dört ülkenin ardından iklimsel özellikleri Türkiye ile benzerlik gösteren ve fındığın yetişme koşulları için uygun toprak özelliklerine ve topografik yapıya sahip Gürcistan ve Azerbaycan son dönemde fındık üretiminde önemli artışlar göstermiştir. Özellikle 2000'li yılların ortalarına gelindiğinde üretimde görülen artış önemli boyutlara ulaşmıştır. İran, Çin ve Fransa'da daha çok kendi iç tüketimine yönelik üretim yapmakta olup fındık ihracatında önemli bir role sahip değildirlir.

Tablo.5.1. Ülkelere Göre Son 10 yılda Gerçekleşen Üretim Miktarları (ton)

Ülkeler	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Türkiye	625000	600000	480000	350000	530000	661000	530000	800791	500000	600000
İtalya	117000	119458	83292	143356	87879	142109	128231	111841	104900	93600
İspanya	26711	26552	12559	26919	23027	24810	16134	24330	10500	15100
Amerika Birleşik Devletleri	44910	17690	34380	34019	25038	37195	33568	29030	42640	51900
Gürcistan	11375	13901	14820	8327	16393	23500	21200	18700	21800	28800
Azerbaycan	15945	16120	19895	5491	27986	24625	27462	27745	30430	29194
İran	11749	12000	5794	15384	17889	18000	22716	13843	14299	24300
Çin	11000	12000	13000	14000	13500	14000	15000	16000	18000	19500
Fransa	3959	5412	3710	6456	4459	6083	5371	5155	8825	8288
Yunanistan	2755	2430	2160	2532	1799	1683	1497	2300	1500	1300
Belarus	1218	1477	1574	977	1210	1024	1052	1093	1169	1200
Rusya Federasyonu	1650	1100	800	497	615	750	800	719	806	800
Özbekistan	1454	1100	1000	813	908	976	1087	1123	1098	1100
Tacikistan	1100	800	1000	813	908	1200	1000	1010	1108	1100
Moldova	850	800	1036	1032	770	621	581	791	300	300
Kırgızistan	1161	1161	1100	894	1810	2420	3242	3000	3290	3300
Portekiz	573	619	596	502	382	440	400	418	438	300
Hırvatistan	600	400	500	452	818	912	1240	1289	1384	3333
Moğolistan	300	320	300	334	369	388	464	310	363	390
Macaristan	168	124	127	94	89	68	79	98	69	144
Kamerun	100	100	100	100	100	100	100	105	107	120
Tunus	44	40	47	52	40	40	40	40	40	60
Ukranya	33	17	18	20	13	10	10	20	10	20
Kıbrıs	50	30	30	40	41	32	40	38	50	48
Polonya			2320	2278	3061	2637	3470	3434	3055	4000
Bulgaristan			15	20	23	52	17	20	23	8
Slovenya			93	96	97	73	115	52	236	99
Romanya				16	13	10	3	6	11	14
Danimarka				7	7	7	5	7	5	10

Kaynak: FAO

Son on yıldaki üretim değerleri incelendiğinde son yıllarda Polonya'nın da fındık üretimine başladığı ve üretime yeni başlamasına karşılık fındık üretiminde deneyimli olan Fransa ve Rusya gibi üretici ülkelerin üretim değerlerine yaklaştığı görülmektedir. İspanya'nın fındık yetiştiriciliğinde karşılaştığı sorunlar fındık üretimine yansımış ve 2010 yılı itibari ile toplam 15.100 ton fındık üretimi gerçekleştirerek fındıkla son dönemde ön plana çıkmış olan Gürcistan ve Azerbaycan'ın gerisinde kalmıştır. Fransa'da fındık üretimi için yapılan yatırımlar ve desteklemeler sonuç vermiş ve üretim değerleri artmıştır. 2010 yılında yaptığı toplam 8.288 ton fındık üretimi ile 2000'li yılların başındaki üretimine nazaran önemli bir gelişme göstermiştir.

Şekil 5.1. Fındık Üreticisi Dört Büyük Ülkenin Üretim Değerleri

Kaynak: FAO

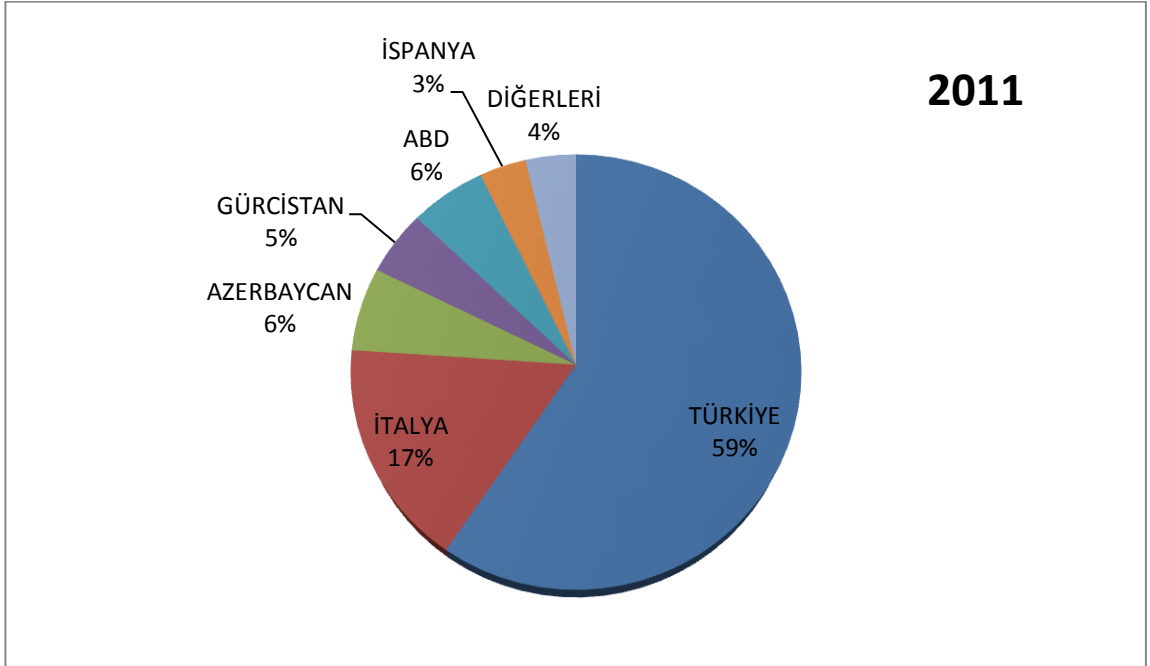
Dünya fındık üreticisi en önemli 4 ülkenin fındık üretim miktarlarını yıllara göre incelediğimizde Türkiye yıllar boyu üretiminde sürekli yükselen bir grafik seyretmiştir. Fakat bu üretim fazlalığının esas kaynağını üretim alanlarının fazlalığının oluşturduğu bilinmektedir. İtalya ve İspanya'nın üretim değerleri Türkiye'ye nazaran ortalama bir üretim seyri izlemektedir. ABD fındık üretimine başladığı dönemden itibaren sürekli olarak kendini geliştirmiş ve üretimini arttırarak 2010 yılı sonunda dünya üretiminin %5,84'ünü gerçekleştirmiştir. İspanya fındık bahçelerinde yaşanan hastalıkların etkisiyle üretim alanlarında yaşanan azalışlar üretimini de etkilemiş ve üretim miktarı azalmıştır. 2010 yılı itibariyle dünya fındık üretiminden aldığı pay %1,70'de kalmıştır.

Dört önemli üretici ülkeye ilaveten fındığın dünyada daha da yaygınlaşması ve tanınması ile fındığa olan ilginin artması sonucunda birçok ülke fındık üretimi için çalışmalar başlatmıştır. Bu ülkeler arasında son dönemde üretim oranını önemli ölçüde arttırarak dünya üretiminde pay sahibi olan Azerbaycan ve Gürcistan üst sıralarda yer almaktadır ve sırası ile 2010 yılı üretim miktarları 29.194 ton ve 28.800'dür. Böylece dünya üretiminden aldıkları pay %3,29 ve %3,24'dür. İran ve Çin'de fındık üretiminde

önemli atılımlar gerçekleştirerek üretim miktarlarını 15.000 ton'un üzerine yükseltmişlerdir.

Son dönemlerde fındık yetiştiriciliği yapılan ülkelerin sayısındaki artışların bir sebebi de Türkiye'nin piyasadaki monopol yapısının değiştirilmek istenmesi olarak yorumlanabilir. Özellikle fındık ithalatçısı ülkeler verdikleri destekleme teşvikleri ile fındık üretimini yaygınlaştırılmasını sağlayarak Türkiye'nin üretim ve ihracat liderliğini değiştirme yönünde yeni stratejiler üretmektedir.

Türkiye 2011 yılında 430.000 ton fındık üretimi yaparak ve bir önceki yıla göre üretiminde %24 değer kaybetmiştir. İtalya 120.000 ton üretim ile %17, Azerbaycan 45.000 ton ile %6, Gürcistan 35.000 ton ile %5, ABD 41.000 ton üretim ile %6 ve İspanya yaptığı 25.000 ton fındık üretimi ile toplam dünya üretiminden %3 üretim payı almıştır.

Şekil 5.2. 2011 Yılı Dünya Fındık Üretimi (Kabuklu/Ton)

Kaynak: INC (International Nut Council) <http://www.nutfruit.org/en/>

Tablo 5.2. Dünya’da Fındık Hasat Edilen Alanlar (ha)

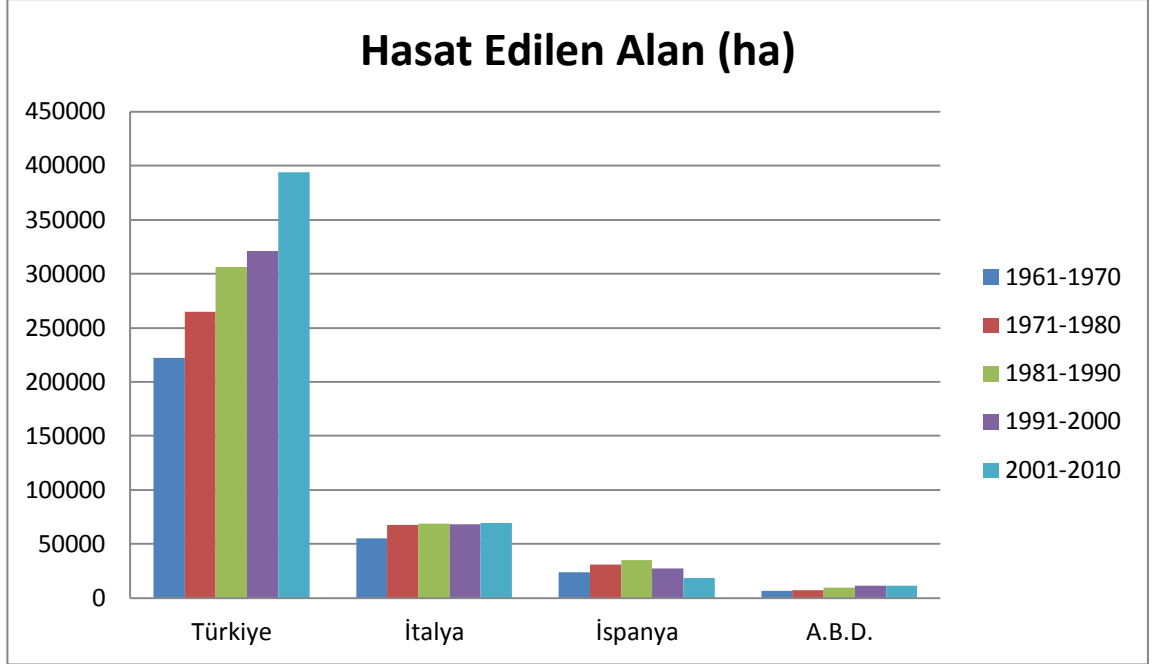
Ülkeler	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Türkiye	345448	350296	368357	393000	389696	392860	433920	412468	421108	432439
İtalya	68419	68742	68113	67506	67743	69685	72314	71050	70100	70500
İspaya	22534	22397	21583	20590	20343	19937	16802	15411	13500	13800
Azerbaycan	17328	17646	17812	17971	18228	17379	19994	21577	22193	22691
Amerika Birleşik Devletleri	11736	11817	11331	11493	11453	11453	11574	11493	11493	11700
İran	10554	10600	7763	18158	19478	19500	19735	20105	20466	21000
Çin	7000	8000	7407	6222	4741	8500	9000	8804	10500	10300
Gürcistan	4969	4915	5500	4600	9000	13000	12000	10000	12000	15000
Fransa	2318	2393	2426	2576	2642	2953	2916	3351	3572	3834
Kırgızistan	1589	1589	1600	1614	2300	3200	4500	4856	4995	5000
Yunanistan	1200	1000	1000	800	749	717	652	800	600	400
Rusya Federasyonu	1145	1000	600	588	602	619	854	864	826	800
Belarus	1075	1063	1190	1113	1139	1171	1616	1634	1562	1600
Özbekistan	1064	1103	1108	1114	1138	1042	1206	1288	1326	1300
Tacikistan	804	818	826	833	845	806	927	1000	1029	800
Portekiz	629	627	627	626	585	527	500	527	527	400
Moldova	446	800	794	733	899	889	967	1012	400	400
Moğolistan	300	290	295	300	297	291	292	320	314	310
Hırvatistan	400	405	420	500	800	900	1246	1877	2000	4000
Ukranya	97	94	76	30	30	30	30	30	40	20
Macaristan	101	86	104	111	120	90	88	103	99	161
Kıbrıs	55	50	87	87	90	92	85	80	31	19
Tunus	40	40	40	49	51	52	48	49	50	40
Polonya			1637	1651	2638	2241	3100	3131	2663	3500
Slovenya			32	32	32	32	43	43	52	57
Bulgaristan			120	106	255	376	702	700	601	171
Kamerun						100	102	100	110	120
Danimarka				6	6	6	6	6	6	6
Romanya				5	12	10	1	5	11	15

Kaynak: FAO

Son 10 yılda hasat edilen fındık alanlarını incelediğimizde üretim lideri olan ülkemiz fındık dikim alanlarına paralel olarak en yüksek hasat alanına sahip ülkedir. 1960’lı yıllardan beri İran’da fındık üretimi yapıldığı bilinmekte bununla beraber bazı araştırmalara göre fındığın İran’dan dünyaya yayıldığı savunulmaktadır. İran’da fındık hasat alanlarının büyük olmasına karşılık üretimde ve verimlilikte çok başarılı ABD, Gürcistan ve Azerbaycan’ın gerisinde kalmıştır. Gürcistan’ın fındık hasat alanlarına bakıldığında 2005 yılından sonra fındık üretim alanlarının artırılması ile hasat alanları da büyümüş ve 15.000 ha alan ile ABD’nin önüne geçmiştir.

FAO verilerine göre, dünya fındık üretim alanlarını içinde en büyük payın yine ülkemize ait olduğu görülmektedir. Dünya fındık üretim alanları içerisindeki payımız

yaklaşık %75 seviyelerinde olup, ikinci sıradaki İtalya’da ise bu oran %10 düzeyindedir. Son yıllarda fındık üretiminde yeni teknikler deneyerek hem üretim hem de dekara verimlilik açısından başarılı tarımsal çalışmalar yapan ülkelerinde listeye eklenmesi ile fındık üretimi yapan ülke sayısı günden güne artmaktadır.

Şekil 5.3. Fındık Üreticisi Dört Büyük Ülkenin Hasat Alanları (ha)

Kaynak: FAOSTAT

Fındık üretiminde lider olan 4 ülkenin fındık hasat alanlarını 10’ar yıllık periyotlar halinde incelediğimizde Türkiye’de fındık üretim alanlarının 1960’lı yıllardan itibaren genişleyerek sürekli artış gösterdiği görülmektedir. İtalya’nın hasat alanları Türkiye’ye nazaran daha doğrusal bir grafiğe sahiptir. İspanya’da 80’li yıllarda hasat alanları en yüksek değerlerine ulaşmış 90’lı yıllardan itibaren düşüşe geçmiştir. Bu duruma fındık üretim maliyetlerinin yüksek olması ve İspanya’da fındık bahçelerinde yaşanan fındık yanıklığı hastalığı sebebiyle bahçelerin zarar görek birçok fındık ağacının sökülmesinin etkisi çok büyüktür. ABD’nin fındık üretiminde yakaladığı istikrarlı artışı hasat alanlarına da yansımış ve üretim alanlarında istikrarlı bir artış grafiği gözlemlenmektedir.

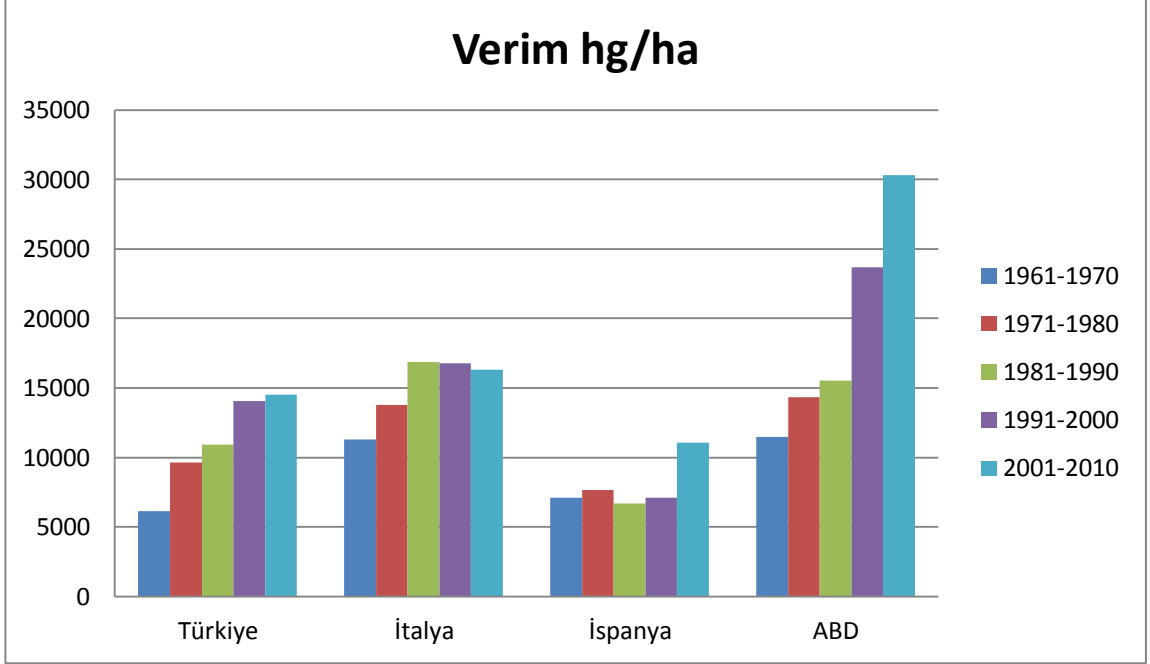
Tablo 5.3. Dünya Toplam Verimlilik Değerleri (Hg/Ha)

Ülkeler	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Gürcistan	22892	28283	26945	18102	18214	18077	17667	18700	18167	19200
Fransa	17079	22616	15293	25062	16877	20599	18419	15383	24706	21617
Macaristan	16634	14419	12212	8468	7417	7556	8977	9515	6970	8944
Hrvatistan	15000	9877	11905	9040	10225	10133	9952	6867	6920	8333
Yunanistan	22958	24300	21600	31650	24019	23473	22960	28750	25000	32500
Amerika Birleşik Devletleri	38267	14970	30342	29600	21862	32476	29003	25259	37101	44359
Çin	15714	15000	17551	22501	28475	16471	16667	18174	17143	18932
İtalya	17101	17378	12229	21236	12972	20393	17733	15741	14964	13277
Moldova	19058	10000	13048	14079	8565	6985	6008	7816	7500	7500
Türkiye	18092	17128	13031	8906	13600	16825	12214	19415	11873	13875
Belarus	11330	13895	13227	8778	10623	8745	6510	6689	7484	7500
Tacikistan	13682	9780	12107	9760	10746	14888	10787	10100	10768	13750
Rusya Federasyonu	14410	11000	13333	8452	10216	12116	9368	8322	9758	10000
Özbekistan	13665	9973	9025	7298	7979	9367	9013	8719	8281	8462
Tunus	11000	10000	11750	10612	7843	7692	8333	8163	8000	15000
İran	11132	11321	7464	8472	9184	9231	11511	6885	6987	11571
İspanya	11854	11855	5819	13074	11319	12444	9602	15787	7778	10942
Moğolistan	10000	11034	10169	11133	12424	13333	15890	9688	11561	12581
Portekiz	9110	9872	9506	8019	6530	8349	8000	7932	8311	7500
Azerbaycan	9202	9135	11169	3055	15353	14169	13735	12859	13712	12866
Kıbrıs	9091	6000	3448	4598	4556	3478	4706	4750	16129	25263
Kırgızistan	7306	7306	6875	5539	7870	7563	7204	6178	6587	6600
Ukranya	3402	1809	2368	6667	4333	3333	3333	6667	2500	10000
Slovenya			29063	30000	30313	22813	26744	12093	45385	17368
Polonya			14172	13798	11603	11767	11194	10968	11472	11429
Bulgaristan			1250	1887	902	1383	242	286	383	468
Romanya				32000	10833	10000	30000	12000	10000	9333
Danimarka				11667	11667	11667	8333	11667	8333	16667
Kamerun						10000	9804	10500	9727	10000

Kaynak: FAOSTAT

Fındık üreticisi ülkelerin verimlilik açısından üretimleri değerlendirildiğinde en yüksek verimliliğin Amerika Birleşik Devletleri'ne ait olduğu görülmektedir. Kullanılan modern yetiştirme teknikleri ile hektara en yüksek verim bu ülkede alınmaktadır. Türkiye dünyada ki en fazla üretim payına sahip olmasına rağmen uygulanan tekniklerin diğer ülkelere göre geleneksel olması ve fındık bahçelerinin yaşlı oluşu verimliliğini önemli ölçüde etkilemektedir. Ayrıca üretim planlaması olarak da fındık yetiştiriciliği geleneksel yöntemlerle sürdürülmektedir. Gürcistan, Fransa ve Yunanistan'ın fındık ihracatında önemli bir paya sahip olmamalarına rağmen son dönemlerde uyguladıkları kültürel işlemler ve çalışmalarla fındık ekili alanlardan alınan üründen kazanılan verim yüksek olmaktadır. Ayrıca uygulanan modern mekanizasyon teknikleri ile üretim kayıplarını en aza indirgeyerek verimlilik arttırılmaktadır. Özellikle Gürcistan son dönemde üretimini arttırması ve verimlilik olarak da ekili alanlarından aldıkları yüksek

verimle ilerleyen yıllarda fındık yetiştiriciliğinde önemli bir yere sahip olacağını göstermektedir. Gürcistan'ın verimlilik değerlerinin yüksek olmasının sebeplerinden biride fındık bahçelerinin Türkiye'de olduğu gibi uzun yıllardır fındık yetiştiriciliği yapılan ülkelerin bahçelerinden genç olmasıdır. Gürcistan'ın üretim geçmişi incelendiğinde 1992 yılında üretime başlamış ve yıldan yıla üretimini arttırmıştır.

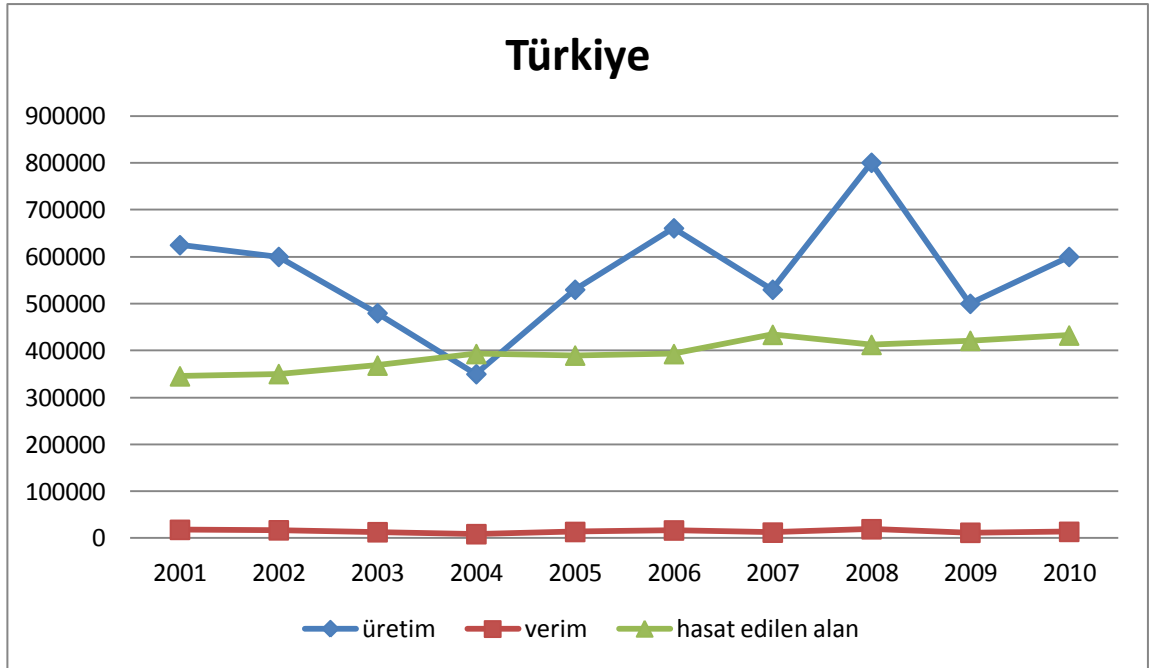

Şekil 5.4. Fındık Üreticisi Dört Büyük Ülkenin Verimlilik Değerleri (Hg/Ha)

Kaynak: FAOSTAT

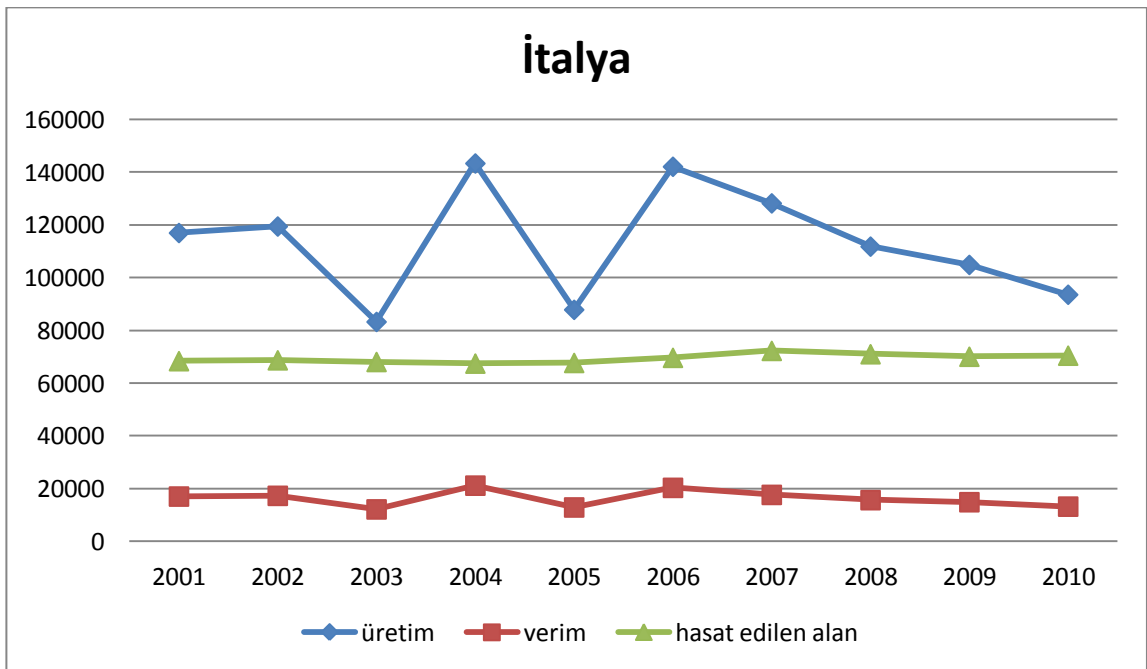
ABD dört büyük üretici ülke içerisinde en yüksek verimlilik değerlerine sahiptir. Verimlikte ki bu başarısının ana sebeplerini, ar-ge çalışmalarına süreklilik göstermesi ve üretim tekniklerinde modern mekanizasyon uygulamaları oluşturur. Fındık üretiminde ve buna bağlı olarak hasat alanlarında yaşanan artış fındıktan alınan verimliliği de önemli miktarda arttırmıştır. Türkiye ise üretimde ve ihracatta dünya lideri olmasına karşılık verimlilikte dünya sıralamasında gerilerde kalmaktadır. Kontrolsüz fındık yetiştiriciliği sebebiyle fındık üretim alanları sürekli artmakta ve gerekli bakım işlemleri uygulanmadığından fındık dikim alanlarının istenilen düzeyde verim alınamamaktadır. Ayrıca çok uzun yıllardan beri fındık üretiminin yapıldığı Türkiye'de fındık bahçelerinin yaşlı oluşu, bahçelerde fındık ocaklarının sık dikilmiş oluşu da verimliliği önemli ölçüde olumsuz etkilemektedir.

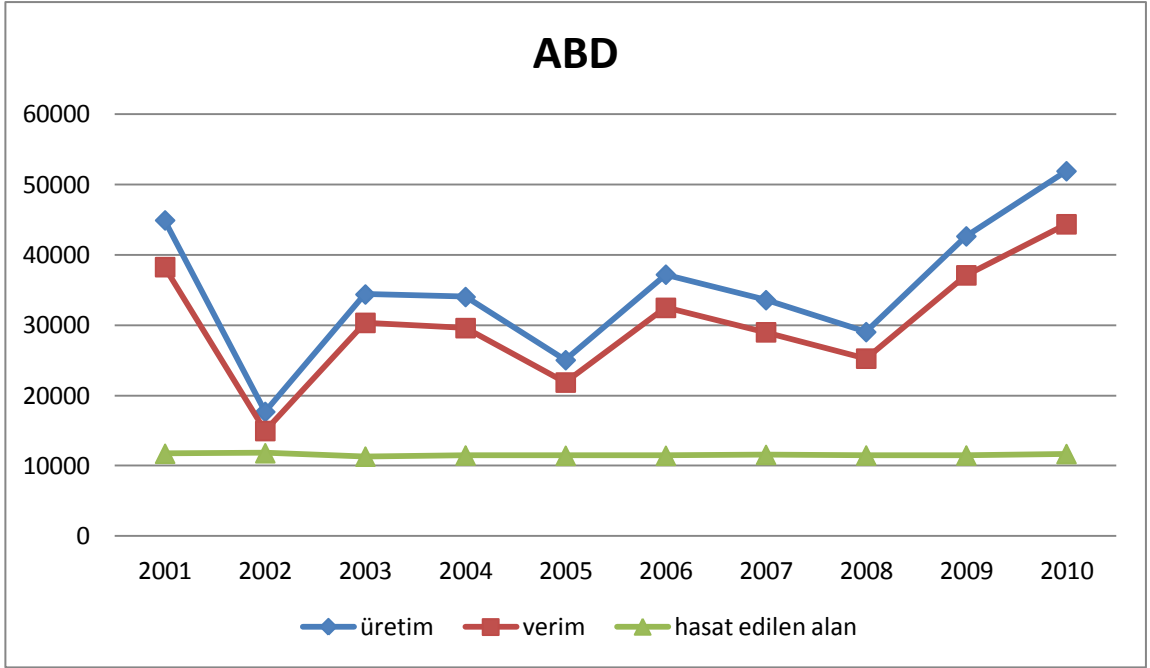
Şekil 5.5. Türkiye’de Verimlilik

*Tablo 5.1,5.2 ve 5,3’den alınan veriler ile hazırlanmıştır.

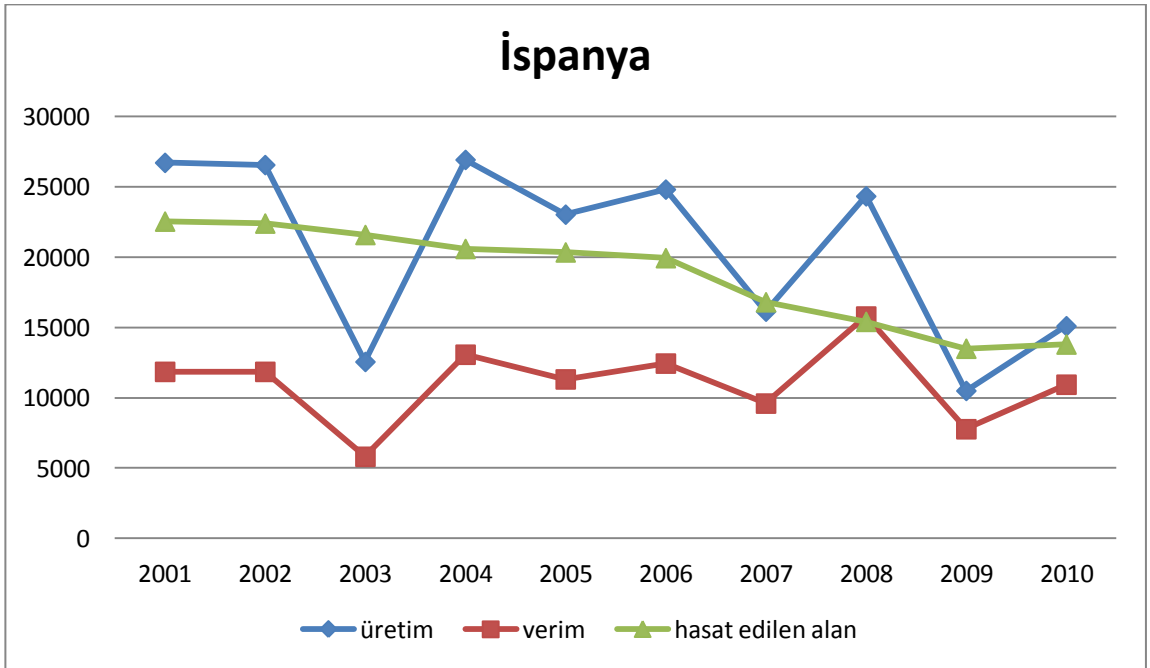
Şekil 5.6.İtalya’da Verimlilik

*Tablo 5.1,5.2 ve 5,3’den alınan veriler ile hazırlanmıştır.

Şekil 5.7. ABD’de Verimlilik

*Tablo 5.1,5.2 ve 5,3’den alınan veriler ile hazırlanmıştır.

Şekil 5.8. İspanya’da Verimlilik

*Tablo 5.1,5.2 ve 5,3’den alınan veriler ile hazırlanmıştır.

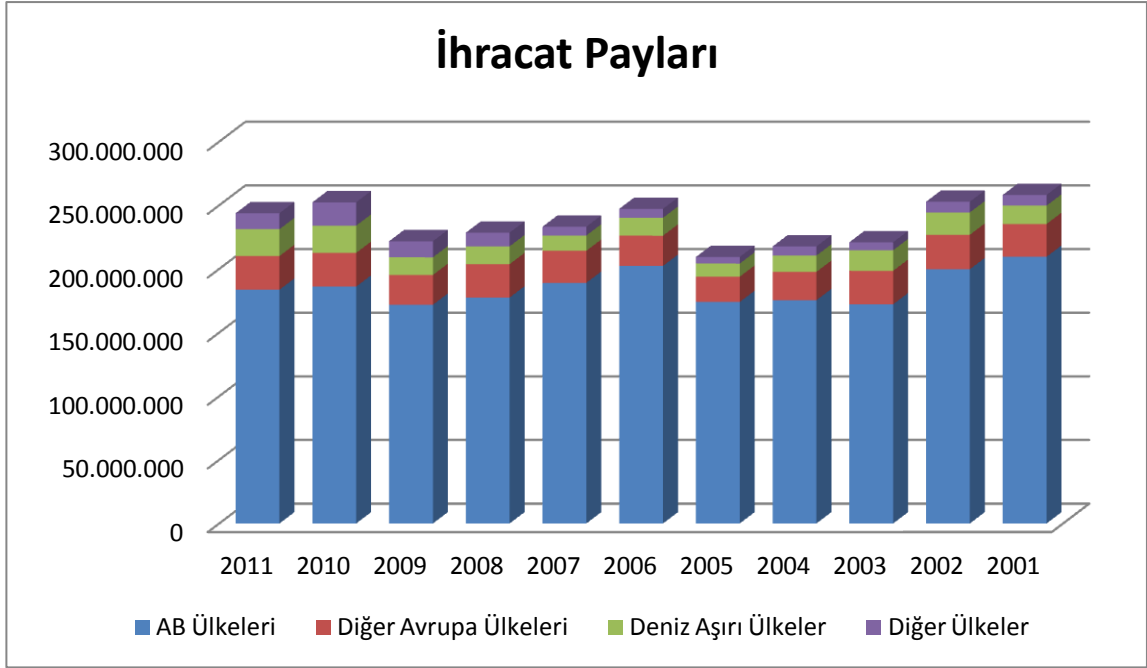
Tablo 5.4. Dünya Fındık İhracat Miktarları (ton)

Ülkeler	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Türkiye	112129	174728	157595	136648	134557	131770	158583	140117	134663	128702
İtalya	14691	10938	22926	26677	19513	14936	7364	20139	14582	14789
İspanya	5326	3727	4022	4920	3293	5637	2032	2914	1941	3248
Gürcistan	6958	3771	3510	5219	3692	9464	11534	11087	5740	14366
Azerbaycan	6518	4203	7131	9121	3078	10822	7150	10023	6304	12135
Avusturya	3730	1737	518	278	366	402	312	1081	254	551
Almanya	3257	2716	3199	4875	2955	2759	3054	4070	3991	3363
Amerika Birleşik Devletleri	2033	1533	795	4086	2807	4991	2022	1788	2261	1391
Fransa	1147	1184	2723	3806	1426	1599	1019	1425	958	1047
Hollanda	984	2084	2874	2937	1547	2055	2933	2943	2021	1983
Belçika	724	646	1726	1252	1107	459	226	308	487	508
Çek Cumhuriyeti	448	253	219	150	170	270	282	375	345	712
Rusya Federasyonu	377	55	4	10	7	5	5	1	20	0
Çin-Hong Kong SAR	185	618	1444	681	341	337	432	234	147	164
Birleşik Krallık	135	62	80	286	169	660	476	388	553	346
Çin	123	9	0	11	0	50	2	0	0	0
Yunanistan	110	247	154	423	211	155	355	583	223	229
Danimarka	91	219	253	224	135	65	61	44	99	119
İsviçre	82	292	127	108	134	51	93	169	264	177
Polonya	48	108	335	52	33	69	57	60	32	68

Kaynak: FAOSTAT

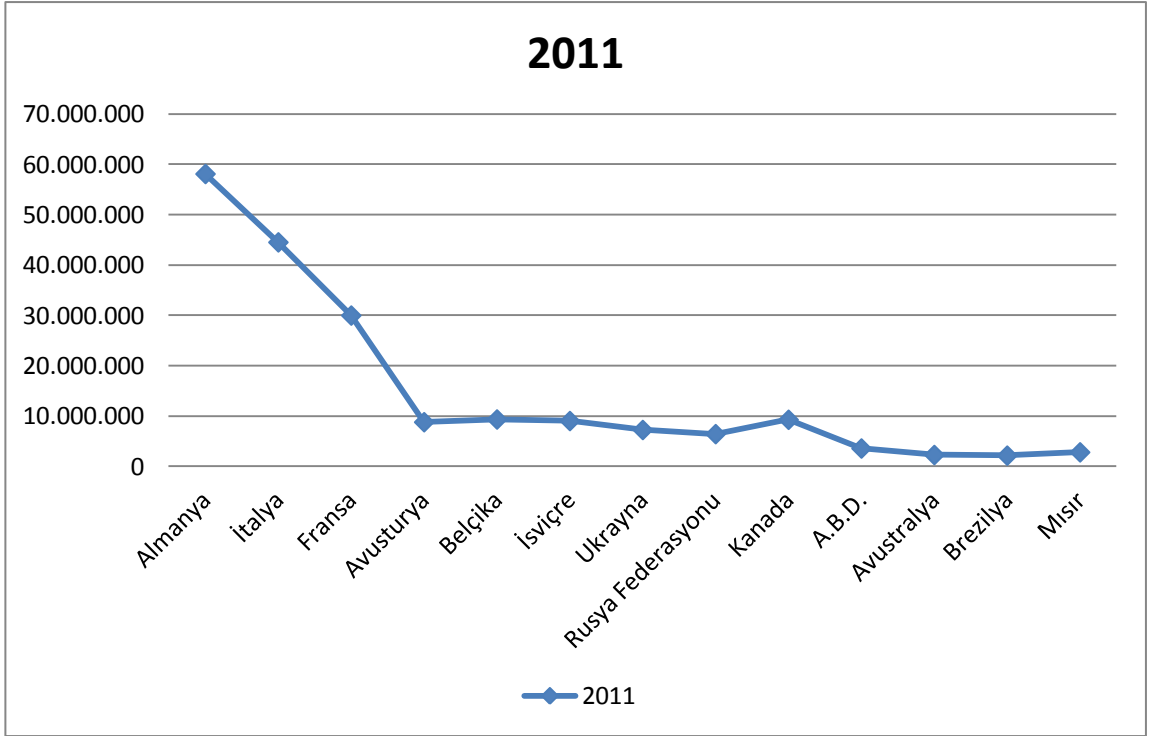
Türkiye dünyanın en fazla fındık üretimi yapan ülkesi olup aynı zamanda fındık ihracatında da dünya lideridir. Türkiye 2009 yılında toplam 128.702 ton fındık ihracatı yaparak dünya ihracatın %70'ini gerçekleştirmiştir. Türkiye'yi 14.789 ton ve %8 pay ile İtalya izlemektedir. Son yıllarda üretim değerlerinde önemli yükselişi olan Gürcistan ve Azerbaycan ise sırasıyla 14.366 ton ve 12.135 ton fındık ihracatı ile dünya ihracatından %7,8 ve %6,6'lık paylar almışlardır.

Türkiye'nin en fazla ihracat yaptığı ülkeler AB üyesi ülkelerdir. 2011 yılında 183.647.70 kg ile toplam fındık ihracatının %75,34'ünü AB üyesi ülkelere gerçekleştirmiştir. Bunun en büyük sebebi ise çikolata ve şekerleme sanayinin bu ülkelerde yer almasıdır. Toplam ihracatın %10,85'i Diğer Avrupa Ülkelerine, %8,66'ısını Deniz Aşırı Ülkelere ve kalan %5,15'i Diğer ülkelere yapılmıştır. Türkiye yaklaşık 100 ülkeye fındık ihracatı yapmaktadır ve en fazla fındık ihraç ettiği ülkeler (2011 verileri ile) sırasıyla Almanya (%24), İtalya (%18), Fransa (%12)'dir. Bu ülkelere ek olarak Avusturya, Belçika, İsviçre, Kanada, Ukrayna ve Rusya Federasyonu da fındık ihracatımızda önemli paya sahiptirler.

Şekil 5.9. Türkiye'nin İhracat Yaptığı Ülkelerin İhracat Payları
Kaynak: FTG

Türkiye fındık ihracatının geneline bakıldığında en büyük payı Avrupa Birliği üyesi ülkelerinin aldığı görülmektedir. Bunun esas sebebini dünyada fındık tüketiminin tamamına yakın kısmının çikolata ve şekerleme sanayinde ham madde olarak kullanılmasıdır. Ayrıca Türkiye'den ihraç edilen fındığı tekrar işleme suretiyle ihracat yapan ülkelerde AB ülkeleridir. Almanya'da fındık üretimi olmamasına rağmen re-export yolu ile ithal ettiği fındığı modern işleme teknikleri kullanarak tekrar ihraç etmesi ülkeye önemli bir ihracat geliri sağlamaktadır. Tablo 5.4'de yer alan verilerden ulaşılan sonuçlara göre ABD dünyanın önemli üretici ülkesi olmasına karşılık üretiminin iç piyasaya dönük olması ve ancak tüketimini karşılıyor olması sebebiyle ihracat payının düşük olduğu sonucuna ulaşılır.

Şekil 5.10. Türkiye'nin 2011 Yılında En Fazla İhracat Yaptığı Ülkeler

Kaynak: FTG (<http://www.ftg.org.tr/>)

Türkiye'nin en fazla ihracat yaptığı ülkeler 2011 yılı ihracat değerlerine göre %23,85'lik pay ile Almanya, %18,27 pay ile İtalya, %12,31 pay ile Fransa, %3,84 pay ile Belçika'dır. %21,25'lik payı oluşturan ülkeler ise Avusturya, İsviçre, Kanada, Ukrayna, Rusya Federasyonu, ABD ve Brezilya'dır.

INC'nin açıkladığı 2010 yılı ihracat verilerine göre dünyada toplam 597.353 ton fındık ihracatı yapılmıştır. Bu ihracatın %84'ünü Türkiye, %5'ini İtalya, %3'ünü Azerbaycan kalan %8'lik kısmı diğer ülkeler tarafından yapılmıştır.

Tablo 5.5. Dünya Fındık Piyasası Net İhracat Değerleri (1000 \$)

Ülkeler	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Türkiye	366737	486086	361003	409229	737370	1207480	726668	657223	778965	710844
İtalya	51251	39879	64118	89437	110533	118997	55779	136267	104943	88596
İspanya	17314	9841	10341	12552	17900	45882	11874	16481	12257	14759
Gürcistan	18895	9569	6026	11446	16814	68958	54012	63739	27476	63409
Azerbaycan	15000	9612	13816	20436	9956	84214	43826	51069	30119	52437
Avusturya	13155	5472	1637	1156	2157	3800	2209	7084	2218	3183
Almanya	11336	8802	8990	16071	16849	24136	22466	30560	30807	22764
Amerika Birleşik Devletleri	5871	4112	2490	9007	9972	14561	6207	9656	15110	6317
Fransa	3925	4003	7262	10975	7071	14405	6896	9635	6778	5902
Hollanda	3619	7160	7735	8368	7906	18408	16800	18017	14024	11094
Belçika	2757	2678	4709	3724	5933	4304	1850	2023	3615	2761
Çek Cumhuriyeti	1556	902	585	415	1134	2430	2167	2611	2615	3760
Rusya Federasyonu	1123	180	16	44	15	10	13	11	174	2
Çin-Hong Kong SAR	357	983	1125	440	489	588	1373	1247	806	847
Birleşik Krallık	493	265	312	903	999	1656	2841	2613	4412	2720
Çin	58	24	0	10	0	137	8	0	0	0
Yunanistan	572	677	474	1542	1051	1276	872	1900	1511	1060
Danimarka	481	611	735	636	731	957	921	545	950	955
İsviçre	224	878	379	322	792	399	782	988	1791	984
Polonya	173	343	911	128	165	648	382	448	327	389

Kaynak: FAOSTAT

Tablo 5.5’de fındık üretimi yapan ülkelerin son 10 yıldaki ihracatından kazandıkları ihracat değerlerine yer verilmiştir.

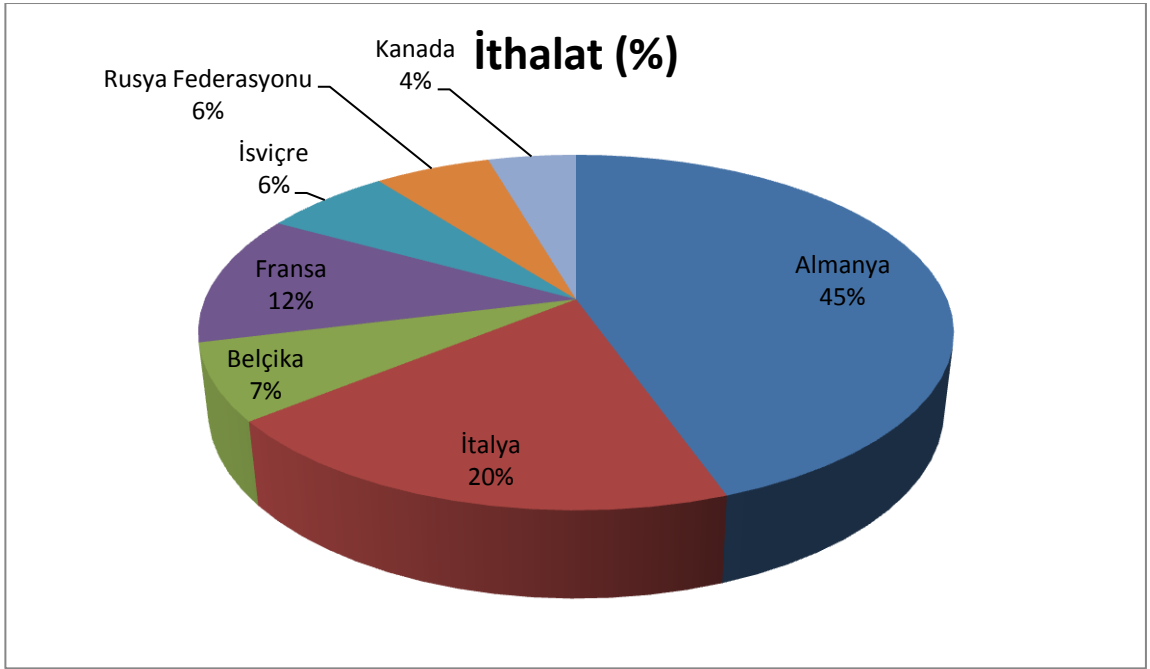
Tablo 5.6. Dünya Fındık İthalat Miktarları (ton)

Ülkeler	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Almanya	71257	82986	67889	54474	47570	37646	42009	61157	65021	68953
İtalya	27505	28952	42058	35439	24693	35499	37095	29650	25535	30308
Belçika	14000	13023	14817	15529	14398	17344	16745	13840	13151	10786
Fransa	13528	18395	20092	22582	10606	7011	7571	7604	16674	18377
İsviçre	11848	13560	11399	10899	11321	11130	10481	10496	10308	10102
Avusturya	7367	5415	3987	3828	4193	3510	3019	3269	2741	3304
Amerika Birleşik Devletleri	4561	5354	6309	5906	4281	3971	5111	3713	4616	2184
İspanya	4234	5091	5745	6020	5812	3773	3929	4328	3874	5134
Yunanistan	3645	4146	3749	3808	3035	2112	2952	2502	2588	2391
Polonya	3567	5242	5434	4252	5230	6162	7134	7548	6447	2319
Hollanda	3183	3311	4375	4299	3099	3060	3183	3876	2559	2700
Rusya Federasyonu	2957	5040	3989	4993	8929	7052	8478	11356	13235	9202
Birleşik Krallık	2353	2306	2444	2512	2111	2159	2239	2200	1570	1614
Mısır	2001	2457	2194	959	1423	1041	1052	1209	2636	2282
Brezilya	1992	1849	1870	1647	2259	2536	2485	3028	3033	3119
Danimarka	1958	1985	1506	1707	1420	1328	1321	1599	1321	1818
Avustralya	1648	1990	2235	2379	2261	2192	2606	2313	2298	1783
Çek Cumhuriyeti	1166	1431	1833	1641	1135	934	1481	1578	1468	1901
Kanada	1095	1140	1200	1263	1775	1844	2794	7330	7738	6978
Norveç	934	1094	1204	1168	1272	1114	1114	1260	1293	904
Türkiye	419	498	1924	971	775	1275	2438	2051	1769	1502

Kaynak: FAOSTAT

Dünya fındık ithalatı incelendiğinde en yüksek ithalatın Avrupa'da yer alan ülkeler tarafından yapıldığı sonucuna varılmaktadır. Bunun en büyük sebebi Avrupa'nın çikolata ve şekerleme sanayisinin oldukça gelişmiş olmasıdır. En büyük fındık ithalatçısı ülke Almanya'dır. Dünya'da yapılan toplam ithalattan aldığı pay 2009 yılı itibari ile %33,51'dir. İtalya Almanya'dan sonra en fazla ithalat yapan ülkedir. Dünya üretiminde 2. sırada yer alan İtalya ürettiği fındığın büyük kısmını ihraç etmekte, ithal ettiği fındığın bir bölümünü de yeniden işleyerek re-export yapmaktadır. İtalya fındık ithalatının büyük bölümünü Türkiye'den yapmakta ve ithal ettiği fındığı gıda sanayinde kullanmaktadır. Türkiye'de yetişen özgün ve kaliteli fındık çeşitlerin İtalya'da yetişmek için uygun şartların olmaması da İtalya'nın Türk Fındığı'na olan talebinde süreklilik sağlamaktadır. 2009 yılında İtalya'nın fındık ithalat payı %14,73'dür.

Belçika'da Almanya gibi Türkiye'den yüksek miktarda fındık ithal etmekte ve ithal ettiği fındığı re-export yapmaktadır. Fındık ithalatına 2000 yılında başlayan Belçika'nın 2009 yılı itibariyle dünya ithalatından aldığı pay %5,24'dür. ABD kendi ürettiği fındığın büyük çoğunluğunu iç piyasasında tüketmesinden dolayı iç talebini karşılamak için fındık ithalatı yapmaktadır.

Şekil 5.11. Dünya Fındık İthalatı

*Tablo 5,6'dan alınan veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

INC'nin beyan ettiği 2010 yılı verilerine göre Dünya'da toplam 392.972 ton fındık ithalatı yapılmıştır. En yüksek ithalatı 80.422 ton ile İtalya gerçekleştirmiş ve dünya ithalatında ki %20,46'dır. İtalya'yı sırasıyla Almanya (%15,80), Fransa (14,20) ve Rusya (%5,60) izlemektedir.

Tablo 5.7. Dünya Fındık Piyasası Net İthalat Değerleri (1000 \$)

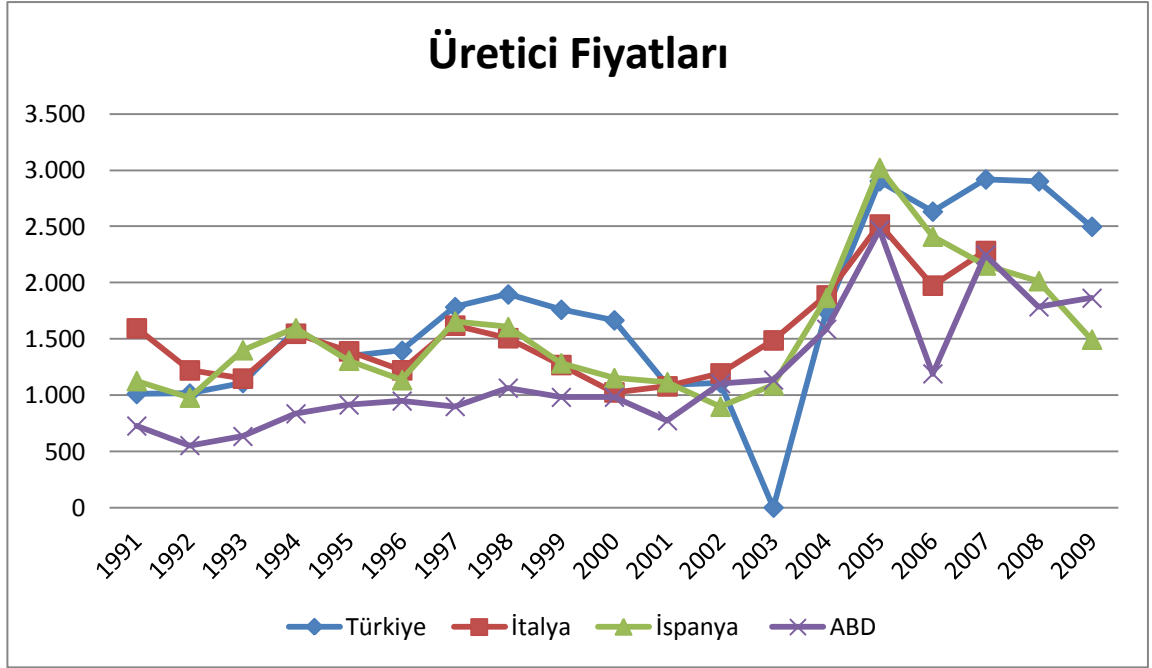
Ülkeler	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Almanya	229351	247538	168692	159415	251890	313315	272538	422377	459512	421072
İtalya	92038	76651	97782	114919	130298	290924	270359	209901	175629	187670
Belçika	47115	42330	40211	43543	70316	154212	109379	82491	89668	57935
Fransa	45534	55055	50393	74674	56332	59213	49741	44244	116035	103829
İsviçre	40995	45139	33304	32023	58122	100435	73952	66995	74617	54350
Avusturya	25291	16228	10420	11106	23360	30727	19437	21334	17478	17221
Amerika Birleşik Devletleri	16991	18459	17353	17848	22637	27911	30686	21742	27879	12709
İspanya	13795	14661	12856	16163	27852	30634	22712	26060	25755	25527
Yunanistan	8695	11725	8811	11386	17228	19100	16204	16700	15513	12592
Polonya	10111	12723	13155	12420	28467	46565	52533	58645	47950	12349
Hollanda	9522	10232	10891	11407	16618	26306	19812	25382	17633	15318
Rusya Federasyonu	4894	7494	4204	3725	5929	9513	28027	44081	59543	40266
Birleşik Krallık	8093	7436	6605	7693	12487	19523	15478	14428	11179	9443
Mısır	5390	6152	4824	1808	2890	3100	2832	3403	17294	8692
Brezilya	7257	6134	4652	4675	11091	17987	20552	20960	21292	21603
Danimarka	7048	6471	4125	5217	9676	14208	9875	11911	13477	11486
Avustralya	5259	6794	6027	6797	11190	17519	18704	15122	15416	10993
Çek Cumhuriyeti	3826	4134	4001	4975	6571	8017	7281	10526	8213	9589
Kanada	3749	3698	3424	3642	6997	8360	20154	51677	57428	50054
Norveç	3240	3489	3261	3268	6858	10837	8028	7989	9090	5045
Türkiye	1445	1590	5207	2486	4002	11137	20186	12072	13208	8341

Kaynak: FAOSTAT

Tablo 5.8. Dünya Fındık Üretici Fiyatları (USD/ton)

Ülkeler	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
İran	2721.0	1314.3	1441.8	1667.2	2085.6	2298.3	2883.9	5333.3	6607.3
Gürcistan	2443.3	2337.8	2612.3	3082.1	3409.8	1158.6	1916.4	1167.8	1866.7
Rusya Federasyonu	2410.6	2558.0	2984.5	4066.7	4536.4	4923.5	6095.1	7210.4	4343.3
Kıbrıs	1865.9	1801.3	2125.8	2350.3	3306.8	3707.4	4582.0	5051.5	4776.4
Yunanistan	1828.5	1537.2	1869.3	2134.5	2609.4	2846.6	3616.3	3880.5	4106.4
Fransa	1146.5	1219.0	1542.3	2064.5	2477.7	1945.0	2593.2	2937.9	15320.3
İsrail	1136.7	949.5	1318.2	1183.6	1054.1	1034.9	1113.1	1089.7	992.6
İspanya	1115.6	897.8	1089.1	1866.2	3022.2	2411.1	2154.5	2015.3	1494.6
Türkiye	1090.5	1108.1	1263.2	1745.0	2903.2	2633.2	2919.8	2902.9	2498.7
İtalya	1078.8	1194.1	1487.9	1888.1	2518.8	1975.1	2283.2		
Azerbaycan	1069.5	1056.5	1108.6	1181.6	2559.6	3351.6	3027.5	2551.1	1766.7
Portekiz	892.7	945.8	1055.7	1554.1	1968.3	1613.8	2078.4	1843.2	1977.1
Makedonya	847.1	904.9	1082.7	1202.7	1218.4	809.8	903.0	1636.7	1880.6
A.B.D.	773.0	1102.0	1135.0	1587.0	2469.0	1190.0	2249.0	1786.0	1863.0
Hırvatistan	519.6	550.7	646.4	706.4	730.5	841.5	926.8	1167.3	1518.0

Kaynak: FAOSTAT

Şekil 5.12. Fındık Üreticisi Dört Büyük Ülkenin Üretici Fiyatları
*Tablo 5.8’de yer alan veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

Dünya fındık üreticileri arasında fındık üretim fiyatlarının en yüksek olduğu ülke Fransa’dır. 2009 yılı itibariyle fındığın Fransa için maliyeti 15.320\$’dır. Şekil 5.12’de yer alan 4 büyük üretici ülkenin üretim fiyatlarının birbirine yakın olduğu görülmektedir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Fındık özellikle Karadeniz Bölgesi'nde bulunan tarımsal işletmeler ve çiftçiler için çok önemli bir tarımsal ürün ve gelir kaynağıdır. Türkiye'nin dünyada fındık sektöründe edindiği lider konumu itibariyle de fındık yetiştiriciliğinde uygulanan teknikler, üretim potansiyeli ve devletin fındık üzerinde uyguladığı yaptırımlar sektörü yakından ilgilendirmektedir.

Fındık üretiminde uygulanan üretim teknikleri ülkelere göre çeşitlilik arz eder ve buna bağlı olarak fındıktan elde edilen verim üretim alanlarına göre dalgalanmalar göstermektedir. Türkiye'de uygulanan dip sürgünleri ile çoğaltım ve daldırma teknikleri üretimde olumlu sonuçlar vermesine karşılık fındık bahçelerinin kuruluşunda izlenen teknikler fındık üretiminde verimliliğe olumsuz etkilerde bulunmaktadır. İtalya ve İspanya'da Avrupa'nın genelinde de fındık üretiminde yaygın olarak kullanılan iyi kalitede fındık fidanlarının seçilerek aşılama ve daldırma yöntemi kullanılmaktadır. Bu fidanlar seçilirken seçilecek fidanların kalitesi, kökeni ve sertifikalı olması önem taşımaktadır. Titizlikle seçilen anaçlardan elde edilen yeni fındık ağaççıkları ile tesis edilen bahçelere çoğunlukla tek dal dikim sistemi uygulanmaktadır. Bu sistemle fındığın meyve vermeye başlamasından hasat dönemine kadar uygulanacak tüm bakım ve mekanizasyon teknikleri kolaylaşmakta böylece üretim kayıpları en aza indirgemektedir. ABD'de uygulanan modern üretim teknikleri sayesinde üretim verim dengesi maksimum seviyededir. ABD'de de İspanya'da olduğu gibi fındık yanıklığı hastalığı fındık üretimine önemli zarar getirmiştir. Fakat ABD hastalıktan zarar gören bahçelerini yenileyerek geliştirdiği üretim teknikleri ile yeni fındık bahçeleri kurmuş ve verimliliğini önemli ölçüde arttırmıştır. İspanya önemli fındık üretici ülkeler arasında yer almasına karşılık fındık üretimine verilen önem ve üretimin gelişmesine yönelik çalışmalar diğer ülkelere nazaran daha azdır. Bu sebeple fındık üretiminde son 10 yıl

içinde önemli gelişmeler gösteren Gürcistan ve Azerbaycan fındık üretiminde ve verimlilikte İspanya'nın değerlerine yaklaşmışlardır.

Türkiye'nin üretiminin yüksek oluşu fındık ihracatı için olumlu olmasına karşılık iç piyasada birçok soruna sebebiyet vermektedir. Üretim alanlarının kontrolsüz biçimde artması arz fazlalığı sağlamakta ve verimli arazileri de kapsayarak özellikle Karadeniz Bölgesinde tarımı tek tip ürüne doğru kaydırmaktadır. Üretim fazlalığına karşılık tarım politikalarında ihracat fiyatları için istikrarlı bir tutum elde edilmemiştir. Bu sebeple fındık ihracatından istenilen düzeyde döviz girdisi sağlanamamaktadır.

Ayrıca Türkiye'nin fındık tüketimi yüksek üretim oranına karşılık oldukça azdır. Fındık fiyatlarının yüksek oluşu ve yeterli miktarda tanıtımının yapılmaması da üretim fazlalığı sebebiyle oluşan stokların azaltılmasında etkili olamamaktadır.

Ülkemizde fındık üretimine izin verilen alanların dışında yer alan arazilerde toprak yapısına ve ülkenin ihtiyaçlarına göre belirlenen tarımsal ürünlerin yetiştiriciliğine yer verilmesi ve çiftçilerin bu doğrultuda yönlendirilmesi ile fındıkta yaşanan arz fazlalığı sorununa önlem alınmasını sağlar.

Fındık pazarının genişlemesi, tüketimin artması ve yaygınlaşması için fındık tanıtımına ağırlık verilmelidir. Ülkemizin fındık ihracatı için yeni pazarlar bulması özellikle ihracatın az olduğu deniz aşırı ülkeler hedef seçilerek fındığın tanıtımının yaygınlaştırılması, üretim fazlalığı sonucunda oluşan stoklarında azaltılmasında faydalı olabilir.

Dünya ticaretinde fındık ihracatındaki üstünlüğümüzün uzun vadede sürdürülebilir kılmak için gıda güvenliği ve kalitesi unsuru hakkında fındık üreticileri için eğitim seminerleri düzenlenmeli ve ihracattan kazandığımız gelirlerin arttırarak ülkeye sağlanan döviz girişinin arttırılması bakımından iyi tarım uygulamaları (EUREPGAP), HACCP gibi gıda güvenliğinin önemini vurgulayan araçlar ile ISO 9000 gıda güvenliği ve kalite yönetim sistemlerinin yaygınlaştırılarak daha kaliteli ve verimli üretim yapılması adına tarımsal işletmeler bilgilendirilerek üretimin bu doğrultuda gerçekleşmesi sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

ALBISU, L.M., SENGUL, S. ve MEZA, L. (1999). *The Spanish Nut Sector at a Crossroad*. Unidad de Economía Agraria, Servicio de Investigación Agroalimentaria Diputación General de Aragón, P.O. Box 727, 50080 Zaragoza, Spain

ANADOLIEV, G., (1975). *Vegetatif Propagation of the Cultivated Hazel by grafting on Turkish Hazel*, *Ovoschhaistvo*, 55 (11):39-42. Opitna Stantsiya, Krdzhali, Bulgaria.

ANGELI, L. ve SENNI, S. (1995). *Aspetti Strutturali del Tessuto Produttivo Corilicolo Nella Provincia di Viterbo*. Centro studi sull'Economia del Nocciolo, Quadern Noo . 2, Viterbo.

ANNANIA, G. ve AIELLO, F. (1999). *The nut sector in Italy: Not a success story*. Dipartimento de Economia Politica, Università della Calabria 87030 Arcavata di Rende (CS), Italy.

ATTALLA, L. (1983). *Commercio Con l'estereo Delle Nocciuolo*, Atti Del Convegno Internazionale Sul Nucciuola, Avellino, Italy.

AYDIN, Ş. (1999). *Bartın Yöresi Fındık Bahçelerinde Arazinin Eğim Düzeyi Farklılığının Bazı Kalite Özellikleri Üzerine Etkiler*. Bartın: ANADOLU, J. Of AARI 9 (2) 1999, 60 – 71 MARA

AYFER, M., UZUN, A. ve BAŞ, F., (1986). *Türk Fındık Çesitleri*. Ankara. Karadeniz Fındık ve Mamulleri İhracatçıları Birliği Yayınları, 95 s.

AYFER, M., (1984). *Dünya'da ve Türkiye'de Fındık*. İstanbul: Türkiye Ekonomisinde Fındığın Yeri ve Önemi Semineri, İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayınları.

BACCHETTA, L., BERNARDINI, C., DI STEFANO, G., PELLICCIA, O., CAVICCHIONI, G., DI BONITO, R. (2005). *Molecular Characterization by Raps Markers and Micropropagation of Italian Hazelnut Cultivars*. *Acta Hort.* 686:99–104.

BARON, L.C., RIGGERT, C. ve STEBBINS, R.L. (1985). *Growing hazelnuts in Oregon*. Oregon State University Extension Service, OR. Extension circular 1219.

BERGAMİNİ, A., (1970). *Prove di Innesto Sul Nocciolo ed Osservazioni: Istotomiche sur Processi Della Sadatura e Dall'ay Tecchimento, Estxato da L'informatere Agrario-Verona, Italy.*

BERGAUGNAUX, F., GERMAIN, E. ve SARRAQUIGNE, P. (1978). *Le Noisetier Production et Culture*, Paris, France.

BOCCACCI, P., BOTTA, R., ve ROVIRA, M. (2008). *Genetic Diversity of Hazelnut (Corylus avellana L.) Germplasm in Northeastern Spain*. Hortscience 43(3):667-672, 2008.

BOZOĞLU, M. (2001). *Econometric Analysis Of Hazelnut Productivity in Ordu and Giresun Provinces*, Turkey. Acta Hort., 556: 125-129.

BOZOĞLU, M. (1999). *Türkiye'de Fındık Piyasalarını Geliştirmeye Yönelik Alternatif Politikalar Üzerinde Bir Araştırma*, Ankara. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi).

BOZOĞLU, M. (1996). *Türkiye ve Dünya Fındık Piyasalarındaki Gelişmeler*. Ankara: Ankara Üniv. Ziraat Fak, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Semineri.

BÜLBÜL, M. ve TANRIVERMİŞ, H. (1999). *Türkiye'de Ekolojik ve Geleneksel Fındık Üretiminin Ekonomik Yapısı ve İhracat Potansiyeli*. Samsun: Karadeniz Bölgesinde Tarımsal Üretim ve Pazarlama Sempozyumu, Büyük Otel Samsun, Karadeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü Yayınları, ISBN:975-407-043-1, Yılmaz Ofset, (1999), Sayfa No:144-156.

CARTER, J. F. (1978). *Sunflower Science and Technology*. USA: pp. 113, 407, 462, 463. American Society of Agronomy, Crop Science Society of Amer., Inc., Publishers, Madison, Wisconsin.

ÇALIŞKAN, T. ve KOÇ, N. (2002). *Fındığın Daldırma Yöntemiyle Çoğaltılması Üzerine Araştırmalar*. Alatarım 2002. 1(1): 6-12.

ÇETİNER, E. (1976). *Karadeniz Bölgesi Özellikle Giresun ve Çevresinde Tombul Çeşidi Üzerinde Seleksiyon Çalışmaları ile bunları Tozlayıcı Yuvarlak Tiplerin Seçimi Üzerine Araştırmalar*. İzmir: Bastırılmamış Doktora Tezi.

DENİZ, E. (2009). *Fındık Sektör Raporu*. Karadeniz: Avrupa İşletmeler Ağı-Karadeniz. Devlet Planlama Teşkilatı. (2001). *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Gıda Sanayi Özel İhtisas Komisyon Raporu (Fındık İşleme Sanayi)*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı, Yayın No: 2634.

DEMİR, T. (1997). *Samsun İlinde Yetiştirilen Fındıkların Seleksiyonu Üzerine Bir Ön Araştırma*, Samsun: Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

DOĞANAY, H. (1995). *Türkiye Ekonomik Coğrafyası*. İstanbul: Öz Eğitim Yay. No: 6 (2. Baskı).

- DÖLEKOĞLU, T. (2002). *Türkiye’de Fındık*. TEAE Sayı :1 Nüsha: 3 Aralık 2002.
- ERDEM, S. (2004). *Fiskobirlik ve Fındık*. Giresun 3. Milli Fındık Şurası, s. 116-119.
- ERDOĞAN, V. (2004). *Amerika Birleşik Devletlerinde Fındık Üretimi ve Türkiye Açısından Önemi*. Üçüncü Milli Fındık Surası (10-12 Ekim 2004), s.386.
- FİDAN, H. ve ŞAHİNLİ, M.A. (2010). *Profit Level And Price Fixing In Hazelnut Production. The Journal of Animal & Plant Sciences, 20(2), 2010, Page: 117-122* ISSN: 1018-7081
- HACİİBRAHİMOĞLU, A. (2000). *Fındık Üretimi, Sorunları ve Bazı Öneriler*. Trabzon: Trabzon Ticaret Borsası Dergisi, Sayı No:3, Sayfa No:16.
- HUMMER, K.E. (2001). *Historical Notes On Hazelnuts İn Oregon*. International Congress on Hazelnut Acta Hort. 556: 25-28.
- INFANTAS, M.T. (2003). *Dehydration of Fruits and Vegetables*.Tunusia. Financial support by the Commission of the European Union under MEDA programme is acknowledged (Thematic Network ICA3-C5-2000-30004)
- İSLAM, A. (1998). *Doğu Karadeniz Bölgesi’nde Fındık Tarımı*. Ankara: Doğu Karadeniz Bölgesi Tarımsal ve Sosyo Ekonomik Problemlerinin Çözümleri Sempozyum ve Paneli, Trabzon 1997, Ankara, (1998), Sayfa No:82-92.
- KARADENİZ, T. (1996). *İtalya’da Fındık Yetiştiriciliği İzlenimleri*. (Giresun). Fındıkçı Giresun Ziraat Odası Başkanlığı Yayın Organı. Yıl:1, Sayı: 4. 15 Mart 2006.
- KARADENİZ, T., BOSTAN, S.Z., TUNCER, C., TARAKÇIOĞLU, C. (2009). *Fındık Yetiştiriciliği*. Ordu: Ziraat Odası Başkanlığı Bilimsel Yayınlar Serisi Yayın No: 1 Baskı: Ordu Tribün Gazetesi.
- KARBUZ, F., ÖZTÜRK, İ. ve SAVAŞ, D.O. (2009). *Türkiye’de Üretilen Tarım Ürünleri ve Ekonomideki Yeri*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Ekonomik Ve Sosyal Araştırmalar Şubesi.
- KAŞKA, N. ve YILMAZ, M., (1987). *Bahçe Bitkileri Yetiştirme Tekniği (Çeviri)*. Adana: Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ders Kitabı No:52.
- KAYA, H. (2001). *Fındıkta Hasat Harman ve Depolama*. Giresun: T.C. Tarım ve Köyisleri Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Fındık Araştırma Enstitüsü Genel Müdürlüğü, s.5.
- KILAVUZ, F. H. ve ÇETİNER, K. S., (1992). *Fındığın Vegetatif Üretim Yöntemleri Üzerine Araştırmalar*. Giresun: Fındık Araştırma Enstitüsü Yayınları No:20.

- KIRAL, T., KASNAKOĞLU, H., TATLIDİL, F.F., FİDAN, H. Ve GÜNDOĞMUŞ, E. (1999). *Tarımsal Ürünler İçin Maliyet Hesaplama Metodolojisi ve Veri Tabanı Rehberi*. Ankara: Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Yayını, Proje Raporu 1999-13, Yayın No:37.
- KULAÇ, A. (1997). *Türk Fındık Piyasası ve Türk Fındığının Dış Talebinin Tahmini*, Yüksek Lisans Tezi. Trabzon, ss.4-34.
- KUTKAN, F. (2002). *Fındık Raporu*. Ankara. T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı.
- KÖKSAL, İ., (2002). *Türk Fındık Çesitleri*. Fındık Tanıtım Grubu Yayınları, s.84, Ankara.
- KÖKSAL, İ. ve Diğerleri (2004). *Türkiye Fındık İhracatının Değerlendirilmesi*. Giresun:Üçüncü Milli Fındık Surası Sonuç Bildirgesi Üçüncü Milli Fındık Surası. s.620.
- LAGERSTEDT, H.B. (1975). Filberts. p: 456-489. In: J. Janick and J.N. Moore (eds.). *Advances in Fruit Breeding* Purdue University Press, Indiana.
- LAGERSTEDT, H. B., (1970). *Filbert Propagation Techniques*. 61st Annual Report. Northern Nut Growers Association,inc. USA.
- MANZO, P., NİCOTRA, A., DAMÍANO,C., (1974). *Trials on the Propagation of Hazel by Stooling and by Layering* . Italy: Annali Dell'Istituto Sperimantale Per la Frutticoltura 5,51-61, Rome.
- MEHLENBACHER, S.A. ve OLSEN, J. (1997). *The Hazelnut Industry In Oregon, USA*. Acta Hort. 445: 337-345.
- MEHLENBACHER, S.A. ve THOMPSON T.E..(1994). Filbert. HortScience 29(9): 946.
- NAS, M.N., MULTU, N. ve READ, P.E. (2004). *Random Amplified Polimorfic DNA (RAPD) Analysis of Long-Term Cultured Hybrid Hazelnut*. HortScience 39:1079–1082.
- OLSEN, J.L., MEHLENBACHER S.A. ve AZARENKO A.N.. (2000). *Hazelnut Pollination*. HortTechnology 10(1): 113-114.
- OLSEN, J.L. (1997). *Nut Growers Society Summer Tour*. Proceedings and membership roster of Nut Growers Society of Oregon, Washington and British Columbia. pp: 81-90.
- ÖZBEK, S. (1978). *Özel Meyvecilik*. Adana: Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yay. No: 128.
- ÖZBEK, S., (1977). *Genel Meyvecilik*. Ankara: Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, 111.

ÖZKAN, A.H. (2011). *Türkiye'deki Fındık Üretimi ve Pazarlama Sorunlarına Global Bakış* Çankırı: Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2(2): 183-192.

SAN MARTİN, M.B., FERNANDEZ-GARCÍA, T., ROMERO, A., LOPEZ, A., (2001). *Effect Of Modified Atmosphere Storage On Hazelnut Quality*. Journal of Food Processing Preservation, 25: 309-321.

SARIMEŞELİ, M., AYDOĞUŞ, O, (2000). *Dünya Fındık Piyasasının Ekonomik Analizi ve Türkiye İçin Optimum Politikaların Saptanması*, Ankara. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Yayın No:45. Proje Raporu 2000-6, Yayın No: 45, Temmuz.

SCORTICHINI, M. (2002). *Bacterial Canker and Decline of European Hazelnut Plant*. Dis. 86:34–38.

SEKİN, S. (1983). *Tarla Bitkileri Endüstri Ders Notları*. İzmir: Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bornova.

SEZGİN, Ç. (1991). *Türkiye'de Fındık Üretiminde Verimlilik Analizi*. Trabzon: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. ss.5-45.

SNARE, L. (2008). *Hazelnut Production*. Profitable & Sustainable Primary Industries, September 2008, Primefact 765, Replaces Agfact H3.1.49.

SOBUTAY, T. (2006). *Fındık Sektör Araştırması*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Dış Ticaret Şubesi Uygulama Servisi.

SOLAR, A., SMOLE, J. ve STAMPAR, F., (1992). *Investigation of Different Methods of Propagation of Hazelnut (Corylus Avellana L.)*. III. International Congress on Hazelnut. Acta Horticulturae. 381-392. Alba, Italy.

ŞENGÜN, H.İ, (2004). *Türkiye'nin Fındık Politikalarına Genel Bakışı*, Giresun. 3. Milli Fındık Şurası, ss. 311-326.

TANRIVERMİŞ, H. (2004). *Türkiye'de Fındık Üretiminin Sosyo-Ekonomik Yapısı, Tamamlayıcı Gelir Kaynaklarını Geliştirebilme Olanakları ve Etkilerinin Değerlendirilmesi*. Giresun: Üçüncü Milli Fındık Şurası'na Sunulan Bildiri (10-12 Ekim 2004). ss. 132-142.

TASSÍAS, J. (1983). *Alcuni Aspetti Dell'economia Del Nucciuola in Spagna*, Atti Del Convegno Internazionale Sul Nucciuola, Avellino, Italy.

TAŞKIN, M. (2005). *Geçmisten-Günümüze Fındık*. Trabzon; ss.26–27. 1. Bs.

TOMBESİ, A., (2005). *World Hazelnut Situation and Perspectives: Italy*. Acta Hort. 686, 649,658.

TOMPSON, M.M. (1983). *Genetic Improvement of Hazelnut, Atti Del Convegno Internazionale Sul Nucciuola*, Avelliono, Italy.

THOMPSON. M.M, LAGERSTEDT, H.B. ve MEHLENBACHER, S.A. (1996). *Hazelnuts*. New York: p.125-184 In: J. Janick and J.N. Moore (eds.). *Fruit Breeding, V.3, Nuts*. Villey and Sons Inc.

TOPÇUOĞLU, N. (2006). *Fındık Raporu*, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Eski Müsteşarı, s. 1-13.

TOUS, J., (2005). *Hazelnut Production in Spain*. Acta Hort. 686, 659-663.

TÜRKOĞLU A., (1979), *Gıda Maddeleri*, İÜ Yay.No: 2563, İstanbul.

TÜRKOĞLU, A. (1961). *Dünya Fındık İstihsal ve Ticaretinde Türkiye'nin Durumu*. İstanbul: İstanbul Matbaası, s.13.

ULUSOY, A. (2004). *Türkiye Fındık İhracatının Değerlendirilmesi*, Giresun.3. Milli Fındık Şurası, ss. 210-218.

YALÇIN, H. (2009). *Fındık Sektörünün Türkiye Ekonomisi Ve İhracatındaki Yeri, Önemi Ve Sektörün Sorunları*.Erzurum: Yüksek Lisans Tezi

YALÇIN, İ. (2003). *Türkiye Fındık Üretim ve Dış Ticaretinin Analizi*: Adana: Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bil. Enst.

YAPICI, M., (1992). *Meyve Fidanı Üretim Tekniği Kışın Yaprağını Döken Türler*. Ankara: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları.

YAVUZ, G.G. ve POLAT, K. (2011). *Durum ve Tahmin 2011/2012* . Tarımsal Ekonomi Ve Politika Geliştirme Enstitüsü [TEPGE]. TEPGE YAYIN NO: 1918 ISBN: 978-975-407-338-6
ISSN: 1306-0260

YAVUZ, G.G. (2007). *Fındık Durum Ve Tahmin*. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü [TEAE] Yayın No : 161, Isbn 978-975-407-236-5, Issn 1306-0260

YAVUZ, G.G. (2007b). *Fındık*. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü [TEAE] Sayı: 9,Nüsha: 8, Issn 1303-8346.

YAVUZ, F., BİRİNCİ, A., PEKER, K., ATSAN, T. (2005). *Econometric Modeling of Turkey's Hazelnut Sector: Implications on Recent Policies*. Turkish Journal of Agriculture And Forestry, vol. 29(1) ss. 1-7.

YAVUZ , F. (2005). *Türkiye’de Tarım*. Erzurum: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü. Aralık 2005.

YAVUZ, F., KORKMAZ, F. ve BİRİNCİ, A. (1999). *An Economic Overview of Nut Sector in Turkey,Spain*: Proceedings of the Seminar of the Sub-Network on Economics of the FAO-CIHEAM Inter-Regional Cooperative Research and Development Network on Nuts, Zaragoza (Spain), 19-20 December 1996, Options Mediterraneennes, Editor: L. M. Albisu, Pp: 113-126.

YILMAZ, H. (2006). *Fındığın Onurlu Geleceği İçin Yol Haritası*. Ankara.

YÜCEL, Y. (1990). *Türkiye’de Fındık Üretim -Tüketim Dengesi Paneli* İstanbul: İ.A.V. Yayınları, s.45-46.

Dergi ve Makalaleler

AKIN, S. ve HIZAL. Y.A. (2005). *Türk Fındığı*. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi Www.E-Sosder.Com Issn:1304-0278 C.4 S. 13 (112-120).

AKTAŞ. A.R., ÖZTÜRK E. ve HATIRLI S.A. (2009). *Importance Of Turkey In The World’s Hazelnut Market*. SDÜ Vizyoner Dergisi, Cilt 1, Sayı 1.

ALKAN, I. ve KILIÇ, O. (2007). *Samsun İli Terme İlçesinin Ova Ve Yüksek Kesimindeki Fındık İşletmelerinin Karşılaştırmalı Ekonomik Analizi*. OMÜ Zir. Fak. Dergisi, 2007,22(2):171-178
J. of Fac. of Agric., OMU, 2007,22(2):171-178

BAYRAMOĞLU, Z. ve GÜNDOĞMUŞ, E. (2007). *Dünya Fındık Piyasasının Analizi*. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi. Ekonomik Yaklaşım, Cilt: 18, Sayı: 65, ss. 71-89.

CİNEMRE, H. A. ve CEYHAN, V. (1998). *Çarsamba İlçesi Tarım İşletmelerinde Tarımsal Gelirin Fonksiyonel Analizi*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü. Tr. J. of Agriculture and Forestry 22 (1998) 241-250 © TÜBİTAK

ÇAMOĞLU, S., AKINCI, M. ve BOZKURT A.D. (2011). *Hazelnut Sector, Its Economic And Structural Problems: Evaluation Of Ordu Province*. International Journal of Economic and Administrative Studies Year:3 Number 6, Winter 2011 ISSN 1307-9832.

DOĞANAY, S. (2005). *Hazelnut Agriculture in Trabzon*. Eastern Geographical Review 13.

ERDOĞAN, V. (2002). *Amerikan Fındık Tarımında Uygulanan Kültürel İşlemler, Fındık Ticareti Ve Türkiye İle İlişkiler*. Ekin, 6(19): 44-51.

ERDOĞAN, V. (2001). *Amerika Birleşik Devletlerinde Fındık Yetiştiriciliği'nin Durumu*. Ekin, 5(18): 70-76.

KIZILTAN, A. ve YALÇIN, H. (2010). *Türkiye'de Fındık Sektöründe Üreticilerin Sorunları: Samsun İlinde Bir Uygulama* Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 24, Sayı: 4. Syf.79-98.

ORAL, N. (2006). *Tmo'dan Fındık Alımı, Fiskobirlik Devre Dışı*. Tarım ve Mühendislik, Sayı: 78-79.

SIRAY, E. ve AKÇAY, Y. (2010). *Giresun İli Merkez İlçede Fındık Yetiştiren İşletmelerin Ekonomik Analizi, Üretim ve Pazarlama Sorunlarının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma*. GOÜ. Ziraat Fakültesi Dergisi, 2010, 27(1), 43-56.

SARUHAN, İ. ve TUNCER, C. (2006). *Palomena prasina L. (Heteroptera: Pentatomidae)'nın bazı morfolojik ve biyolojik özelliklerinin saptanması üzerinde araştırmalar*. Türk. entomol. derg., 2006, 30 (1): 43-56 ISSN 1010-6960

ZAMAN, M. (2004). *Geographical Distribution and Production of Hazelnut in Turkey* Eastern Geographical Review. Eastern Geographical Review 11.

İNTERNET KAYNAKLARI

Elektronik Makale ve Yayınlar

AKOVA, Y. (2005), Fındık, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi Yayınları, Erişim Tarihi: 14.07.20011.
www.atonet.org.tr/yeni/files/_images/distic/sectorler/findik.pdf,

ALMOND BOARD OF AUSTRALIA (2010). The Almond Annual Industry Report.
<http://australianalmonds.com.au/documents/Industry/Annual%20Reports/Annual%20Report%202010%20lr.pdf> Erişim Tarihi:17.11.2011

BABADOĞAN, G. (2008). *Fındık ve Fındık Mamülleri* T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi. Erişim Tarihi: 17.09.2011.
<http://www.giresuntarim.gov.tr/tarm2/dokuman/findikvemamulleri.pdf>

BERBER, M. (1996), *Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Fındık Ekonomisi*, Karadeniz Teknik Üniversitesi. Erişim Tarihi: 10.01.2012
www.metinberber.com/kullanici_dosyolari/file/13.doc

BOZKURT, E. (2011). *Türk Fındığı (Corylus Colurna L.) Tohumlarının Çimlenmesi İçin Yapılan Bazı Uygulamalar*. Erişim Tarihi: 20.10.2011.www.ziraatcim.net

DEMİRBAŞ, A.R., (2010). *Fındık Tarımı*. Samsun.T.C. Samsun Valiliği Tarım İl Müdürlüğü. Erişim Tarihi:10.12.2011
http://www.samsuntarim.gov.tr/yayinlar/kitap/kitap_pdf/findik_tarimi.pdf

LIES M. (2012). *Grower Gains Global Perspective*. Erişim Tarihi:10.02.2012
<http://capitalpress.com/content/ml-innovator-mcdonald-022610-art>

MANESS, N. (2010). *Hazelnut*. Erişim Tarihi: 14.10.2011
<http://www.ba.ars.usda.gov/hb66/158hazelnut.pdf>

MIZRAK, G. (2005). *Fındık İhtisas Borsası*. Ordu: Ordu Ticaret Borsası Erişim Tarihi: 12.08.2011. [http://www.ordutb.org.tr/admin/dosya/gurbuz_mizrak\(fib\).pdf](http://www.ordutb.org.tr/admin/dosya/gurbuz_mizrak(fib).pdf)

NETTLE, S. (2010). *2011 Australian Export Marketing Program*, Erişim Tarihi: 05.06.2011.
<http://australialmonds.com.au/documents/Industry/Conference/2010/Presentations/Nettle,%20Shaya.pdf>.

SAVRAN, H.E. (2010). *Fındığın Tarihçesi*. Erişim Tarihi: 21.11.2011.
<http://www.fae.gov.tr/Detay.aspx?DetayID=24/30.11.2011-22.00>

USTA, R., (2002). Türkiye'nin Fındık İhracatında Pazar ve Mamul Geliştirilmesi Üzerine Bir Araştırma. Erişim Tarihi: 01.12.2011.
<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/findik.doc>.

Yazarsız Alıntılar ve Raporlar

Anonim. 2010. T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi internet sitesi, <http://www.igeme.gov.tr/>

Anonim. 2011. Türkiye İhracatçılar Meclisi, İhracat Kayıt Rakamları. Erişim Tarihi: 12.11.2011 <http://www.tim.org.tr/>

Anonim. 2001c. *Hazelnut Tree Report*. Oregon Agricultural Statistics Service, OR.

Anonim. 2000. Oregon Agriculture: Facts and Figures. Oregon Agricultural Statistics Service, OR.

Anonim. 1985. *Growing Hazelnuts in Oregon*. Extension Circular 1219, Oregon State University Extension Service, Corvallis, USA.

Devlet Planlama Teşkilatı [DPT]. (2001). *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Gıda Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu Fındık İşleme Sanayi Alt Komisyon Raporu*, Ankara, Dpt: 2634 - Öik: 642. www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/3119/oik642.pdf

FAO (2012). *Hazelnut Production*. Erişim Tarihi: 03.02.2012
<http://www.fao.org/docrep/003/x4484e/x4484e03.htm>

FAO (2011), Agricultural Databases. Erişim Tarihi: 06.10.2011.
www.fao.org,

Fındık Araştırma Enstitüsü [FAE]. (2011) Erişim Tarihi 30.11.2011.
<http://www.fae.gov.tr/Detay.aspx?DetayID=24>

Fındık Tanıtım Grubu [FTG]. (2012). Erişim Tarihi: 01.03.2012
http://www.ftg.org.tr/devam_tur/cesit_kabuklu.htm

Gürsoy Tarımsal Ürünler Tarımsal Ürünler (2012). *Fındığın Tarihçesi*. Erişim Tarihi
14.01.2012
<http://www.gursoy.com.tr/content/blogcategory/51/236/lang,tr/>

İzmit Ziraat Odası Başkanlığı [İZO] (2012) *Fındık Raporu*. Erişim Tarihi: 03.01.2012.
www.izmitziraat.org/wordler/findikraporu.doc

KAPLAN, A. (2011). *Fındık Tarımı*. Erişim Tarihi 30.11.2011.
<http://www.ismailbeylikoyu.com/findiktarimi.html>

Karasu Tarım (2012) Fındık ve Fındık Mamulleri Erişim Tarihi:15.03.2012.
www.karasutarim.gov.tr/wpcontent/.../Findikvefindikmamulleri.pdf

Karadeniz İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği Kayıtları, [KİBGS]. (2011). Erişim
Tarihi: 16.09.2011. <http://www.kib.org.tr/>

T.C.Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü. (2012). *2011 Yılı
Fındık Raporu*. Ankara: Ocak 2012 Erişim Tarihi: 22.04.2012.
<http://www.gumrukticaret.gov.tr/altsayfa/icerik/175/1311/2011-raporlari.html>

T.C. Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü. (2010). *2010 Yılı
Fındık Raporu*. Ankara. Erişim Tarihi:06.09.2011
<http://www.gumrukticaret.gov.tr/altsayfa/icerik/175/1010/2010-raporlari.html>

Toprak Mahsulleri Ofisi [TMO]. (2012). *Fındık Bülteni*. Ankara, 02.04.2012. Sayı:
2012/04. <http://www.tmo.gov.tr/Upload/Document/bultenler/2012/findikbuln0204.pdf>

Toprak Mahsulleri Ofisi [TMO] (2010). *Fındık Sektör Raporu*. Ankara. Erişim Tarihi.
17.10.2011. <http://www.tmo.gov.tr/Upload/Document/raporlar/findiksektor.pdf>

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Uluslararası İşbirliği Ajansı Devlet Planlama
Teşkilatı Müsteşarlığı (2000). *Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP) Nihai
Rapor*. Ankara. Ağustos 2000. <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/dokap/c2.pdf>

Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2005. Tarımsal Yapı (Üretim, Fiyat, Değer). Ankara: Yayın No: 2949.

LİNKLER

<http://cingiroglutarim.com/>

<http://www.usda.gov/>

<http://www.fao.org/>

<http://faostat.fao.org/>

<http://www.tuik.gov.tr/>

<http://www.fiskobirlik.com.tr/>

<http://tr.wikipedia.org/>

<http://www.kib.org.tr/>

<http://www.ordu52.com/>

<http://www.usda.gov/>

ÖZGEÇMİŞ

16.09.1985 yılında Düzce’de doğdu. Liseyi İstanbul Halide Edip Adıvar Lisesi’nde okudu ve 2000 yılında mezun oldu. 2004 yılında Trakya Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ziraat Mühendisliği Bölümünü kazandı ve 2008 yılında mezun oldu. 2010 yılında Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans eğitime başladı. 2011 yılı şubat ayından beri Furtrans Denizcilik Tic. Ve A.Ş.’de operasyon asistanı olarak görev yapmakta.